

**ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ
“ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ”**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**ΒΙΩΣΙΜΗ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΣΕ ΟΡΕΙΝΗ
ΠΕΡΙΟΧΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ
ΟΛΥΜΠΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΚΑΡΥΑΣ**

ΦΑΝΗΣΑΜΑΡΑ

**Διπλ. Μηχανικός Χωροταξίας, Πολεοδομίας και
Περιφερειακής Ανάπτυξης**

Θεσσαλονίκη, Νοέμβριος 2008

Περίληψη

Ο τουρισμός αποτελεί αντικείμενο έρευνας πολλών επιστημονικών κλάδων. Από όποια πλευρά όμως και αν τον μελετήσεις παρουσιάζει επιπτώσεις τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Το μέγεθος των επιπτώσεων επηρεάζεται από την ένταση και την έκταση που ασκείται η δραστηριότητα του τουρισμού.

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε ορεινές-ημιορεινές περιοχές μέσα από αναπτυξιακά προγράμματα θα συμβάλλει στην άνθηση της οικονομίας της περιοχής αλλά και της χώρας καθώς και στην διατήρηση του πληθυσμού στις περιοχές αυτές και στην ευαισθητοποίηση των επισκεπτών αλλά και των κατοίκων της περιοχής όσον αφορά το περιβάλλον.

Το μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης που προτείνεται για την περιοχή μελέτης στηρίζεται στις αρχές της αειφορίας (οικονομική αποδοτικότητα, περιβαλλοντική προστασία και κοινωνική δικαιοσύνη) αλλά και στις δυνατότητες που προσφέρει η περιοχή για ανάπτυξη.

Abstract

Tourism is an object of research in a lot of scientific fields. From which ever point you see it, it presents consequences to economic, social and environmental field. The size of the consequences is affected by the intensity and extent by which tourism is asserted.

The sustainable tourist development in mountainous and semi-mountainous areas via development programmes will contribute to the boost of economy of an area as well as in the country and in the retainment of the population in these areas. It will make the visitors and the population of the area sensitive where environment is concerned.

This type of sustainable development suggested for the field of study is based on the principals of economic productivity, environmental protection and social justice but also on the potentials that the area offers.

Πρόλογος

Η παρούσα εργασία αφορά τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη σε ορεινές-ημιορεινές περιοχές. Στην παρούσα εργασία μελετώνται και προτείνονται μέτρα και δράσεις για την ορεινή περιοχή του Ολύμπου που ανήκει στο Δήμο Ολύμπου και στην Κοινότητα Καρυάς.

Οι λόγοι που οδήγησαν στην επιλογή του θέματος είναι ότι ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η περιοχή καθώς βρίσκεται στους πρόποδες του ψηλότερου βουνού της Ελλάδας και παρουσιάζει πλούσιο φυσικό περιβάλλον.

Στην εργασία πραγματοποιήθηκε μελέτη της υπάρχουσας βιβλιογραφίας για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη και τον τουρισμό σε ορεινές-ημιορεινές περιοχές. Στην συνέχεια έγινε συλλογή στοιχείων για την συγκεκριμένη περιοχή μελέτης, κυρίως στατιστικά στοιχεία αλλά και στοιχεία που αφορούσαν την ιστορία της περιοχής.

Για το καλύτερο αποτέλεσμα της εργασίας απαιτείται η συμβολή και άλλων ατόμων εκτός του εκπονητή. Ευχαριστώ θερμά όλους εκείνους που συνέβαλαν στην δημιουργία αυτής της εργασίας και πιο συγκεκριμένα την επιβλέπουσα καθηγήτρια κ. Ιωακειμίδου-Παπαπαύλου Στέλλα, την Αναπτυξιακή Εταιρία της Ελασσόνας – Κισσάβου (ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ.) και τέλος τους γονείς μου και τους φίλους μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	i
Abstract.....	i
Πρόλογος.....	ii
Περιεχόμενα.....	iii
Κατάλογος πινάκων.....	vi
Κατάλογος διαγραμμάτων.....	vii
1 Εισαγωγή.....	1
1.1 Γενικά.....	1
1.2 Σκοπός, στόχοι και μεθοδολογία.....	2
1.3 Δομή της εργασίας.....	2
2 Τουρισμός.....	4
2.1 Εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού.....	4
2.2 Κατηγορίες του τουρισμού.....	6
2.3 Επιπτώσεις του τουρισμού.....	7
2.3.1 Οικονομικές επιπτώσεις.....	9
2.3.1.1 Θετικές οικονομικές επιπτώσεις.....	11
2.3.1.2 Αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις.....	12
2.3.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	13
2.3.2.1 Θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	13
2.3.2.2 Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις.....	14
2.3.2.3 Ποιότητα περιβάλλοντος και τουρισμού.....	15
2.3.3 Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις.....	16
2.3.3.1 Θετικές κοινωνικές επιπτώσεις.....	17
2.3.3.2 Αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις.....	17

3	Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	19
3.1	Εισαγωγή.....	19
3.2	Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης.....	20
3.3	Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	20
3.4	Αρχές για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	24
3.5	Κύκλος ζωής τουριστικού προϊόντος.....	26
3.6	Φέρουσα ικανότητα για τουριστική ανάπτυξη.....	27
3.7	Διεθνής και ευρωπαϊκή πολιτική για τον τουρισμό.....	27
3.8	Εθνική πολιτική για τον τουρισμό.....	29
3.9	Μέσα και εργαλεία άσκησης πολιτικής για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη...	31
4	Βιώσιμη ανάπτυξη ορεινών περιοχών.....	33
4.1	Εισαγωγή.....	33
4.2	Δυνατότητες, προοπτικές και απειλές για τις ορεινές περιοχές.....	34
4.3	Προβλήματα των ορεινών περιοχών.....	38
4.4	Άξονες χωροταξικής και περιβαλλοντικής πολιτικής για τις ορεινές περιοχές.....	44
4.5	Συνεργασία σε Διεθνές – Εθνικό επίπεδο.....	47
4.6	Η αναπτυξιακή πολιτική για τις ορεινές περιοχές σε διεθνές και τοπικό επίπεδο.....	50
4.7	Αναπτυξιακή πολιτική για τις ορεινές περιοχές στην Ελλάδα.....	53
5	Ανάλυση περιοχής μελέτης.....	56
5.1	Η περιοχή μελέτης.....	56
5.2	Διοικητική δομή.....	57
5.3	Δημογραφικά στοιχεία.....	60
5.4	Στοιχεία απασχόλησης.....	63
5.5	Χρήσεις γης.....	65
5.6	Συγκοινωνίες -Μεταφορές.....	66
5.7	Κοινωνικές υποδομές.....	66
5.8	Αποχέτευση.....	67

5.9 Ύδρευση.....	68
5.10 Συλλογή και διαχείριση απορριμμάτων.....	69
5.11 Ιστορικοί – Αρχαιολογικοί χώροι.....	69
5.12 Θέσεις Θρησκευτικού ενδιαφέροντος.....	70
5.12.1 Μοναστήρια – Εξωκλήσια.....	70
5.12.2 Μνημεία.....	72
5.13 Ορειβατικά μονοπάτια.....	73
6 SWOT ανάλυση.....	79
6.1 Εισαγωγή.....	79
6.2 Εφαρμογή της SWOT ανάλυσης.....	79
6.3 SWOT ανάλυση για την περιοχή μελέτης.....	80
6.3.1 Γενικά.....	80
6.3.2 Πλεονεκτήματα.....	83
6.3.3 Μειονεκτήματα.....	83
6.3.4 Ευκαιρίες.....	84
6.3.5 Απειλές.....	85
7 Συμπεράσματα.....	86
7.1 Γενικά συμπεράσματα.....	86
7.2 Συμπεράσματα για την περιοχή μελέτης.....	88
8 Προτάσεις – Προοπτικές για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη.....	92
8.1 Εισαγωγή.....	92
8.2 Μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης.....	93
8.3 Στόχοι της τουριστικής ανάπτυξης.....	93
8.4 Δράσεις για την επίτευξη βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.....	94
Βιβλιογραφία.....	98

Κατάλογος πινάκων

Πίνακας 1.1: Δομή της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας.....	3
Πίνακας 2.1: Επιπτώσεις του τουρισμού.....	8
Πίνακας 3.1 : Διαφορές μαζικού και ήπιου τουρισμού.....	22
Πίνακας 4.1: Διαδικασίες ανάπτυξης του ορεινού χώρου.....	41
Πίνακας 5.1: Πληθυσμός, έκταση και πυκνότητα οικισμών στην ευρύτερη περιοχή μελέτης.....	60
Πίνακας 5.2: Εξέλιξη και μεταβολή του πληθυσμού 1971 - 1981 – 1991 – 2001.....	61
Πίνακας 5.3: Απασχόληση Κατά Τομέα Παραγωγής.....	63
Πίνακας 5.4: Χρήσεις γης.....	65
Πίνακας 5.5: Υποδομές Υγείας.....	66
Πίνακας 5.6: Αποδέκτες Συστημάτων Αποχέτευσης.....	67
Πίνακας 5.7: Στοιχεία συστήματος ύδρευσης ανά δήμο.....	68
Πίνακας 5.8: Συλλογή και διαχείριση απορριμμάτων της περιοχής μελέτης.....	69
Πίνακας 5.9: Χαρακτηρισμένα μνημεία στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού.....	73
Πίνακας 6.1: SWOT ανάλυση.....	82

Κατάλογος διαγραμμάτων

Διάγραμμα 2.1: Συμμετοχή του τουρισμού στο ΑΕΠ.....	10
Διάγραμμα 2.2: Η απασχόληση στον τουρισμό.....	10
Διάγραμμα 2.3: Η τουριστική ζήτηση στην Ελλάδα.....	11
Διάγραμμα 5.1: Πληθυσμιακή διακύμανση του Δήμου Ολύμπου.....	62
Διάγραμμα 5.2: Πληθυσμιακή διακύμανση της Κοινότητας Καρυάς.....	62
Διάγραμμα 5.3: Απασχόληση κατά τομέα παραγωγής στο Δήμο Ολύμπου.....	64
Διάγραμμα 5.4: Απασχόληση κατά τομέα παραγωγής στην Κοινότητα Καρυάς.....	64

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

1.1 Γενικά

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών «Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη». Θέμα της εργασίας είναι η ανάπτυξη τουρισμού σε ορεινές – ημιορεινές περιοχές και η εφαρμογή των βασικών αναπτυξιακών πολιτικών για τον τουρισμό σε μια συγκεκριμένη περιοχή, στο Δήμο Ολύμπου και στην Κοινότητα Καρυάς της Επαρχίας Ελασσόνας.

Ο τουρισμός είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο που απασχολεί επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων και ερευνητικών αντικειμένων, όπως οικονομολόγους, γεωγράφους, κοινωνιολόγους, χωροτάκτες, περιβαλλοντολόγους, κλπ. πρόκειται για μια οικονομική καταρχήν δραστηριότητα, η οποία έχει κοινωνικές και πολιτικές προεκτάσεις και ασκείται στο χώρο. Επηρεάζει το φυσικό και το δομημένο περιβάλλον και φυσικά τους ανθρώπους που ζουν και δραστηριοποιούνται μέσα σε αυτό.

Σημαντικός λόγος επιλογής του συγκεκριμένου θέματος αποτέλεσε το γεγονός ότι ο τουρισμός παρουσιάζει πολύπλευρο επιστημονικό ενδιαφέρον αλλά και η ανάπτυξη του τουρισμού στην Ελλάδα καθώς παίζει σημαντικό ρόλο στην οικονομία της Ελλάδας.

Μέσα από την εργασία προτείνεται ένα μοντέλο ήπιας τουριστικής ανάπτυξης κατάλληλο να εφαρμοστεί σε ορεινές-ημιορεινές περιοχές και να συμβάλλει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της υπαίθρου, με απώτερο στόχο την επίτευξη μιας ολοκληρωμένης και αειφόρου ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών.

1.2 Σκοπός, στόχοι και μεθοδολογία

Σκοπός της εργασίας είναι να παρουσιάσει τις επιπτώσεις που έχει το τουριστικό σύστημα στη δομή και διάρθρωση μιας τοπικής οικονομίας και κοινωνίας και να δοθούν κατευθυντήριες γραμμές για την άσκηση τουριστικής πολιτικής ανάπτυξης στη συγκεκριμένη αυτή περιοχή, μέσω της διαμόρφωσης ενός κατάλληλου μοντέλου τουριστικής ανάπτυξης.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από το θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο γίνεται μια θεωρητική προσέγγιση του ζητήματος του βιώσιμου τουρισμού, τον προσδιορισμό των στόχων, την ανάλυση της περιοχής, τις προτάσεις και τα συμπεράσματα.

1.3 Δομή της εργασίας

Η δομή του γραπτού κειμένου της παρούσας εργασίας τηρεί τις προδιαγραφές που προβλέπονται από τον κανονισμό του ΜΠΣ «Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη». Περιλαμβάνει τρία διακριτά τμήματα: α) το εισαγωγικό τμήμα, β) το κύριο τμήμα και γ) το συμπληρωματικό τμήμα. Κάθε ένα από τα τμήματα αυτά αποτελείται από ιδιαίτερες ενότητες, που έχουν έναν ιδιαίτερο σκοπό, έτσι ώστε η τελική σύνθεσή τους και με τη συγκεκριμένη σειρά με την οποία εμφανίζονται να συνιστά μία άρτια, συνεκτική και αποτελεσματική δομή της γραπτής παρουσίασης της εργασίας.

Το εισαγωγικό τμήμα έχει σκοπό να πληροφορήσει τον αναγνώστη του κειμένου με συνοπτικό και κωδικοποιημένο τρόπο για τη δομή και το περιεχόμενο της εργασίας, όπως παρουσιάζεται στη γραπτή της μορφή. Το τμήμα αυτό περιλαμβάνει τις εξής ενότητες: τη σελίδα του τίτλου εργασίας, τις περιλήψεις, τον πρόλογο, τον κατάλογο περιεχομένων, όπως επίσης και καταλόγους πινάκων και διαγραμμάτων.

Το κύριο τμήμα, που αποτελεί το ουσιαστικό τμήμα της εργασίας, αποτελείται από: α) την θεωρητική προσέγγιση στην οποία επιχειρείται μια ολοκληρωμένη θεωρητική προσέγγιση του τουρισμού, μια ανάλυση των εννοιών και παραμέτρων που αποτελούν το τουριστικό σύστημα καθώς και μια ανασκόπηση των αναπτυξιακών πολιτικών και μοντέλων προγραμματισμού που επικρατούν, β) την ανάλυση της περιοχής μελέτης καθώς και η SWOT ανάλυση και γ) οι προτάσεις και τα συμπεράσματα.

τέλος, η εργασία κλείνει με το συμπληρωματικό τμήμα, το οποίο περιλαμβάνει τη Βιβλιογραφία, η οποία συμπληρώνει το κύριο τμήμα της εργασίας.

Στον πίνακα που ακολουθεί αναλύεται το περιεχόμενο όλων των παραπάνω ενοτήτων για κάθε μέρος του κειμένου χωριστά.

Πίνακας 1.1: Δομή της μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας

Εισαγωγικό τμήμα
Περίληψη
Περίληψη στην Αγγλική γλώσσα (abstract)
Πρόλογος
Περιεχόμενα
Κατάλογος πινάκων
Κατάλογος διαγραμμάτων
Κύριο τμήμα
Κεφάλαιο 1. Εισαγωγή
Κεφάλαιο 2. Τουρισμός
Κεφάλαιο 3. Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη
Κεφάλαιο 4. Βιώσιμη ανάπτυξη ορεινών περιοχών
Κεφάλαιο 5. Ανάλυση περιοχής μελέτης
Κεφάλαιο 6. SWOT ανάλυση
Κεφάλαιο 7. Συμπεράσματα
Κεφάλαιο 8. Προοπτικές – Προτάσεις για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη
Συμπληρωματικό τμήμα
Βιβλιογραφία

Κεφάλαιο 2

ΤΟΥΡΙΣΜΟΣ

2.1 Εννοιολογική προσέγγιση του τουρισμού

Ο τουρισμός αποτελεί ένα παγκόσμιο κοινωνικό φαινόμενο που επηρεάζει τις βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων και σχετίζεται άμεσα με την κατανάλωση και τον ελεύθερο χρόνο. Ταυτόχρονα, αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς και ταχύτητα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Συμβάλλει θετικά στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη σε πολλές χώρες, αλλά συγχρόνως μπορεί να οδηγήσει στην υποβάθμιση του περιβάλλοντος και στην απώλεια της τοπικής ταυτότητας. Για το λόγο αυτό επιβάλλεται μια ολοκληρωμένη προσέγγιση του τρόπου ανάπτυξής του. (Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2001)

Είναι δύσκολο να δοθεί ένας ενιαίος, κοινά αποδεκτός ορισμός για τον τουρισμό, γιατί αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που επηρεάζει τη οικονομία, την κοινωνική δομή και το περιβάλλον των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται. Οι εννοιολογικές προσεγγίσεις και οι διάφοροι ορισμοί του τουρισμού διαφοροποιούνται ανάλογα με την οπτική γωνία από την οποία αυτός εξετάζεται.

Επειδή, λοιπόν, ο τουρισμός είναι ένα φαινόμενο που αποτελείται από πολλά επιμέρους αλληλοσυνδεόμενα στοιχεία τα οποία λειτουργούν για την επίτευξη κοινών στόχων και επηρεάζεται από εξωτερικούς παράγοντες μπορεί να θεωρηθεί ότι αποτελεί ένα «ανοικτό σύστημα».(Morrison A.M., Mill R. Ch., 1998) Η θεώρηση του τουρισμού ως σύστημα που αποτελείται από επιμέρους στοιχεία, συμβάλλει στην ολοκληρωμένη ανάλυση του πολυσύνθετου και διαρκώς μεταβαλλόμενου αυτού φαινομένου. Σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση, διακρίνονται τρία στοιχεία (Ροδολάκης Ν., Ιωακειμίδου Σ., 2008):

- Οι εισροές (εξοπλισμός, πόροι, δεξιότητες, απαιτήσεις πελατών)
- Οι εκροές (παρεχόμενες υπηρεσίες, κέρδος, θέσεις εργασίας, ικανοποίηση πελατών)
- Η διαδικασία (ενδιάμεσο στάδιο κατά το οποίο οι εσωτερικές διαδικασίες ενός οργανισμού μετατρέπουν τις εισροές σε εκροές).

Εξωτερικοί παράγοντες που υπεισέρχονται και επηρεάζουν το τουριστικό σύστημα είναι οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που επικρατούν στους τόπους που υποδέχονται τους τουρίστες, αλλά και στις περιοχές από όπου προέρχονται αυτοί, η νομοθεσία, αλλά και οι προτιμήσεις των τουριστών – καταναλωτών.

Ο τουρισμός, εκτός από ένα αρκετά πολύπλοκο σύστημα, είναι και μια οικονομική δραστηριότητα, οπότε προσδιορίζεται από την τουριστική ζήτηση, την τουριστική προσφορά, το τουριστικό προϊόν και την τουριστική κατανάλωση.

Η τουριστική ζήτηση αντιπροσωπεύει τον αριθμό των ανθρώπων που είναι διατεθειμένοι να μετακινηθούν για να καλύψουν τις τουριστικές ανάγκες τους, αλλά και τα αγαθά που προτίθενται να καταναλώσουν κατά τη μετακίνησή τους αυτή. Σύμφωνα με τους νόμους της αγοράς η ζήτηση επηρεάζεται από την τιμή των αγαθών, την τουριστική προσφορά, το εισόδημα, αλλά και από κοινωνικούς παράγοντες, όπως η μόδα, τα πρότυπα, ο ελεύθερος χρόνος. Τα χαρακτηριστικά της ζήτησης επηρεάζουν πολύ αποφασιστικά τα μοντέλα τουριστικής ανάπτυξης με αποτέλεσμα διαφοροποιήσεις στη ζήτηση να διαμορφώνουν και διαφορετικά αναπτυξιακά πρότυπα. Για παράδειγμα, μετά το 1980, παρατηρείται μια δυναμική τάση εξειδίκευσης της ζήτησης η οποία οδηγεί σε αντίστοιχη εξειδίκευση των υπηρεσιών και των προϊόντων που προσφέρουν οι τουριστικοί προορισμοί.

Η τουριστική προσφορά αντιστοιχεί στην οργανωμένη προσπάθεια για προσέλκυση, υποδοχή και εξυπηρέτηση των τουριστών. Έχει να κάνει και με το προσφερόμενο αγαθό, αλλά και με τον προγραμματισμό και την άσκηση αναπτυξιακής – τουριστικής πολιτικής. Οι παράμετροι της τουριστικής προσφοράς είναι οι φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι της περιοχής, οι ανθρωπογενείς πόροι, καθώς και οι υφιστάμενες υποδομές και οι παρεχόμενες υπηρεσίες. (Ιωακειμίδου Σ., 2003)

Το τουριστικό προϊόν αποτελείται από το σύνολο των υποδομών, αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται για την ικανοποίηση της τουριστικής ζήτησης. Διακρίνεται, δηλαδή, σε υλικά και άυλα αγαθά. Η διαμόρφωση του τουριστικού προϊόντος επηρεάζεται από δύο κατηγορίες παραγόντων που είναι οι (Pearce D., 1991):

- Εσωγενείς παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί σχετίζονται με τον προορισμό και αφορούν την παραγωγική διαδικασία του τουρισμού (πόροι, καταλύματα, υποδομές).
- Εξωγενείς παράγοντες. Οι παράγοντες αυτοί διαμορφώνουν την καταναλωτική διάσταση του τουρισμού και σχετίζονται με τα χαρακτηριστικά της διεθνούς αγοράς, τις προτιμήσεις των καταναλωτών, τον διαθέσιμο ελεύθερο χρόνο κλπ.

Η τουριστική κατανάλωση είναι η χρησιμοποίηση του τουριστικού προϊόντος – είτε πρόκειται για αγαθά είτε για υπηρεσίες – προκειμένου να ικανοποιηθούν οι τουριστικές ανάγκες ενός ατόμου.

2.2 Κατηγορίες του τουρισμού

Ο τουρισμός διακρίνεται σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τους παράγοντες που τον προσδιορίζουν. Οι κατηγορίες είναι (Pearce D.,1991):

1. Μαζικός τουρισμός

Ο μαζικός τουρισμός χαρακτηρίζεται από κεντρική οργάνωση του ταξιδιού – μετακίνησης και από ομαδικότητα συμμετοχής των τουριστών στις διάφορες φάσεις της τουριστικής δραστηριότητας. Στο πλαίσιο του μαζικού έχουν αναπτυχθεί τα πακέτα διακοπών “all inclusive” που προσφέρουν ολοκληρωμένες υπηρεσίες (τόπος προορισμού, το μεταφορικό μέσο, το κατάλυμα και τη μεταφορά).

2. Ατομικός τουρισμός

Ο ατομικός τουρισμός διαφοροποιείται από το μαζικό τουρισμό. Χαρακτηρίζεται από την ανεξάρτητη οργάνωση του ταξιδιού από τους τουρίστες, χωρίς τη μεσολάβηση πρακτόρων και τουριστικών γραφείων. Σε αυτή την κατηγορία τουρισμού χρησιμοποιούνται, συνήθως ιδιωτικά μέσα μετακίνησης. Ο κύριος χαρακτήρας της κατηγορίας αυτής τουρισμού είναι περιηγητικός.

3. Εσωτερικός τουρισμός

Ο εσωτερικός τουρισμός πραγματοποιείται μέσα στην επικράτεια μιας χώρας από τον ντόπιο πληθυσμό. Δεν συνεπάγεται την εισροή συναλλάγματος, αλλά προσφέρει σημαντικά οφέλη για τις τοπικές οικονομίες, καθώς και τη χώρα στο σύνολό της.

4. Εξωτερικός τουρισμός
Ο εξωτερικός ή διεθνής τουρισμός πραγματοποιείται εκτός της επικράτειας της χώρας προέλευσης των τουριστών. Ο διεθνής τουρισμός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εξαγωγικούς τομείς της παγκόσμιας οικονομίας.
5. Συνεχής τουρισμός
Ο συνεχής τουρισμός διαρκεί όλο το χρόνο, δηλαδή οι δραστηριότητές του δεν επηρεάζονται σε καμία περίπτωση από τις κλιματολογικές/καιρικές συνθήκες που επικρατούν. Οι αντιπροσωπευτικότερες μορφές τουρισμού αυτής της κατηγορίας είναι ο συνεδριακός, ο τουρισμός κινήτρων, εκθέσεων, πόλης και ο μορφωτικός τουρισμός.
6. Εποχιακός τουρισμός
Οι δραστηριότητές του εποχιακού τουρισμού επηρεάζονται από τις κλιματολογικές συνθήκες που επικρατούν στον τόπο υποδοχής. Πρόκειται για τουρισμό που δεν διαρκεί όλο το χρόνο. (π.χ. θερινός ή χειμερινός τουρισμός)

2.3 Επιπτώσεις του τουρισμού

Οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να κατανοηθούν καλύτερα, εάν ακολουθηθεί ένα συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο ανάλυσης. Έτσι, οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες (Ανδριώτης Κ., 2005):

- I. Οι οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν: την εισροή του συναλλάγματος, την αύξηση φορολογικών εσόδων για το κράτος, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και εισοδημάτων για το ντόπιο πληθυσμό, την περιφερειακή ανάπτυξη, τη διαρροή συναλλάγματος έξω από την τοπική κοινωνία και τις διασυνδέσεις της τουριστικής βιομηχανίας με τους λοιπούς κλάδους της οικονομίας.
- II. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν: τις μεταβολές στο φυσικό περιβάλλον, στην ατμόσφαιρα, στα ύδατα, στο έδαφος, στη διαμόρφωση του τοπίου, στην καταστροφή ή στη συντήρηση της χλωρίδας και της πανίδας και μεταβολές στο δομημένο περιβάλλον, όπως πολεοδομία, αρχιτεκτονική, ιστορικά μνημεία, υποδομή, τεχνητά πάρκα, κλπ.
- III. Οι κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις του τουρισμού περιλαμβάνουν: αλλαγές στην ηθική συμπεριφορά της κοινωνίας, όπως πορνεία, τζόγος, εγκληματικότητα, διακονία και αλκοολισμός και διάσπαση ή μετατροπή του τρόπου ζωής και των αξιών του πληθυσμού, όπως απώλεια γλωσσικών

στοιχείων και θρησκευτικών ιδεωδών, αστυφιλία, επαγγελματική κινητικότητα, κλπ. αλλά και τις επιρροές στις τέχνες, στη χειροτεχνία, στα φεστιβάλ, στις εκδηλώσεις, στους χορούς και στη μουσική.

Πίνακας 2.1: Επιπτώσεις του τουρισμού

ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	
A.ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	
ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
Οικονομική διαφοροποίηση	Οικονομική εξάρτηση της τοπικής κοινότητας από τον τουρισμό
Δημιουργία απασχόλησης και εισοδήματος τοπικά	Προτίμηση εισαγωγής ανταγωνιστικότερων προϊόντων & υπηρεσιών σε μεγάλη κλίμακα
Δημιουργία συνδέσμων / σχέσεων με άλλους τομείς της οικονομίας (π.χ., γεωργία) και αγορές τοπικών προϊόντων, υπηρεσιών, καλλιτεχνών και τεχνητών	Μεγαλύτερη απασχόληση ξένων αντί ντόπιων εργαζόμενων
Κατάρτιση εργαζομένων	Αλλαγή της χρήσης και του κόστους γης, αγαθών και υπηρεσιών
Έσοδα από το ξένο συνάλλαγμα και συμβολή στα κρατικά έσοδα	
Επέκταση των δημόσιων υποδομών και υπηρεσιών	
B. ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	
ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
Δημιουργία ή διαχείριση πάρκων, δρυμών, προστατευόμενων περιοχών και περιοχών φυσικού κάλλους	Ατμοσφαιρική ρύπανση και αυξημένες εκπομπές λόγω των μετακινήσεων
Αύξηση της γνώσης, της ευαισθητοποίησης και των δραστηριοτήτων συντήρησης και προστασίας της φύσης από τους επισκέπτες και την τοπική κοινωνία.	Ρύπανση των υδάτινων πόρων της κακής διαχείρισης των υγρών αποβλήτων.
	Αυξημένη χρήση χημικών ουσιών και άλλων επικίνδυνων προϊόντων
	Μεγαλύτερη παραγωγή στερεών αποβλήτων
	Ηχορύπανση
	Απώλεια ή υποβάθμιση κρίσιμων βιότοπων, οικοσυστημάτων και άλλων φυσικών περιοχών.
	Αποψίλωση των δασών και έντονη ή μη βιώσιμη χρήση γης.
	Τροποποίηση οικοσυστημάτων από τις τουριστικές δραστηριότητες
	Εξάντληση αποθεμάτων νερού και ενέργειας.

ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
	Υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των οικοσυστημάτων
	Εισβολή εξωτικών ειδών
	Καταστροφή θαλάσσιων οικοσυστημάτων και ρύπανσης της θάλασσας
Γ. ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	
ΘΕΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ	ΑΡΝΗΤΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ
Χρήση και διαφύλαξη των ιστορικών ή παραδοσιακών μεθόδων στην κατασκευή και τη διακόσμηση των κτιρίων. Συντήρηση των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων και περιοχών	Μετανάστευση των προερχόμενων από άλλα μέρη εργαζομένων.
Καλλιέργεια της κατανόησης και της εκτίμησης του τοπικού πολιτισμού και της λαογραφίας.	Εποχικότητα και αβεβαιότητα της εργασίας
Δημιουργία ευκαιριών για τους κατοίκους να έρθουν σε επαφή με ξένους πολιτισμούς και αντίστροφα.	Εμπορευματοποίηση του τοπικού πολιτισμού
Πρωώθηση της ειρήνης	Οικονομική και εισοδηματικής ανισότητα
Συντήρηση των τοπικών παραδόσεων.	Παγκοσμιοποίηση του τουριστικού προϊόντος και απώλεια τοπικής ταυτότητας
Θετική ανατίμηση του πολιτισμού και των παραδόσεων.	Ενόχληση λόγω της συμπεριφοράς των τουριστών
Ενίσχυση και αναζωογόνηση κοινοτήτων	Σύγκρουση με την παραδοσιακή χρήση γης
Σεβασμός των τοπικών εθίμων και των θρησκευτικών πρακτικών	Δημιουργία εγκληματικότητας, παιδικής εργασίας.

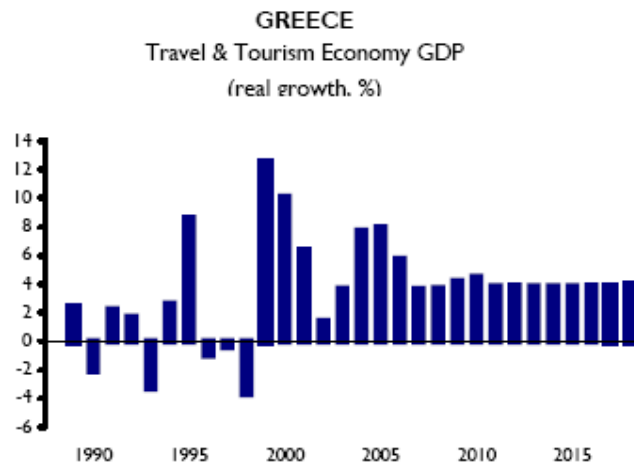
Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

2.3.1 Οικονομικές επιπτώσεις

Η οικονομία των τόπων υποδοχής τουρισμού και τα μεγέθη αυτής επηρεάζονται άμεσα από την ανάπτυξη της τουριστικής βιομηχανίας, η οποία δημιουργεί ουσιαστικά οικονομικά οφέλη στους τόπους αυτούς. Ειδικά για τις αναπτυσσόμενες οικονομίες, το πρωτεύον κίνητρο για την προώθηση – προβολή της χώρας ως τουριστικού προορισμού είναι η αναμενόμενη οικονομική ανάπτυξη. Όμως, παράλληλα με τις άλλες επιπτώσεις, αυτή η μαζική οικονομική ανάπτυξη έχει και αρνητικές συνέπειες. (Stynes D.J., 2006)

Στην Ελλάδα η τουριστική βιομηχανία αναμένεται να συμβάλει άμεσα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (ΑΕΠ) το 2008. Δηλαδή 7,8% του συνολικού ΑΕΠ (€16.8 δισεκατομμύρια) προέρχονται από τον τουρισμό. Το 2018 αυτό το ποσό αναμένεται να ανέλθει σε 8,1% του συνολικού ΑΕΠ (€31.3 δισεκατομμύρια).

Διάγραμμα 2.1: Συμμετοχή του τουρισμού στο ΑΕΠ

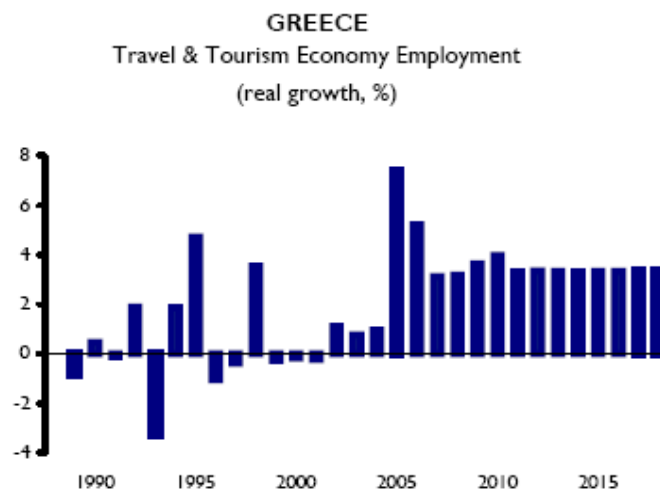

Πηγή: www.wttc.travel

Η τουριστική οικονομία αναμένεται να αυξηθεί κατά 3,9% κάθε χρόνο μεταξύ του 2009 και του 2018.

Η απασχόληση στον τομέα του τουρισμού υπολογίζεται σε 963.000 θέσεις εργασίας το 2008, δηλαδή 20,9% της συνολικής απασχόλησης. Μέχρι το 2018, αναμένεται να δημιουργηθούν 1.349.000 θέσεις εργασίας, 21,9% της συνολικής απασχόλησης.

Διάγραμμα 2.2: Η απασχόληση στον τουρισμό

Πηγή: www.wttc.travel

Το 2008 η τουριστική ζήτηση αναμένεται να ανέλθει σε €43.8 δισεκατομμύρια της οικονομικής δραστηριότητας (συνολική απαίτηση), ενώ μέχρι το 2018 αναμένεται να αυξηθεί σε €81.8 δισεκατομμύρια.

Διάγραμμα 2.3: Η τουριστική ζήτηση στην Ελλάδα

Πηγή: www.wttc.travel

Οι επενδύσεις στην τουριστική βιομηχανία Ελλάδα υπολογίζονται το 2008 σε €7.5 δισεκατομμύρια ή 14,4% της συνολικής επένδυσης. Μέχρι το 2018, αναμένεται να ανέλθει σε €14.7 δισεκατομμύρια ή 14,9% του συνόλου.

Οι συνολικές δαπάνες για τον τουρισμό για το 2008 αναμένονται σε €2.6 δισεκατομμύρια ή 8,1% των συνολικών εξόδων. Το 2018, αυτά τα έξοδα προβλέπεται να φθάσουν τα €3.5 δισεκατομμύρια ή 8,2% του συνόλου. (www.wttc.travel, Ιούλιος 2008)

2.3.1.1 Θετικές οικονομικές επιπτώσεις

Οι θετικές οικονομικές επιπτώσεις του τουρισμού συνδέονται κυρίως με την εισροή συναλλάγματος, την αύξηση των κρατικών εσόδων και την αύξηση της απασχόλησης.

Τα κρατικά έσοδα που προκύπτουν από τον τουρισμό διακρίνονται σε άμεσα και έμμεσα οφέλη. Τα άμεσα οφέλη προκύπτουν από τους φόρους που επιβάλλονται

στα έσοδα που προέρχονται από τουριστικές δραστηριότητες και επιχειρήσεις, καθώς και από άμεσες εισφορές των επισκεπτών. Έμμεσα είναι τα οφέλη που προέρχονται από φόρους και εισφορές για τα προϊόντα και υπηρεσίες που καταναλώνονται από τους επισκέπτες κατά την παραμονή τους στον τόπο προορισμού.

Οι δαπάνες του τουρισμού καθώς και οι εισαγωγές και εξαγωγές αγαθών και υπηρεσιών που συνδέονται με τον τουρισμό παράγουν εισόδημα στις οικονομίες των τόπων υποδοχής, ενώ παράλληλα ενισχύονται οι επενδύσεις και σε άλλους κλάδους της οικονομίας.

Σχετικά με την απασχόληση όπως αναφέραμε και πιο πάνω δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας είτε άμεσα είτε έμμεσα σε επαγγέλματα και υπηρεσίες συμπληρωματικές προς τον τουρισμό.

Επίσης, πολύ σημαντικός είναι ο ρόλος του τουρισμού στις τοπικές οικονομίες. Υπάρχουν βέβαια και τοπικά έσοδα τα οποία δεν μπορούν εύκολα να εκτιμηθούν καθώς δεν καταγράφονται επισήμως και δεν καταμετρώνται στατιστικά όλα τα μακροοικονομικά μεγέθη.

Τέλος λόγω του τουρισμού έχουμε την βελτίωση των υποδομών των τόπων υποδοχής των τουριστών. Δηλαδή, βελτιώνονται τα δίκτυα όπως ηλεκτρισμού, επικοινωνιών, μέσων μαζικής μεταφοράς κλπ. Αυτό έχει σαν επακόλουθο την βελτίωση του επιπέδου ζωής των κατοίκων της περιοχής.

2.3.1.2 Αρνητικές οικονομικές επιπτώσεις

Ωστόσο, η τουριστική βιομηχανία δημιουργεί και μια σειρά από αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία που σχετίζονται κυρίως με την υποβάθμιση της περιοχής αλλά και την εξάρτηση της περιοχής από τον τουρισμό.

Η τουριστική βιομηχανία παρουσιάζει έντονη εποχικότητα, αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την δημιουργία διακυμάνσεων στα επίπεδα της απασχόλησης και οδηγεί τους απασχολούμενους στον τουρισμό είτε να αναζητήσουν άλλη απασχόληση, είτε να παραμείνουν άνεργοι κατά τη νεκρή περίοδο. (Ανδριώτης Κ., 2005)

Επίσης, υπάρχουν πολλές απώλειες εισοδήματος που οφείλονται σε φόρους και αμοιβές εκτός του τόπου υποδοχής καθώς και σε επιβαρύνσεις του ισοζυγίου πληρωμών από εισαγωγές προϊόντων και ειδών αναγκαίων για τον τουρισμό. Η

διαρροή χρημάτων έξω από την τοπική κοινωνία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη δυνατότητα που διαθέτει η ντόπια κοινωνία να παράγει αγαθά και τις υπηρεσίες που απαιτούνται από την τουριστική βιομηχανία.

Τέλος, λόγω του τουρισμού δημιουργούνται πληθωριστικές πιέσεις που οφείλονται στην αυξημένη ζήτηση για υπηρεσίες και αγαθά αλλά και στην υψηλή αξία της γης. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση των τιμών και του κόστους ζωής σε τοπικό επίπεδο.

2.3.2 Περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις είναι ανάλλαγες στη φυσική ακεραιότητα της περιοχής. Η γρήγορη ανάπτυξη πέρα από την ανάπτυξη και επιβάρυνση μπορεί για πάντα να αλλάξει το φυσικό περιβάλλον και το οικοσύστημα μιας περιοχής. Οι περιβαλλοντικές επιδράσεις προκύπτουν και από τον τουρίστα και από την ανάπτυξη του τουρισμού.

Ωστόσο, για την προστασία πρέπει να δοθεί προσοχή στο φυσικό σχεδιασμό της ανάπτυξης του τουρισμού και στην έρευνα του πως επηρεάζει τα φυσικά και προκαλούμενα από τον άνθρωπο τοπία. Η προσοχή πρέπει επίσης να δοθεί στο αρχιτεκτονικό και χωροταξικό σχεδιασμό, την τοπική ανάπτυξη και τις ανάγκες υποδομής. (Ροδολάκης Ν., Ιωακειμίδου Σ., 2008)

2.3.2.1 Θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Οι τουρίστες που ενδιαφέρονται για το φυσικό περιβάλλον μιας περιοχής «πληρώνουν» για την ίδρυση και τη λειτουργία εθνικών πάρκων και τη διατήρηση περιοχών φυσικού κάλους. Τα χρήματα που συγκεντρώνονται από τα εισιτήρια εισόδου σε εθνικά πάρκα, μουσεία, ζωολογικούς κήπους και αρχαιολογικούς χώρους βοηθούν στην κάλυψη των δαπανών για τη συντήρησή τους.

Επίσης, ο τουρισμός έχει τη δυνατότητα να ευαισθητοποιήσει το κοινό απέναντι σε περιβαλλοντικά ζητήματα και να συμβάλλει στη συνειδητοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, φέρνοντας τους ανθρώπους σε στενή επαφή με τη φύση και το περιβάλλον. Η συνειδητοποίηση της αξίας της φύσης συμβάλλει στην υιοθέτηση προτύπων συμπεριφοράς φιλικής προς το περιβάλλον.

2.3.2.2 Αρνητικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Ο σημαντικότερος αντίκτυπος του τουρισμού εμφανίζεται κατά τη διάρκεια της μετακίνησης του τουρίστα από και προς τον τουριστικό προορισμό, αλλά και κατά τη διάρκεια της παραμονής του σε αυτόν. Πολλά από τα μέσα μεταφοράς όπως λεωφορεία, αυτοκίνητα και μοτοσικλέτες μπορούν να προκαλέσουν ατμοσφαιρική ρύπανση και καταστροφή σε ιστορικά μνημεία.

Επίσης, εξαιτίας των μεταφορών πέρα από τις εκπομπές αέριων ρύπων αυξάνεται και η ηχορύπανση. Η ηχορύπανση έχει δυσάρεστες συνέπειες για τους υπόλοιπους τουρίστες, για το σύνολο του πληθυσμού που επηρεάζεται άμεσα, αλλά και για την πανίδα που υπόκειται όχληση.

Στις περιοχές με υψηλή τουριστική κίνηση απαιτούνται μεγάλες ποσότητες για ενέργεια και νερό με αποτέλεσμα την εξάντληση των φυσικών πόρων και την δημιουργία αρνητικών συναισθημάτων.

Η κατασκευή έργων υποδομής για τους τουρίστες μπορεί επίσης να επιδράσει αρνητικά στο περιβάλλον. Επίσης, η μόλυνση των υδάτων και η ρύπανση μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα. Η μόλυνση προέρχεται από τα ακατέργαστα λύματα και την έκχυση βενζίνης που βλάπτουν τα ψάρια και τα υδροφόρα φυτά.

Επίσης, η λαθροθηρία και η αυξημένη ζήτηση για κυνήγι σε ορισμένες περιοχές έχει οδηγήσει στην σταδιακή εξαφάνιση σπάνιων ειδών ζώων και πτηνών. Επίσης, εμφανίζεται και το φαινόμενο της εισβολής εξωτικών ειδών αλλά και η απώλεια αλλά και υποβάθμιση κρίσιμων βιότοπων, οικοσυστημάτων και άλλων φυσικών περιοχών.

Ακόμη, η έλλειψη προγραμματισμού και κανονισμών δόμησης και χρήσεων γης σε πολλούς προορισμούς έχει διευκολύνει την ανοικοδόμηση ξενοδοχείων κατά μήκος των ακτών, σε κοιλάδες και σε φυσικά τοπία. Η ανοικοδόμηση εγκαταστάσεων τουρισμού ακολουθείται και από άλλες υποδομές όπως δρόμοι, κατοικίες υπαλλήλων, χώροι στάθμευσης, περιοχές υπηρεσιών και διάθεσης αποβλήτων με καταστροφικές συνέπειες για το τοπίο. Επίσης, σε συνδυασμό με την έλλειψη ελέγχου και κεντρικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη του τουρισμού εμφανίζονται συχνά τα φαινόμενα αυθαίρετης δόμησης και αστικοποίησης του αγροτικού χώρου.

2.3.2.3 Ποιότητα περιβάλλοντος και τουρισμού

Μια από τις σοβαρότερες επιπτώσεις του τουρισμού οφείλεται στις μετακινήσεις, ιδιαίτερα τις αεροπορικές. Τα αεροπορικά ταξίδια συμβάλλουν στην ατμοσφαιρική ρύπανση πολύ περισσότερο από αυτές που γίνονται με λεωφορείο ή με τρένο. Το 2005, ο παγκόσμιος τουρισμός παρήγαγε 75% (1,307Mt) των εκπομπών CO₂ που αποδίδονται στις μεταφορές, με περίπου 40% του συνόλου να οφείλονται στις αεροπορικές μεταφορές και μόνο. Η σημασία αυτών των μεγεθών είναι προφανής δεδομένου ότι η κλιματική κρίση είναι μια από τις σημαντικότερες απειλές που αντιμετωπίζει η παγκόσμια κοινωνία. Οι εκπομπές CO₂ που παράγονται άμεσα από τον τομέα του τουρισμού σήμερα αποτελούν το 5% των συνολικών παγκόσμιων εκπομπών. Όπως σημειώνει το UNEP, εάν αυτό συγκρινόταν με εκπομπές χωρών, ο τουρισμός θα ήταν ο 5ος μεγαλύτερος μολυντής παγκοσμίως. Το ποσό εκπομπών που παράγονται από τον τουρισμό είναι μεγαλύτερο από τις εκπομπές που παράγονται από δισεκατομμύρια ανθρώπων όσο ζουν και εργάζονται για ένα έτος στις μεγάλες βιομηχανικές χώρες ή στις νέες αναπτυσσόμενες οικονομίες.

Οι άνθρωποι μετακινούνται όλο και περισσότερο: όλο και αυξανόμενοι αριθμοί ταξιδιών γίνονται σε πιο μακρινές περιοχές με γρηγορότερα μέσα συγκοινωνίας, ενώ η παραμονή τους είναι για πιο σύντομο χρόνο ή είναι ακόμη και ημερήσιες παραμονές. Οι πρόσφατες προβλέψεις δείχνουν ότι μέχρι το 2035, ο αριθμός ταξιδιών παγκοσμίως θα αυξηθεί κατά 179%, τα χιλιόμετρα που θα διανύονται θα αυξηθούν κατά 222 %, και έτσι οι εκπομπές CO₂ θα αυξηθούν περίπου 152%. Οι αερογραμμές χαμηλού κόστους διαδραματίζουν έναν σημαντικό ρόλο στην αύξηση της κινητικότητας των ταξιδιωτών. Εάν λαμβάνουμε υπόψη ότι το πρωτόκολλο του Κιότο στοχεύει στην σταθεροποίηση των εκπομπών, αυτές οι προβλέψεις προκαλούν ανησυχία. Συγχρόνως, έχουν γίνει πολλές μελέτες και έχουν δημοσιευθεί άρθρα για τον αντίκτυπο που θα έχει η κλιματική αλλαγή στον τουρισμό. Θα γίνει ένα όλο και περισσότερο κρίσιμο ζήτημα που θα επηρεάζει την τουριστική ανάπτυξη και διαχείριση. Τέτοια παραδείγματα είναι η αυξανόμενη εμφάνιση ακραίων καιρικών φαινομένων, καυσώνων και ξηρασιών, εξαφάνιση ειδών, αύξηση της στάθμης της θάλασσας και η μείωση των περιοχών με επαρκή κάλυψη χιονιού. Ειδικά η Μεσόγειος έχει προσδιοριστεί ως ένα από τα σημαντικότερα "καυτά σημεία" ("hot spots").

Το μέσο ξενοδοχείο καταναλώνει ένα τεράστιο ποσό προϊόντων και πόρων και οι φιλοξενούμενοι χρησιμοποιούν πολύ περισσότερο νερό και ενέργεια από το μέσο άτομο στην καθημερινή ζωή του. Όταν κάνουμε διακοπές, ειδικά στα θέρετρα,

τείνουμε να ζούμε με μεγαλύτερη πολυτέλεια από ότι συνήθως. Συνεπώς, η εξάντληση των πόρων και τα απόβλητα είναι σημαντικά ζητήματα. Οι πηγές ενέργειας γίνονται ακριβότερες και συνεχώς μειώνονται, ενώ η έλλειψη πόσιμου νερού απειλεί όλο και περισσότερες περιοχές. Δεδομένου ότι οι διακοπές γίνονται συχνά σε θερμές περιοχές, ο τουρισμός μπορεί περαιτέρω να επιδεινώσει τα προβλήματα λειψυδρίας και ερημοποίησης.

Παράλληλα, η καθημερινή απολύμανση συνεπάγεται αύξηση της χρήσης χημικών ουσιών που μολύνουν τον υδροφόρο ορίζοντα και εκθέτουν τους φιλοξενούμενους και το προσωπικό σε τοξικές και άλλες ουσίες, όπως συμβαίνει και με τα στοιχεία που υπάρχουν μέσα στα χρώματα τοίχου και τα καλύμματα πατωμάτων (χαλιά, μοκέτες, κτλ). Επίσης, ευαίσθητα οικοσυστήματα απειλούνται από το μαζικό τουρισμό και την κακή διαχείριση των επιπτώσεων του. Ακτές, νησιά και βουνά και γενικά τοποθεσίες που χαρακτηρίζονται από περιοχές φυσικού κάλλους παραμένουν ιδιαίτερα ευαίσθητα στην υποβάθμιση λόγω της τουριστικής ανάπτυξης. (www.naturcert.com)

2.3.3 Κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις

Οι κοινωνικές και πολιτιστικές του τουρισμού στις χώρες υποδοχής επισκεπτών σχετίζονται με τις άμεσες και έμμεσες σχέσεις του ντόπιου πληθυσμού με τους τουρίστες, όπως και με την αλληλεπίδραση της κοινωνίας με την τουριστική βιομηχανία. Για διάφορους λόγους, η κοινωνία στον τόπο υποδοχής αποτελεί το «αδύναμο» μέρος αυτής της αλληλεπίδρασης και γίνεται αποδέκτης έντονων επιδράσεων. Αυτές οι επιδράσεις δεν είναι πάντοτε προφανείς και είναι δύσκολο να εκτιμηθούν και να αξιολογηθούν.

Οι επιπτώσεις αυτές γίνονται εμφανείς όταν προκαλούν αλλαγές στις αξίες και τη συμπεριφορά του ντόπιου πληθυσμού με αποτέλεσμα να απειλείται η διατήρηση της τοπικής ταυτότητας. Επίσης, είναι πιθανό να εμφανισθούν αλλαγές στην κοινωνική δομή, τις οικογενειακές σχέσεις, τον παραδοσιακό τρόπο ζωής, στα ήθη και τα έθιμα. Όμως ο τουρισμός έχει και θετικές επιπτώσεις αφού συμβάλλει στην συγκράτηση του πληθυσμού και στη μείωση της αστικοποίησης καθώς και στην διατήρηση παραδοσιακών συνηθειών. Επίσης, μέσω του τουρισμού, διαφορετικές κουλτούρες και πολιτισμοί έρχονται σε επαφή και αναβαθμίζονται.

2.3.3.1 Θετικές κοινωνικές επιπτώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη έχει μια σειρά από θετικές επιδράσεις στις τοπικές κοινωνίες, αρκεί να επέλθει με σχεδιασμένο και βιώσιμο τρόπο. Όπως η χρήση και η διαφύλαξη των ιστορικών ή παραδοσιακών μεθόδων στην κατασκευή και τη διακόσμηση των κτιρίων αλλά και στη συντήρηση των ιστορικών και πολιτιστικών μνημείων και περιοχών.

Επίσης, ο τουρισμός συμβάλλει στην καλλιέργεια της κατανόησης και της εκτίμησης του τοπικού πολιτισμού και της λαογραφίας, στη συντήρηση των τοπικών παραδόσεων, στη θετική ανατίμηση του πολιτισμού και των παραδόσεων αλλά και στην διατήρηση των τοπικών εθίμων και των θρησκευτικών πρακτικών.

Ακόμη, ο τουρισμός συμβάλλει στη δημιουργία ευκαιριών για τους κατοίκους να έρθουν σε επαφή με ξένους πολιτισμούς και αντίστροφα, με αποτέλεσμα τη διατήρηση της ειρήνης. Τέλος, η τουριστική βιομηχανία ενισχύει και αναζωογονεί τις τουριστικές κοινότητες.

2.3.3.2 Αρνητικές κοινωνικές επιπτώσεις

Οι αρνητικές επιπτώσεις στην κοινωνία των τόπων υποδοχής τουρισμού εντοπίζονται στα εξής:

- Ø Απώλεια της τοπικής ταυτότητας και των κοινωνικών αξιών
- Ø Αλλαγές στην κουλτούρα και τον πολιτισμό των χωρών που υποδέχονται επισκέπτες - τουρίστες
- Ø Φυσικές επιπτώσεις που προκαλούν κοινωνικές πιέσεις
- Ø Ηθικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός προκαλεί αλλαγές στην τοπική ταυτότητα και πιθανή απώλεια των κοινωνικών αξιών και της πολιτιστικής αυθεντικότητας του ντόπιου πληθυσμού. Επίσης, έχουμε μετανάστευση των προερχόμενων από άλλα μέρη εργαζομένων αλλά και εποχικότητα και αβεβαιότητα της εργασίας.

Ακόμη, ο τουρισμός συμβάλλει στην εμπορευματοποίηση του τοπικού πολιτισμού, αλλά και στην οικονομική και εισοδηματική ανισότητα των κατοίκων της περιοχής. Επιπλέον, έχουμε το φαινόμενο της παγκοσμιοποίησης του τουριστικού προϊόντος, με αποτέλεσμα την απώλεια της τοπικής ταυτότητας (τυποποίηση) αλλά και την σύγκρουση με την παραδοσιακή χρήση γης.

Οι κάτοικοι των τουριστικών περιοχών πολλές φορές ενοχλούνται από την συμπεριφορά των τουριστών αλλά και από την αύξηση της εγκληματικότητας και της παιδικής εργασίας.

Κεφάλαιο 3

Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

3.1 Εισαγωγή

Ο τουρισμός είναι μια οικονομική δραστηριότητα που εάν δεν αναπτυχθεί μετά από σχεδιασμό είναι πολύ πιθανό να επιφέρει δυσμενείς επιπτώσεις τόσο στο φυσικό, όσο και στο οικονομικό και κοινωνικό περιβάλλον των τουριστικών περιοχών. Σε μια εποχή κατά την οποία η εξέλιξη της τεχνολογίας, η οικονομική μεγέθυνση και η βελτίωση του βιοτικού επιπέδου οδηγούν στην αύξηση του ελεύθερου χρόνου, στη διευκόλυνση των μετακινήσεων και κατά συνέπεια στην αύξηση της τουριστικής ζήτησης, είναι απαραίτητος ο ορθολογικός σχεδιασμός για τον τομέα του τουρισμού.

Ο σχεδιασμός για τον τουρισμό θα πρέπει να στοχεύει στην προσπάθεια διαφύλαξης του περιβάλλοντος το οποίο έλκει και αναπτύσσει τον τουρισμό, προκειμένου να εξασφαλισθούν η διάρκεια και οι θετικές επιπτώσεις από τη διεύρυνσή του. Η πολιτική για τον τουρισμό θα πρέπει να στοχεύει στη μεγιστοποίηση των ωφελειών και την ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων.

Πριν τον καθορισμό, όμως, συγκεκριμένων στρατηγικών και μέτρων για το σχεδιασμό και τη διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης κρίνεται αναγκαίο να προσδιορισθούν θεωρητικά και αναλυθούν κάποιες έννοιες και κάποια μεθοδολογικά εργαλεία, όπως η ανάπτυξη, ο βιώσιμος τουρισμός, ο κύκλος ζωής του τουριστικού προϊόντος, η φέρουσα ικανότητα για τουριστική ανάπτυξη. Έτσι, η προσέγγιση των πολιτικών ανάπτυξης και η υιοθέτηση στρατηγικών δράσης θα είναι πιο ολοκληρωμένη και η επίτευξη των αντικειμενικών στόχων του σχεδιασμού-προγραμματισμού, πιο πιθανή.

3.2 Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης

Ο όρος «βιώσιμη ανάπτυξη» (sustainable development), επεκράτησε διεθνώς το 1992, μετά την Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον, στο Ρίο ντε Τζανέιρο της Βραζιλίας.

Το περιεχόμενο του όρου, όπως το όρισε η Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη των Ηνωμένων Εθνών (WCED) είναι: "η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να μειώνει την δυνατότητα των επόμενων γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες".

Η Ευρωπαϊκή Ένωση στην δεκαετία που ακολούθησε, αλλά και η Παγκόσμια Διάσκεψη Κορυφής για το Περιβάλλον των Ηνωμένων Εθνών, το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ, επέβαλαν αφενός την τριπλή σημασία της βιωσιμότητας της ανάπτυξης (οικονομική-κοινωνική-περιβαλλοντική), και αφ' ετέρου, την αναγκασία θεώρησης της ορθολογικής διαχείρισης των φυσικών πόρων ως προαπαιτούμενου για την επίτευξη βιώσιμης ανάπτυξης.

Η ταύτιση της ανάπτυξης μόνο με την οικονομική μεγέθυνση δεν μπορεί πλέον να προσφέρει σύγχρονες λύσεις. Οδήγησε σε οικονομικές και κοινωνικές ανισότητες που είναι υπεύθυνες για εντάσεις που εκδηλώνονται σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο αλλά και για ανισορροπίες που προκαλούν ιδιαίτερα διεθνή προβλήματα. Χαρακτηριστικά παραδείγματα των προβλημάτων που έχει δημιουργήσει ο «παραδοσιακός» τρόπος αλλά και των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης, σε διεθνές επίπεδο, είναι ότι το ένα τέταρτο του παγκόσμιου πληθυσμού διαβιώνει με εισόδημα λιγότερο από ένα δολάριο την ημέρα και το ένα πέμπτο του παγκόσμιου πληθυσμού δεν έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας.

Η χώρα μας τα τελευταία χρόνια έχει πετύχει υψηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης. Το ζητούμενο είναι να διατηρηθούν και να αυξηθούν χωρίς όμως να διαταραχθεί ο κοινωνικός ιστός και χωρίς να υποβαθμιστεί το περιβάλλον. Σε περίπτωση που οι δύο αυτές συνιστώσες δεν ληφθούν υπόψη πολύ σύντομα θα οδηγήσουν σε συγκρούσεις και θα αποτελέσουν σημαντικό παράγοντα επιβράδυνσης της οποιασδήποτε οικονομικής μεγέθυνσης.

3.3 Βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Η βιωσιμότητα στον τουρισμό, όπως και στις άλλες οικονομικές δραστηριότητες έχει τρεις αλληλοσυνδεόμενες όψεις: την περιβαλλοντική, την κοινωνικό-πολιτισμική και

την οικονομική. Επίσης, ο βιώσιμος τουρισμός προϋποθέτει ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, σεβασμό της βιοποικιλότητας, ελαχιστοποίηση των δυσμενών οικολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών επιπτώσεων και μεγιστοποίηση των ωφελειών για το περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες. (www.unep.fr)

Ως βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη ορίζεται η τουριστική ανάπτυξη που δραστηριοποιείται ισόρροπα στην τοπική, κοινωνική, οικονομική, πολιτισμική και περιβαλλοντική δομή της κάθε τουριστικής περιοχής, διαμορφώνοντας παράλληλα όρους (υπηρεσίες, υποδομές, τεχνογνωσία) για τη συνεχή ανατροφοδότησή της. (Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π., 2001)

Η βιωσιμότητα στον τουρισμό εστιάζεται σε θέματα, όπως:

- Ø Η ισότητα της τοπικής κοινωνίας, αναφορικά με τα πρότυπα διαβίωσης και της ποιότητας ζωής.
- Ø Η ικανοποίηση των αναγκών και των επιθυμιών των τουριστών και των απαιτήσεων της τουριστικής βιομηχανίας.
- Ø Η προστασία των πόρων που αποτελούν τη βάση του τουρισμού (φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον).
- Ø Η συντήρηση ή βελτίωση της ανταγωνιστικότητας της τουριστικής βιομηχανίας. (Ανδριώτης Κ., 2005)

Στη βιβλιογραφία για τον βιώσιμο τουρισμό δίνεται μεγάλη έμφαση στη σύγκριση του μοντέλου αυτού με το μαζικό τουρισμό που επικράτησε στο παρελθόν και ο οποίος, παρόλο που συνέβαλλε στην οικονομική ευημερία περιφερειών και κρατών ολόκληρων, είχε και καταστροφικές συνέπειες για τους διάφορους προορισμούς και τους ντόπιους πληθυσμούς. Συνοπτικά, οι διαφορές μαζικού και ήπιου τουρισμού φαίνονται στον πίνακα που ακολουθεί.

Πίνακας 3.1 : Διαφορές μαζικού και ήπιου τουρισμού

Σκληρός τουρισμός	Ήπιος τουρισμός
Α. Γενικές έννοιες	
Απερίσκεπτος	Συνετός
Απεχθής	Αμυντικός
Επιθετικός	Επιφυλακτικός
Γρήγορος/ορμητικός	Αργός/Στοχαστικός
Υψηλών ρυθμών	Χαμηλών ρυθμών
Ανεξέλεγκτος	Ελεγχόμενος
Ασυντόνιστος	Συντονισμένος
Υπερβολικός	Μετριοπαθής
Βραχυπρόθεσμος	Μακροπρόθεσμος
Εξωτερικά ελεγχόμενος	Ελεγχόμενος από τους ντόπιους
Μικρής αντοχής	Μεγάλης αντοχής
Ευαίσθητος στην τιμή	Ευαίσθητος στην αξία
Ποσοτικός	Ποιοτικός
Αυξανόμενος	Αναπτυσσόμενος
Β. Τουριστικές Αναπτυξιακές Στρατηγικές	
Ανάπτυξη χωρίς σχεδιασμό	Σχεδιασμός πριν την ανάπτυξη
Θεώρηση στις αναπτυξιακές μελέτες	Θεώρηση στη νοοτροπία
Κάθε κοινότητα σχεδιάζει για τον εαυτό της	Κεντρικός σχεδιασμός για μεγάλες περιοχές
Άναρχη ανάπτυξη	Συγκέντρωση της ανάπτυξης σε ορισμένες περιοχές
Τυχαία και διάσπαρτη ανέγερση οικοδομημάτων	Διατήρηση του εδάφους, συγκεντρωτική ανέγερση οικοδομών, διατήρηση ελεύθερου χώρου
Εντατική εκμετάλλευση της ιδιαίτερης αξίας των τοποθεσιών	Σεβασμός στην ιδιαίτερη αξία της κάθε τοποθεσίας
Ανέγερση αυξανόμενου αριθμού κτιρίων	Εκμετάλλευση και βελτίωση των κτιρίων που ήδη υπάρχουν
Ανάπτυξη τουρισμού σε όλες τις περιοχές	Ανάπτυξη τουρισμού μόνο σε κατάλληλες περιοχές και όπου υπάρχει διαθέσιμος ντόπιος πληθυσμός
Ανάθεση της τουριστικής ανάπτυξης σε εξωγενείς παράγοντες	Ευκαιρίες για λήψη αποφάσεων και συμμετοχή του ντόπιου πληθυσμού
Χρησιμοποίηση όλου του διαθέσιμου εργατικού δυναμικού (συμπεριλαμβανομένων και των αλλοδαπών)	Ανάπτυξη σχεδιασμένη σύμφωνα με τις δυνατότητες της περιοχής για τοπικά ελεγχόμενο τουρισμό

Σκληρός τουρισμός	Ήπιος τουρισμός
Θεώρηση σε οικονομικά προτερήματα	Αποτίμηση όλων των οικονομικών, οικολογικών και κοινωνικών προτερημάτων και μειονεκτημάτων
Θεώρηση του αγροτικού πληθυσμού μόνο ως κτηματίες και εργατικό δυναμικό	Διατήρηση και ενθάρρυνση της γεωργίας
Εγκατάλειψη των ζημιών στην κοινωνία	Οι ζημιές πληρώνονται από τον δράστη
Ευμενής αντιμετώπιση στην ιδιωτική μεταφορά	Ενθάρρυνση της ντόπιας μεταφοράς
Διασφάλιση ευκολιών για τη μεγιστοποίηση της ζήτησης	Διασφάλιση ευκολιών για μεσαίου μεγέθους ζήτησης
Απομάκρυνση φυσικών φραγμών	Διατήρηση φυσικών φραγμών
Αστική αρχιτεκτονική	Ντόπια αρχιτεκτονική (σχέδιο κτιρίων και υλικών)
Γενικός αυτοματισμός τουριστικών θέρετρων	Επιλεκτική τεχνητή ανάπτυξη, ενθάρρυνση μη τεχνητών τουριστικών προορισμών
Γ. Πλαίσιο πολιτικής	
Εξασφάλιση συγκεντρωτικών αφίξεων	Εναλλασσόμενες διακοπές
Πρόσληψη προσωπικού μη αποδεδειγμένων ικανοτήτων	Βελτίωση εκπαίδευσης των ατόμων με υπεύθυνες θέσεις στον τουρισμό
Πώληση μετά δυσκολίας	Πώληση "εκ καρδιάς"
Θεωρεί τον τουρισμό ως οικονομική πανάκεια	Ψάχνει νέες επιλογές και τουριστικές εναλλαγές
Δ. Διαθέσεις του τουρίστα	
Μαζικές μετακινήσεις	Μοναχικό ταξίδι, με φίλους ή οικογένεια
Έλλειψη χρόνου	Αφθονία χρόνου
Ταχύτατα μέσα μεταφοράς	Κατάλληλα (ή ακόμα και αργά) μέσα μεταφοράς
Προσχεδιασμένο δρομολόγιο	Αυθόρμητο δρομολόγιο
Εμπνευσμένο εξωτερικά εισαγόμενος τρόπος ζωής	Εμπνευσμένο εσωτερικά
Εισαγόμενος τρόπος ζωής	Εγχώριος τρόπος ζωής
Θεάματα	Βιώματα
Άνετο και παθητικό	Δραστήριο και ενεργητικό
Μικρή ή καθόλου νοητική προετοιμασία	Προ-έρευνα για τον προορισμό
Δεν επιθυμεί να μάθει τη γλώσσα	Μαθαίνει να μιλάει τη γλώσσα
Αίσθηση ανωτερότητας	Θέληση για μάθηση
Ποικίλες καταναλωτικές αγορές	Αγορές δώρων
Αναμνηστικά	Μνήμες, ημερολόγια, νέες προοπτικές

Σκληρός τουρισμός	Ήπιος τουρισμός
Στιγμιαίες φωτογραφίες και αναμνηστικές κάρτες	Φωτογραφία, σχεδίαση, ζωγραφική
Περιέργεια	Φινέτσα
Θορυβώδης	Ήσυχος

Πηγή: Ανδριώτης Κ., 2005

Οι διάφορες προσεγγίσεις για την βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη διαφοροποιούνται μεταξύ τους ανάλογα με το επίπεδο ανησυχίας για το περιβάλλον. Έτσι, απαντώνται στη βιβλιογραφία προσεγγίσεις που ενθαρρύνουν την ανάπτυξη του τουρισμού ανεξάρτητα από τις καταστροφές που μπορεί να επιφέρει στο περιβάλλον, αρκεί να ικανοποιούνται οι ανάγκες και οι επιθυμίες των τουριστών και επενδυτών. Από την άλλη πλευρά υπάρχουν προσεγγίσεις που επιβάλλουν μικρής κλίμακας τουριστική δραστηριότητα, ή αποθάρρυνση αυτής σε περιπτώσεις που οδηγεί σε οικολογική καταστροφή. Ανάμεσα, βέβαια, σε αυτές τις δύο ακραίες προσεγγίσεις, υπάρχουν οι προσεγγίσεις που επιτρέπουν την τουριστική ανάπτυξη, όταν αυτή πραγματοποιείται εντός κάποιων ορίων, έτσι ώστε να μην υποβαθμίζονται οι προορισμοί και να μην απαξιώνεται το φυσικό περιβάλλον και το τουριστικό προϊόν. (Pearce D., 1991)

3.4 Αρχές για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Οι αρχές για τη βιώσιμη τουριστική διατυπώθηκαν με τη μορφή Χάρτας από τον Παγκόσμιο Οργανισμό για τον Τουρισμό (World Tourism Organisation, WTO) σε Παγκόσμιο Συνέδριο, το 1995. Σύμφωνα με τη Χάρτα για τον Τουρισμό και τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, βασικές αρχές και στόχοι για μια αειφορική προσέγγιση του τουρισμού είναι (www.world-tourism.org)

- Ø Βιωσιμότητα στην τουριστική ανάπτυξη σημαίνει ότι θα πρέπει να είναι φιλική προς το περιβάλλον στο παρόν και το μέλλον καθώς και οικονομικά βιώσιμη και κοινωνικά δίκαιη για τις τοπικές κοινωνίες.
- Ø Ο τουρισμός θα πρέπει να εναρμονίζεται με το φυσικό, πολιτισμικό και ανθρώπινο περιβάλλον.
- Ø Ο τουρισμός θα πρέπει να μεριμνά για τις επιπτώσεις του στην πολιτισμική κληρονομιά και την παράδοση της τοπικής κοινωνίας.
- Ø Μία ενεργός συμμετοχή του τουρισμού στην βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει κοινές δράσεις και συμμετοχή σε αυτές όλων των φορέων του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα και αποτελεσματικούς μηχανισμούς συντονισμού σε όλα τα επίπεδα (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό κ.λ.π.)

- Ø Η προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος απαιτεί συνεργασία για πολιτισμικές, τεχνολογικές και επαγγελματικές-οργανωτικές καινοτομίες, ιδίως στην ανάπτυξη εργαλείων ολοκληρωμένου σχεδιασμού και διαχείρισης της τουριστικής ανάπτυξης.
- Ø Πρωτεύοντες στόχοι στην τουριστική ανάπτυξη θα πρέπει να είναι η διατήρηση του τουριστικού προορισμού και η ικανότητα εξυπηρέτησης των τουριστικών στο πλαίσιο μιας στρατηγικής για τη βιώσιμη ανάπτυξη.
- Ø Ο τουρισμός θα πρέπει να βασίζεται στην διεύρυνση των ευκαιριών για τις τοπικές κοινωνίες συμβάλλοντας στο μέγιστο την τοπική οικονομία.
- Ø Ο τουρισμός θα πρέπει να συμβάλλει αποτελεσματικά στη βελτίωση της ποιότητας ζωής όλων και στον κοινωνικό και πολιτισμικό εμπλουτισμό του κάθε τόπου προορισμού.
- Ø Η κεντρική διοίκηση και συναφείς φορείς με τη συμμετοχή της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων θα πρέπει να αναλάβουν δράσεις που θα συμβάλλουν στον ολοκληρωμένο σχεδιασμό της τουριστικής ανάπτυξης.
- Ø Προτεραιότητα θα πρέπει να δίνεται στις δράσεις που συμβάλλουν στην προστασία και ανάδειξη του περιβάλλοντος και στους μηχανισμούς ενσωμάτωσης του περιβαλλοντικού κόστους στις επενδύσεις και παρεμβάσεις για τον τουρισμό.
- Ø Οι περιβαλλοντικά και πολιτισμικά ευαίσθητες περιοχές θα πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης μέριμνας.
- Ø Στην αναζήτηση εναλλακτικών μορφών τουρισμού προτεραιότητα θα πρέπει να δοθεί σε εκείνες που συμβάλλουν σε μια προοπτική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον.
- Ø Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στην διάδοση και ανταλλαγή εμπειριών και γνώσης για δράσεις και τεχνολογίες που ενσωματώνουν τον τουρισμό στην στρατηγική βιώσιμης ανάπτυξης.
- Ø Η πολιτική βιώσιμης ανάπτυξης στον τουρισμό απαιτεί και την υποστήριξη και προώθηση περιβαλλοντικά φιλικών συστημάτων διαχείρισης του τουρισμού.
- Ø Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να δοθεί στον ρόλο και τις επιπτώσεις στο περιβάλλον από τις μεταφορές, στην αξιοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας και στην διαχείριση των αποβλήτων.
- Ø Η υιοθέτηση και εφαρμογή περιβαλλοντικά φιλικής δεοντολογίας είναι σημαντική για όλους τους δρώντες στον τουρισμό.
- Ø Η ευαισθητοποίηση όλων είναι σημαντική για την εφαρμογή των παραπάνω αρχών και στόχων.

3.5 Κύκλος ζωής τουριστικού προϊόντος

Βασική υπόθεση των υποδειγμάτων της τουριστικής ανάπτυξης είναι ότι το τουριστικό προϊόν (περιοχή, εγκατάσταση ή υπηρεσία) αναπτύσσεται διαχρονικά και ακολουθεί μια πορεία που περνά από 7 στάδια. Η αναγνώριση των 7 σταδίων του κύκλου ζωής στοχεύει να ερμηνεύσει την εξέλιξη της ανάπτυξης και των αλλαγών που προκύπτουν σε διάφορα δεδομένα (αριθμός τουριστών, τύπος τουριστών, υποδομές, επενδύσεις, κλπ.). Τα στάδια του κύκλου ζωής είναι, κατά σειρά (Butler R.,1997):

- 1) Η ανακάλυψη
- 2) Η εμπλοκή
- 3) Η ανάπτυξη
- 4) Η σταθεροποίηση ή ωρίμανση
- 5) Η κόπωση ή κορεσμός
- 6) Η παρακμή
- 7) Η ανανέωση

Τα στάδια της τουριστικής ανάπτυξης προκύπτουν από το πώς διαμορφώνεται διαχρονικά ο αριθμός των τουριστών που επισκέπτονται μια περιοχή, έναν προορισμό.

Τα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει κάθε στάδιο του κύκλου ζωής του τουριστικού προϊόντος είναι (Morrison A.M., Mill R.Ch.,1998):

- i. Στο στάδιο της ανακάλυψης, ένας πολύ μικρός αριθμός τουριστών που αναζητά την περιπέτεια επισκέπτεται τον προορισμό και δεν υπάρχουν σχεδόν καθόλου τουριστικές υποδομές
- ii. Στο στάδιο της εμπλοκής, ξεκινούν οι επενδύσεις σε τουριστικές επιχειρήσεις, από ντόπιους επενδυτές. Ο αριθμός των επισκεπτών αρχίζει να αυξάνεται.
- iii. Στη φάση της ανάπτυξης παρατηρείται ραγδαία αύξηση των τουριστών, προβολή και διαφήμιση του τουριστικού προορισμού, εξωτερικοί επενδυτές υποκαθιστούν τους ντόπιους και προσελκύονται λιγότερο «περιπετειώδεις» τουρίστες.
- iv. Στο επόμενο στάδιο, της σταθεροποίησης, ο ρυθμός αύξησης της τουριστικής κίνησης μειώνεται και η προβολή της περιοχής επιδιώκει την χρονική διάχυση του τουρισμού.

- v. Κατά τη φάση του κορεσμού, ο προορισμός παύει να είναι δημοφιλής, αφού ο αριθμός των τουριστών που προσελκύονται έχει φθάσει σε οριακό σημείο, όπως και η φέρουσα ικανότητα του προορισμού. Οι πληρότητες των καταλυμάτων μειώνονται.

Στην επόμενη φάση, δύο είναι τα πιθανά σενάρια: είτε

- vi. να υπάρξει παρακμή του προορισμού, οπότε μειώνεται ο αριθμός των τουριστών και απομακρύνονται οι ξένοι επενδυτές, είτε
- vii. να ανανεωθεί ο προορισμός μέσω νέων θέλγητρων.

Στο στάδιο της παρακμής, συχνά εγκαταλείπονται οι τουριστικές υποδομές ή χρησιμοποιούνται για την εξυπηρέτηση άλλων χρήσεων (Getz D., 1992).

3.6 Φέρουσα ικανότητα για τουριστική ανάπτυξη

Η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη απαιτεί ισόρροπη χρήση των οικολογικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών και δομημένου περιβάλλοντος πόρων. Βάσει αυτής της διαπίστωσης, η φέρουσα ικανότητα για τουριστική ανάπτυξη μπορεί να προσδιορισθεί ως «το μέγιστο επίπεδο χρήσης των περιβαλλοντικών πόρων με το οποίο διασφαλίζεται η διατηρησιμότητα και η ποιότητα των πόρων, της φήμης τους, καθώς και η ικανοποίηση του επισκέπτη, για ένα μεγάλο χρονικό ορίζοντα» (Κοκκώσης Χ., Παρπαρίης Α., 1994).

Αναφορικά με τον προσδιορισμό της φέρουσας ικανότητας για μια συγκεκριμένη περιοχή, αντιμετωπίζονται δυσκολίες που προκύπτουν από τις διαφορές στα αποδεκτά επίπεδα πληθυσμιακής συγκέντρωσης, από την έλλειψη περιβαλλοντικών δεδομένων και από το γεγονός ότι αλλαγές στη διαχείριση της περιοχής μπορεί να μεταβάλλουν τη φέρουσα ικανότητα διαχρονικά (Ροδολάκης Ν., Ιωακειμίδου Σ., 2008).

3.7 Διεθνής και ευρωπαϊκή πολιτική για τον τουρισμό

Τις τελευταίες δεκαετίες το μοντέλο της τουριστικής ανάπτυξης που επικρατεί σε διεθνές επίπεδο είναι αυτό της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που προσφέρει ικανοποίηση στους τουρίστες, αλλά ταυτόχρονα σέβεται τα οικοσυστήματα, αλλά και τις τοπικές ιδιαιτερότητες των περιοχών όπου αναπτύσσεται.. Το περιβάλλον υπεισέρχεται ως αναπόσπαστο κομμάτι του σχεδιασμού κι έτσι, η πολιτική για το περιβάλλον επηρεάζει και τις πολιτικές για τον τουρισμό και, αντίστοιχα, η πολιτική για τον τουρισμό ενσωματώνει και περιβαλλοντικές θεωρήσεις. Το σύστημα

οργάνωσης του τουρισμού είναι ιδιαίτερα σύνθετο και εμπλέκονται σε αυτό οργανισμοί και φορείς σε παγκόσμιο, ευρωπαϊκό, εθνικό και τοπικό επίπεδο.

Σε διεθνές επίπεδο, προς το παρόν δεν υπάρχει συμφωνία δεσμευτικού χαρακτήρα που να αφορά την άσκηση πολιτικής για τον τουρισμό. Παρόλα αυτά, η Agenda 21 (η συνθήκη που υπογράφηκε ύστερα από τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο το 1992) ενθαρρύνει πρωτοβουλίες για την επίτευξη μιας βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Επίσης, ο Παγκόσμιος Οργανισμός για το Περιβάλλον (WTO) έχει εκδώσει Οδηγό για τους φορείς που σχεδιάζουν την τουριστική ανάπτυξη σε τοπικό επίπεδο, διατύπωσε «Αρχές για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη», έθεσε κανονισμούς για περιοχές που χρήζουν προστασία, σε συνεργασία με το UNEP και το UNDP. Το Παγκόσμιο Συμβούλιο για τον Τουρισμό και τα Ταξίδια (WTTC), είναι ένας ακόμη φορέας που εμπλέκεται στη διαμόρφωση πολιτικών για τον τουρισμό που ακολουθούν τις αρχές της Agenda 21. Αποτελείται από περισσότερους από 90 εκπροσώπους από τους τομείς της βιομηχανίας του τουρισμού και των ταξιδιών.

Στο χώρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι πολύ σημαντικό να υιοθετηθούν δράσεις για τον τουρισμό, καθώς οι περιοχές της Ευρώπης αποτελούν σημαντικούς πόλους έλξης σε παγκόσμιο επίπεδο. Επιπλέον, η ανάπτυξη του τουρισμού μεταξύ των κρατών μελών θα ενισχύσει τη σχέση μεταξύ των λαών της Ευρώπης και την απόκτηση κοινής «ευρωπαϊκής» συνείδησης.

Ενιαία ευρωπαϊκή πολιτική για την τουριστική ανάπτυξη δεν ασκείται, παρόλα αυτά μέσω άλλων κοινών ευρωπαϊκών πολιτικών χαράζονται και οι στρατηγικές ανάπτυξης του τουρισμού. Με τον τουρισμό συνδέεται η περιβαλλοντική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αλλά και οι πολιτικές που αφορούν την ισόρροπη ανάπτυξη και την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου.

Έτσι, στο πλαίσιο διαφόρων ευρωπαϊκών προγραμμάτων δίνονται κατευθυντήριες γραμμές και επενδυτικές ευκαιρίες για τη δημιουργία και επέκταση τουριστικών μονάδων στο πλαίσιο πάντα της βιώσιμης ανάπτυξης. Το 1996 δημιουργήθηκε το Δίκτυο ECONETT για τον τουρισμό και το περιβάλλον, το οποίο παρέχει πληροφορίες σε θέματα που αφορούν στον τουρισμό και στο περιβάλλον και περιέχει οδηγούς καλής πρακτικής, βιβλία και εκθέσεις. Άλλα προγράμματα και πρωτοβουλίες που συνδέονται με τον τουρισμό είναι το Thermie για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης, το Life για την προστασία του περιβάλλοντος που επιδιώκει τον εξορθολογισμό της λειτουργίας των τουριστικών επιχειρήσεων, το Leader για την ανάπτυξη του αγροτικού χώρου που ενθαρρύνει τη δημιουργία αγροτουριστικών

μονάδων και το Interreg για τη διεθνή συνεργασία που, επίσης, προωθεί την ανάπτυξη του τουρισμού.

3.8 Εθνική πολιτική για τον τουρισμό

Σε εθνικό επίπεδο, αρμόδιοι φορείς για την ανάπτυξη του τουρισμού είναι το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης (ΥΤΑΝ) και ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού (ΕΟΤ). Επίσης, κάποιες αρμοδιότητες, όπως για παράδειγμα την ευθύνη για τη σύνταξη των γενικών κατευθύνσεων τουριστικής πολιτικής για τη δημιουργία ΠΟΤΑ (Περιοχών Ολοκληρωμένης Τουριστικής Ανάπτυξης), κατέχει η Γενική Γραμματεία Τουρισμού του Υπουργείου Ανάπτυξης (Χατζηνικολάου Ε.,2002).

Η στρατηγική θεώρηση του ΥΤΑΝ για την δυναμική, βιώσιμη και με χρονική προοπτική ανάπτυξη του ελληνικού τουρισμού εντοπίζει ως καίρια τα ακόλουθα ζητήματα (ΥΤΑΝ,2008):

- Ø Την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας (τουριστικών επενδύσεων) για την επέκταση και την αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος.
- Ø Την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού, με στόχο την διεύρυνση του τουριστικού προϊόντος, την διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης στον γεωγραφικό χώρο και την άμβλυνση της εποχικότητας.
- Ø Την ενίσχυση των συνεργειών, της καινοτομίας και της αξιοποίησης της γνώσης στην τουριστική επιχειρηματικότητα (business plans, clusters, εκπαίδευση – κατάρτιση κλπ.).
- Ø Την αναβάθμιση, ανάδειξη και προβολή των τουριστικών προορισμών (ανακαινίσεις, αναπλάσεις, βελτίωση πυλών εισόδου, σήμανση κλπ.), με ειδικές δράσεις για αναπτυσσόμενους – αναπτυσσόμενους και ειδικούς (νησιά και ορεινές περιοχές) τουριστικούς προορισμούς.
- Ø Την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας του ελληνικού τουρισμού, με την ανάπτυξη των μηχανισμών υποστήριξης και την απόδοσή τους σε λειτουργική χρήση.

Βασικός στόχος των παρεμβάσεων στον τομέα του τουρισμού για την προγραμματική περίοδο 2007-13 είναι η αύξηση της ζήτησης και η γενική ποιοτική αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος της χώρας και των παρεχόμενων τουριστικών υπηρεσιών σε όλα τα επίπεδα. Ο βασικός αυτός αναπτυξιακός στόχος αναλύεται σε διάφορους επιμέρους στρατηγικούς στόχους, οι οποίοι είναι οι ακόλουθοι (Bestard B.A., Nadal J.R.,2006):

- Ø Η αξιοποίηση του φυσικού και πολιτιστικού αποθέματος της χώρας για την ενίσχυση του τουριστικού προϊόντος.
- Ø Η διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος, με την δυναμική ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού, παράλληλα προς την λελογισμένη επέκταση και την συνεχή ποιοτική αναβάθμιση των τουριστικών δραστηριοτήτων που συνδέονται με το παραδοσιακό μοντέλο «ήλιος- θάλασσα».
- Ø Η δημιουργία ή αναβάθμιση της ξενοδοχειακής και των άλλων τουριστικών υποδομών της χώρας, συμπεριλαμβανομένων και εκείνων που απαιτούνται για την ανάπτυξη των ειδικών μορφών τουρισμού.
- Ø Η αναβάθμιση των προσόντων και των δεξιοτήτων, αλλά και της λειτουργικής φιλοσοφίας του ανθρώπινου δυναμικού που απασχολείται στον τουρισμό, το οποίο αποτελεί πρωταρχικό παράγοντα για την ανάπτυξη του τομέα.
- Ø Η ενίσχυση της διεθνούς προβολής της χώρας ως ασφαλούς και ελκυστικού τουριστικού προορισμού.
- Ø Η επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου σε όλη την Ελληνική επικράτεια και η μείωση της εποχικότητας, μέσω της αυξημένης προσέλευσης ξένων επισκεπτών, αλλά και της παράλληλης ενίσχυσης του εγχώριου τουρισμού.
- Ø Η ορθολογική διευθέτηση των χωροταξικών προβλημάτων που για μεγάλο χρονικό διάστημα αποτελούν εμπόδιο για την ανάπτυξη του τομέα και η προώθηση των νομοθετικών και θεσμικών ζητημάτων που απαιτείται για την δυναμική ανάπτυξη όλων των μορφών τουρισμού, στο πλαίσιο της ήπιας και αειφόρου ανάπτυξης όλων των μορφών τουρισμού, στο πλαίσιο της ήπιας και αειφόρου ανάπτυξης της χώρας, με σεβασμό στο περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά σε εθνικό και τοπικό επίπεδο.
- Ø Η ενθάρρυνση καινοτόμων ενεργειών, με την αξιοποίηση των επιτευγμάτων και των εργαλείων της κοινωνίας της γνώσης, των σύγχρονων τεχνολογιών πληροφορικής και επικοινωνιών και των σύγχρονων χρηματοοικονομικών εργαλείων.

Ένας άλλος φορέας που εμπλέκεται στην τουριστική ανάπτυξη στην Ελλάδα είναι ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων (ΣΕΤΕ). Σύμφωνα με τον ΣΕΤΕ, η βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη στη χώρα προϋποθέτει τη δημιουργία ευνοϊκού επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Η εθνική πολιτική πρέπει να προχωρήσει σε εναρμόνιση δράσεων, κάτω από ένα στρατηγικό σχέδιο που θα εκπορεύεται από το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, και θα συντονίζει τις δράσεις των συναρμόδιων Υπουργείων (ΠΕΧΩΔΕ, Μεταφορών, Πολιτισμού),

καθώς και τις Περιφέρειες, τις Νομαρχίες και τις Τοπικές Αυτοδιοικήσεις (www.sete.gr).

3.9 Μέσα και εργαλεία άσκησης πολιτικής για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

Η εφαρμογή της αναπτυξιακής πολιτικής για τον βιώσιμο τουρισμό παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες, παρόλα αυτά υπάρχουν εργαλεία και μέσα σχεδιασμού που μπορούν να χρησιμοποιηθούν και να συμβάλλουν στην επίτευξη των αναπτυξιακών στόχων.

Τα εργαλεία και μέσα άσκησης της πολιτικής για τον τουρισμό και το περιβάλλον μπορούν να διακριθούν σε χωροταξικά, οικονομικά και εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής. Πιο αναλυτικά:

- Ø Χωροταξικά: εργαλεία του χωροταξικού σχεδιασμού, δηλαδή η θέσπιση ζωνών χρήσεων γης όπου επιτρέπονται ή όχι ορισμένες δραστηριότητες. Οι στόχοι που επιδιώκονται από τον χωροταξικό σχεδιασμό, καθώς και τα συγκεκριμένα μέτρα που ασκούνται για την επίτευξη αυτών των στόχων προσδιορίζονται στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της χώρας, από τα Χωροταξικά των Περιφερειών και από άλλες Ειδικές Χωροταξικές Μελέτες σε περιφερειακό επίπεδο.
- Ø Οικονομικά: κίνητρα, φοροαπαλλαγές και ενθάρρυνση του ανταγωνισμού. Οικονομικά μέτρα προωθούνται μέσω Αναπτυξιακών Νόμων, αλλά και μέσω των ΠΕΠ (Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων) και ευρωπαϊκών προγραμμάτων και πρωτοβουλιών.
- Ø Εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής: Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, θέσπιση βραβείων και σημάτων, υιοθέτηση συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και ελέγχου (π.χ. ISO, EMAS). Αντικειμενικός σκοπός των συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης είναι η εφαρμογή περιβαλλοντικών πολιτικών από τις τουριστικές επιχειρήσεις, η συστηματική παρακολούθηση και αξιολόγηση των επιδόσεων και των στοιχείων αυτών και η ενημέρωση του κοινού ως προς τις περιβαλλοντικές επιδόσεις. Από την εφαρμογή συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης προκύπτουν οφέλη και προς την κατεύθυνση της προστασίας του περιβάλλοντος, αλλά και για τις ίδιες τις επιχειρήσεις.

Επιπλέον, ένα εργαλείο που στοχεύει στη βιώσιμη λειτουργία των τουριστικών επιχειρήσεων είναι η τήρηση της φέρουσας ικανότητας για την τουριστική ανάπτυξη που αναφέρεται στην ανάπτυξη εντός των ορίων αντοχής ενός συστήματος να υποστηρίξει ή να δεχθεί ορισμένες δραστηριότητες.

Για να είναι όμως, αποτελεσματική η χρήση των παραπάνω μέτρων και εργαλείων άσκησης πολιτικής θα πρέπει να συνδυάζονται με τη συμμετοχή όλων των τοπικών φορέων και των ενδιαφερομένων ομάδων πολιτών στη χάραξη της εκάστοτε πολιτικής. Μόνο έτσι θα επιτευχθεί ενδογενής τουριστική ανάπτυξη, ή αλλιώς ανάπτυξη «από κάτω».

Κεφάλαιο 4

Βιώσιμη ανάπτυξη ορεινών περιοχών

4.1 Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι ακόμα και σήμερα είναι δύσκολο να μιλάει κανείς για χωροταξία στη χώρα μας, και αυτό διότι η έννοια και το περιεχόμενο της συγκεκριμένης επιστήμης δεν είναι ακόμα πλήρως κατανοητά. Ίσως όμως αυτή η σύγχυση να δικαιολογείται (εν μέρει) από το γεγονός ότι η χωροταξία στη χώρα μας "ασκείται" από δύο μόνο γενιές επιστημόνων, δηλαδή για κάτι περισσότερο από τρεις δεκαετίες.

Στόχος της χωροταξίας ως διαδικασίας σχεδιασμού είναι η οικονομική, κοινωνική, αλλά και η περιβαλλοντική ανάπτυξη, με απώτερο σκοπό την ολοκληρωμένη και διατηρήσιμη ανάπτυξη μιας χωρικής ενότητας. Πρέπει λοιπόν να καταστεί σαφές ότι ο χωροταξικός σχεδιασμός αποτελεί μέθοδο, διαδικασία, μέσο για την επίτευξη ενός σκοπού. Στην συγκεκριμένη περίπτωση ο σκοπός είναι η χωρική ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας μας, δηλαδή των ελληνικών βουνών τα οποία, όπως όλοι γνωρίζουμε, αποτελούνται από αξιόλογα, αλλά και ιδιαίτερως εύθραυστα φυσικά και ανθρώπινα οικοσυστήματα.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, η σημασία της χωροταξίας (και της γεωγραφίας που τη στηρίζει) έγκειται στο γεγονός ότι αυτή αποτελεί μια "οριζόντια" διάσταση και οπτική γωνία μελέτης. Είναι το καταλυτικό στοιχείο της σύνδεσης και της σύνθεσης όλων των τομεακών και κλαδικών ερευνών, αναλύσεων, πολιτικών, προγραμμάτων, κλπ., το οποίο κυριαρχεί στη διαδικασία για μια ενιαία και ολοκληρωμένη διαχείριση (ανάπτυξη) του χώρου και του περιβάλλοντος.

Γενικές και ειδικές, θεωρητικές και πρακτικές, επιστημονικές και πολιτικές θεωρήσεις συνδυάζονται μέσω της διαδικασίας του σχεδιασμού, προκειμένου να αποκτηθεί μια ενοποιητική εικόνα της πραγματικότητας, απαραίτητο στοιχείο για μια σωστή και ολοκληρωμένη αντιμετώπιση των αναπτυξιακών και περιβαλλοντικών προβλημάτων. Πρέπει επομένως να τονιστεί ότι μία τέτοια παραδοχή προϋποθέτει

αναγκαστικά και διαφορετική μεθοδολογική προσέγγιση στη συνεργασία μεταξύ των επιστημονικών κλάδων. Απαιτείται πλέον ένα είδος “όσμωσης” μεταξύ των ειδικών και των επαϊόντων που επιβάλλει τη γνώση των γνωστικών πεδίων της “άλλης πλευράς”.

Συνέπεια αυτής της νέας μεθοδολογικής προσέγγισης θα είναι η επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης όχι μέσω παραδοσιακών κλαδικών λογικών και προσεγγίσεων, αλλά μέσω του σχεδιασμού και της εφαρμογής μιας πολιτικής “περιοχών” (polititiques de territoires). Είναι λοιπόν φανερή η ανάγκη αναπροσανατολισμού μας από τις “τομεακές” στις χωρικές λογικές.

Για παράδειγμα στον σημαντικό για τις ορεινές περιοχές τομέα των δασών, η σύγχρονη προσέγγιση επιβάλλει την μετατόπιση από μια κλαδική, δασοπονικού χαρακτήρα, προσέγγιση, σε μια ολοκληρωμένη πολιτική χρήσεων γης, η οποία εφαρμοζόταν στην χωροταξία πριν από αρκετές δεκαετίες. Στην διαμόρφωση αυτής της οριζόντιας πολιτικής θα πρέπει να συμβάλλουν και όλοι οι άλλοι σχετικοί με αντικείμενο επιστημονικοί κλάδοι, όπως αυτοί των δασολόγων, των βιολόγων, των οικονομολόγων, των γεωπόνων, των μηχανικών, κλπ., εφόσον στοχεύουμε στην αποτελεσματικότητα του τομέα αυτού.

Επίσης, η νέα αυτή αντίληψη για μια “πολιτική περιοχών” θα πρέπει να διαφοροποιείται ανάλογα με τα είδη των κατηγοριών του χώρου (αστικές, νησιωτικές, ορεινές περιοχές), καθώς και ανάλογα με τις διαφορετικές κλίμακες ή επίπεδα του χώρου (Τοπικό, Νομαρχιακό, Περιφερειακό).

4.2 Δυνατότητες, Προοπτικές και Απειλές για τις Ορεινές Περιοχές

Με βάση τα συγκεκριμένα γεωμορφολογικά και ανθρωπογεωγραφικά χαρακτηριστικά του, ο ελληνικός χώρος διακρίνεται εσωτερικά από μία έντονη χωρική διάσταση και ασυνέχεια, με νησιά και ορεινούς όγκους. Η Ελλάδα, όπως αποδεικνύουν οι διάφοροι ποσοτικοί δείκτες είναι συνολικά η πλέον παράκτια, νησιωτική και ορεινή χώρα της Ευρώπης (τα περισσότερα νησιά έχουν βουνά και σημαντικές ορεινές περιοχές) χωρίς όμως μέχρι στιγμής τουλάχιστον να διαθέτει πολιτική ούτε για τα νησιά ούτε για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών.

Ο ορεινός χώρος αποτελεί πάνω από το 50% περίπου της εθνικής επικράτειας αλλά συγκεντρώνει λιγότερο από το 10% του πληθυσμού της χώρας. Υπάρχει δηλαδή μία μεγάλη δυσαναλογία ανάμεσα στην έκταση και στο μόνιμο

πληθυσμό των κατοίκων στις ορεινές περιοχές που δημιουργεί προβλήματα και εγκυμονεί κινδύνους για την δημογραφική, οικονομική και κοινωνική κατάρρευση των περιοχών αυτών. Ωστόσο οι ορεινοί όγκοι δεν ήταν πάντοτε περιοχές δημογραφικά φθίνουσες. Υπήρξαν ιστορικές περίοδοι κατά τις οποίες λόγω των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών καθώς και ειδικών περιστάσεων τα βουνά κατοικήθηκαν πυκνά (πχ. περίοδος τουρκοκρατίας). Η ανθρώπινη παρουσία στα ελληνικά βουνά, στις περιόδους δημογραφικής, οικονομικής και κοινωνικής άνθισης σε συνδυασμό με τις φυσικο-γεωγραφικές συνθήκες υπήρξε ο κυριότερος λόγος διαμόρφωσης μια ιδιαίτερης πολιτισμικής φυσιογνωμίας και κουλτούρας (ορεινός πολιτισμός).

Κατά συνέπεια η σημασία του ορεινού χώρου για την Ελλάδα είναι διττή αφού διαθέτει σημαντικά στοιχεία τόσο της φυσικής όσο και της πολιτισμικής κληρονομιάς. Πιο συγκεκριμένα, ο ελληνικός ορεινός χώρος, στην πλειονότητά του, είναι ένα σύνολο εκτεταμένων περιοχών οι οποίες συνίστανται από μία ποικιλία εύθραυστων και ευαίσθητων φυσικών και ανθρώπινων οικοσυστημάτων. Για παράδειγμα οι κίνδυνοι της διάβρωσης και των κατολισθήσεων είναι εξαιρετικά αυξημένοι στις ορεινές περιοχές. Από την άλλη πλευρά, οι έντονες κλίσεις και οι υψομετρικές διαβαθμίσεις δημιουργούν ποικιλία κλιματικών ζωνών και άρα οικοσυστημάτων, σε σχετικά μικρό χώρο (μικροπεριβάλλοντα). Πράγματι στις ορεινές περιοχές απαντώνται οικολογικές και βιολογικές αξίες εξαιρετικής σπουδαιότητας όπως σπάνια και απειλούμενα είδη χλωρίδας και πανίδας, γεωμορφολογικοί σχηματισμοί μεγάλης αισθητικής αξίας (φαράγγια κλπ) καθώς και τα σημαντικότερα δασικά και λιβαδικά οικοσυστήματα της χώρας. Τα οικοσυστήματα αυτά αποτελούν ταυτόχρονα και αξιόλογους φυσικούς και πλουτοπαραγωγικούς πόρους για την παραγωγή σημαντικών προϊόντων και αγαθών.

Ακόμη, τα ελληνικά βουνά παραμένουν πάντα σημαντικές πηγές υδάτινων πόρων (δεν είναι τυχαίο ότι έχουν ονομαστεί "κάστρα του νερού"), ξυλείας και άλλων δασικών προϊόντων, ενέργειας και αποθεμάτων βιολογικής ποικιλότητας. Παράλληλα σε πολλές περιοχές υπάρχουν εκτάσεις γεωργικής γης κατάλληλης για ειδικές καλλιέργειες (βιολογικής γεωργίας) που σε πολλές περιπτώσεις παραμένουν αναξιοποίητες.

Από το άλλο μέρος, όπως ήδη ειπώθηκε, τα βουνά υπήρξαν ανέκαθεν εστίες έντονης πολιτισμικής δράσης. Ιδιαίτερα στην αρχαία περίοδο υπήρξαν τόποι τέλεσης ποικίλων λατρευτικών και θρησκευτικών δραστηριοτήτων των οποίων τα υλικά ίχνη αποτελούν τους σημερινούς ιστορικούς και αρχαιολογικούς χώρους των ελληνικών ορεινών όγκων. Εξίσου σημαντικής αξίας είναι και τα μνημειακά ίχνη που άφησαν οι

κοινωνίες του μεσαίωνα και των νεότερων χρόνων. Η ιδιαίτερη λειτουργική και αισθητική μορφή και φυσιογνωμία των παραδοσιακών οικισμών με τα αριστουργήματα της λαϊκής ορεινής αρχιτεκτονικής ήταν αποτέλεσμα των ειδικών κλιματικών συνθηκών και της πολιτιστικής παράδοσης των ορεινών κοινωνιών. Η σημασία όμως του ορεινού χώρου δεν εξαντλείται στην σπουδαιότητα της φυσικής και πολιτισμικής κληρονομιάς που άφησαν οι προηγούμενοι αιώνες. Οι δυνατότητες συνετής ανάδειξης και διαχείρισης της κληρονομιάς αυτής αποτελούν το συγκριτικό πλεονέκτημα του ελληνικού ορεινού χώρου.

Είναι γνωστό ότι οι αντιθέσεις που συνθέτουν την γεωπολιτική ιδιομορφία και την γεωγραφική φυσιογνωμία της χώρας μας αποτελούν ταυτόχρονα τα δυνατά και τα αδύνατα σημεία της, τα μειονεκτήματα αλλά ταυτόχρονα και τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα. Οι ορεινές όπως και οι νησιώτικες περιοχές αποτελούν το μη-ενσωματωμένο τμήμα του εθνικού χώρου, με προβλήματα περιθωριοποίησης, απομόνωσης και εξάρτησης, που δεν οφείλονται πάντα σε γεωγραφικά αίτια.

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως, ο μεγαλύτερος ίσως κίνδυνος για τον ελληνικό ορεινό χώρο (το μεγαλύτερο μέρος του οποίου ευρίσκεται εκτός του αναπτυξιακού άξονα της χώρας) είναι η μείωση του πληθυσμού του τόσο σε σχετικούς (ως ποσοστό του συνολικού πληθυσμού) όσο και σε απόλυτους όρους, με συνέπεια την διαμόρφωση ενός εξαιρετικά εύθραυστου κοινωνικο-οικονομικού ιστού. Κατά καιρούς δε, αυτή η μείωση έχει λάβει ραγδαίο χαρακτήρα. Βέβαια, θα πρέπει εδώ να αναφέρουμε ότι ίσως μια ημέρα οι ορεινές περιοχές κατοικηθούν ξανά (από "περιβαλλοντικούς" αυτή τη φορά πρόσφυγες) λόγω των κλιματικών αλλαγών στον πλανήτη που συμβάλλουν σημαντικά στην ανάπτυξη αρνητικών φαινομένων όπως αυτό της ερημοποίησης. Πράγματι, στις αμέσως επόμενες δεκαετίες οι γεωκλιματικές και γεωοικονομικές συνθήκες είναι πιθανόν να μας αναγκάσουν να στραφούμε περισσότερο προς τον ορεινό χώρο. Ίσως μάλιστα γίνουμε μάρτυρες ενός νέου εποικισμού των ορεινών περιοχών. Οι άνθρωποι θα κατοικήσουν ξανά στα βουνά, όχι για να κάνουν σκι - όπως πιστεύουν πολλοί – γιατί ίσως δεν θα υπάρχει αρκετό χιόνι, αλλά για να επιδοθούν σε βιολογικές καλλιέργειες, στη δασοπονία, ή να ζήσουν μακριά από τον θόρυβο ή τυχόν άλλες οχλήσεις των αστικών περιοχών.

Όμως η παραπάνω απειλή δεν είναι και η μόνη για τις ορεινές περιοχές, καθώς αυτές αντιμετωπίζουν σημαντικούς κινδύνους, που συνδέονται άμεσα με την διαδικασία ενσωμάτωσής τους στις τρέχουσες κοινωνικό-οικονομικές, τεχνολογικές και περιβαλλοντικές εξελίξεις. Η συνειδητοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων από τους οικονομικούς παράγοντες των αστικών περιοχών έχει οδηγήσει στα πρώτα

φαινόμενα οικιστικών πιέσεων στα ελληνικά βουνά. Από πλευράς παραγωγικών δραστηριοτήτων και γενικά ανθρώπινων επεμβάσεων, ο τουρισμός αποτελεί αναμφίβολα μια σοβαρή πρόκληση αλλά και απειλή για το μέλλον. Μετά τις νησιώτικες και παράκτιες περιοχές η "εθνική βιομηχανία" της χώρας αρχίζει να κατακτά και τα βουνά, με την αθρόα κατασκευή χιονοδρομικών κέντρων και άλλων εγκαταστάσεων που στην πλειονότητά τους έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις ελληνικές βουνοκορφές και υποβαθμίζουν περιβαλλοντικά και αισθητικά τα ορεινά οικοσυστήματα λόγω του κακού σχεδιασμού κατασκευής και λειτουργίας τους. Πρόκειται για την επερχόμενη και στην Ελλάδα "αστικοποίηση των βουνών", πράγμα που σημαίνει νέες σημαντικές ανακατατάξεις στη λειτουργία και τη διαχείριση του ορεινού χώρου και περιβάλλοντος.

Επίσης, μια άλλη διαγραφόμενη απειλή για τις ορεινές περιοχές προέρχεται από την κατασκευή έργων υποδομής (κυρίως οδικών δικτύων) με στόχο την άρση της απομόνωσης. Η άρση της απομόνωσης αποτελεί αναμφισβήτητη μια πραγματική ανάγκη αλλά και μια πραγματική απειλή για τον ορεινό χώρο. Και αυτό γιατί ναι μεν η απομόνωση των ορεινών περιοχών ιστορικά έχει αποτελέσει τον κυριότερο περιοριστικό παράγοντα για την ανάπτυξή τους, από την άλλη πλευρά όμως έχει συμβάλλει τα μέγιστα στην διατήρηση ενός πολύτιμου και άφθартου φυσικού περιβάλλοντος. Θα πρέπει λοιπόν ευθέως να αναρωτηθούμε μήπως η δημιουργία νέων σύγχρονων οδικών αξόνων προς αλλά και εντός των ορεινών περιοχών δεν συντελεί μόνο στην αύξηση της κυκλοφορίας ανθρώπων και εμπορευμάτων, αλλά ταυτόχρονα συμβάλλει στην υποβάθμιση του σημαντικότερου και κυρίως ελάχιστα "κινητικού" πλεονεκτήματός τους, δηλαδή του φυσικού περιβάλλοντος. Το παράδειγμα των δασικών δρόμων είναι χαρακτηριστικό: το οδικό δίκτυο δεν διευκολύνει τόσο την προστασία ή την εκμετάλλευση των δασών, αλλά ανοίγει τον δρόμο και σε κάθε επίδοξο εμπρηστή, καταπατητή, ή άλλου είδους εισβολέα πέρα από την ανεπανόρθωτη καταστροφή που προκαλεί στο ορεινό τοπίο.

Πιστεύουμε ότι με την διαμόρφωση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής και την εφαρμογή των κατάλληλων πολιτικών, οι απειλές αυτές μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά, μέσα από την διαδικασία της βιώσιμης ανάπτυξης. Επίσης θα πρέπει να εξετάσουμε σοβαρά εάν οι προσπάθειες μας για την άρση της απομόνωσης των ορεινών περιοχών θα πρέπει να εστιάζονται όχι μόνο στην δημιουργία έργων υποδομής, αλλά και στην εκμετάλλευση τεχνολογικά δυνατών, πλέον, μορφών παρέμβασης, χάρη στην τηλεματική (τηλε-εκπαίδευση, τηλεϊατρική και κυρίως η τηλε-εργασία – distance working). Όμως η αντι-κοινωνική

διάσταση της συγκεκριμένης εξέλιξης πρέπει να κρατάει σε διαρκεί εγρήγορση τόσο τους "ειδικούς" της ανάπτυξης όσο και τους τοπικούς ιθύνοντες.

Ειδικότερα σε ότι αφορά τον τουρισμό, όλοι γνωρίζουμε ότι η εμπορικοποίηση δύσκολα αποφεύγεται. Όμως η βιώσιμη ανάπτυξη προϋποθέτει την ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στην τουριστική πολιτική και στην ανάπτυξη μιας τουριστικής βιομηχανίας την οποία χαρακτηρίζουν κώδικες σεβασμού του περιβάλλοντος αλλά και των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και πολιτισμικών στοιχείων. Μιλάμε λοιπόν για την ανάπτυξη ενός εναλλακτικού τουριστικού ρεύματος για τις ορεινές περιοχές.

Με γνώμονα λοιπόν τον πρωτεύοντα ρόλο της προστασίας του περιβάλλοντος όσον αφορά την επίτευξη του στόχου της βιώσιμης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών, θα πρέπει οι αναπτυξιακές προσπάθειες για τις συγκεκριμένες χωρικές ενότητες να έχουν ως στόχο την κατάλληλη διαχείριση των στοιχείων (ανθρωπογενών και φυσικών) που τις αποτελούν, και συνεπώς την αναβάθμιση των ορεινών οικοσυστημάτων, μέσω της διασύνδεσης του παραγωγικού συστήματος με την έννοια της περιβαλλοντικής προστασίας. Είναι εξάλλου ευρέως παραδεκτό στις ημέρες μας ότι η σωστή διαχείριση ουσιαστικά αποτελεί την καλύτερη προστασία. Από την άλλη πλευρά όμως θα πρέπει να αντιμετωπίσουμε με σκεπτικισμό τις ακραίες περιβαλλοντικές απόψεις, καθώς και τις δυτικές αντιλήψεις για πλήρη διαχωρισμό του ανθρώπου από τη φύση (όπως το παράδειγμα της εκδίωξης των Ινδιάνων από το Πάρκο του Yellowstone στις ΗΠΑ, κάτι που σίγουρα δεν πρέπει να έχει ανάλογη εφαρμογή στην περίπτωση των ελληνικών βουνών).

4.3 Προβλήματα των ορεινών περιοχών

Για να χαρακτηριστεί στην Ελλάδα μια περιοχή ως ορεινή, πρέπει (Ευστρατόγλου Σ.,1999):

- 1) Η κτηματική της έκταση να βρίσκεται σε υψόμετρο από 800μ. και πάνω
- 2) Η κτηματική της έκταση να βρίσκεται μεταξύ 600-800μ. και οι κλίσεις του εδάφους να είναι τουλάχιστον 16%
- 3) Η κτηματική της έκταση να βρίσκεται κάτω από 600μ. και οι κλίσεις του εδάφους να είναι τουλάχιστον 20%
- 4) Εάν ένας Δήμος, ένα δημοτικό διαμέρισμα ή ένας οικισμός έχει μια από τις παραπάνω περιπτώσεις σε ποσοστό κτηματικής έκτασης τουλάχιστον 80%, ή το άθροισμα των περιπτώσεων 1,2,3 είναι τουλάχιστον 80% επί

του συνόλου της κτηματικής έκτασης, τότε είναι δυνατόν να ενταχθεί στις ορεινές περιοχές.

Σε επίπεδο χώρας, οι ορεινές περιοχές της Ελλάδας, καλύπτουν το 42% του Εθνικού χώρου σύμφωνα με την Εθνική στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (ΕΣΥΕ, 1991), με πληθυσμιακή πυκνότητα 17κατ./km², έναντι 76 του μέσου όρου της Ελλάδας.

Η Ε.Ε. με βάση την οδηγία 268/75 και τον κανονισμό 1257/99 κατατάσσει το 78% των Δημοτικών Διαμερισμάτων στις ορεινές και μειονεκτικές περιοχές για σκοπούς εφαρμογής των επιδοτήσεων και βοηθειών της ΚΑΠ ως εξής(Bazin G., Roux B. et all, 1992):

- ▶ Ορεινές περιοχές: 55,4%
- ▶ Μειονεκτικές περιοχές: 18,8% (πυκνότητα μέχρι 45 κατ./km², χαμηλό γεωργικό εισόδημα και αποδόσεις)
- ▶ Με ειδικά προβλήματα περιοχές: 4% (νησιώτικές και παραμεθόριες)

Από τα παραπάνω προκύπτει η άμεση απειλή ερήμωσης και εγκατάλειψης που επικρέμεται για το περίπου 50% του εθνικού χώρου όταν συνδυασθεί με την γήρανση του πληθυσμού και την υπογεννητικότητα του Ελληνικού πληθυσμού.

Η ανάπτυξη των περιθωριοποιημένων αγροτικών περιοχών με έμφαση στις ορεινές περιοχές, που, κατά κύριο λόγο είναι αυτές που έχουν τα περισσότερα μειονεκτήματα, πέρασε μέχρι σήμερα αρκετά στάδια τόσο στη σκέψη και το σχεδιασμό των αναπτυξιακών προγραμμάτων, όσο και στις ίδιες τις ενέργειες και την υλοποίησή τους σε τοπικό επίπεδο.

Το τελευταίο τέταρτο του αιώνα, είναι δυνατόν να χωρίσουμε χρονικά τις ενέργειες που έγιναν για την ανάπτυξη του περιθωριοποιημένου ορεινού αγροτικού χώρου σε τρεις φάσεις. Οι φάσεις αυτές στιγμάτισαν μπορούμε να πούμε, την εξέλιξη των περιθωριοποιημένων ορεινών αγροτικών περιοχών και ευθύνονται, για το όσο τους αναλογεί, στη σημερινή κατάσταση που διαμορφώνουν οι εν λόγω περιοχές.

Η πρώτη φάση αναφέρεται στις προσπάθειες ίδρυσης φορέων που είναι δυνατόν, παρακάμπτοντας τα γρανάζια της κρατικής γραφειοκρατίας, να αντιστρέψουν την υπάρχουσα περιθωριοποίηση και να συμβάλουν θετικά στην ανάδειξη και αξιοποίηση του τοπικού δυναμικού. Χρονολογικά, μπορούμε σε γενικές γραμμές να τοποθετήσουμε τη φάση αυτή στην πενταετία 1975-1980. Αυτή συμπίπτει με την ίδρυση από το κράτος και των πρώτων αναπτυξιακών ανώνυμων εταιρειών. Οι αναπτυξιακές εταιρείες της «πρώτης γενιάς», ήταν ένα εισαγόμενο

μοντέλο, φερμένο κυρίως από τη Γαλλία όπου οι αποτελεσματικές δράσεις για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών χρονολογούνται από τις αρχές τις δεκαετίας του '50. ήδη και στην Ελλάδα, από το 1975 είχε αρχίσει το ενδιαφέρον της ιδιωτικής πρωτοβουλίας για τα ορεινά με την ανακατασκευή παλαιών οικογενειακών σπιτιών ή την κατασκευή νέων.

Η δεύτερη φάση αναφέρεται στις οικονομικές ενέργειες που προτάθηκαν και υλοποιήθηκαν για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου. Ενδυναμωμένη η Ελληνική οικονομία από την είσοδο της χώρας στην ΕΟΚ, βοηθήθηκε δυναμικά στην ολοκλήρωση της φάσης αυτής στη δεκαετία 1980-1990. Η φάση αυτή στιγματίστηκε από ενέργειες που σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν την εποχή εκείνη. Οι ενέργειες αυτές είχαν μεν αποδέκτη τον τοπικό πληθυσμό αλλά τόσο ο σχεδιασμός των δράσεων, όσο και η κινητοποίηση των κονδυλίων έγιναν από εξωγενείς προς τον τοπικό χώρο και τις ιδιαιτερότητές του, παράγοντες. Συμπίπτει δε και με την δημιουργία της «δεύτερης γενιάς των αναπτυξιακών εταιριών» που στηρίχθηκαν στο μεγαλύτερο μέρος τους από την ιδιωτική πρωτοβουλία. Το καινοτόμο στη φάση αυτή είναι ότι οι αναπτυξιακές εταιρίες περικλείουν στη δομή τους τοπικούς φορείς και οργανισμούς.

Η Τρίτη φάση ξεκίνησε από τις αρχές της δεκαετίας 1990 και συνεχίζεται μέχρι σήμερα με μικρές μόνο διορθώσεις στη πορεία της, κυρίως στο στάδιο της ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης του ανθρώπινου και φυσικού δυναμικού και των τοπικών αναπτυξιακών οργανισμών και φορέων. Συμπίπτει και με τη δημιουργία της «τρίτης γενιάς» των αναπτυξιακών ανώνυμων εταιριών σε αριθμό, που ο κάθε Νόμος της χώρας έχει τουλάχιστον από μία, αλλά και με την ενδυνάμωση της συνεργασίας μεταξύ τοπικών και ιδιωτικών φορέων. Πρέπει να σημειωθεί ότι σε αυτή τη πορεία τον κύριο ρόλο για τη δημιουργία της πληθώρας των αναπτυξιακών εταιριών έπαιξε το πρόγραμμα LEADER, μια που η διαχείριση του προϋποθέτει δια νόμου την ύπαρξη τέτοιου είδους εταιριών. Η ενδυνάμωση, τελευταία, της τοπικής αυτοδιοίκησης με το πρόγραμμα «Καποδίστριας», εντάσσονται στις διορθωτικές αλλαγές της αναπτυξιακής πορείας και, τουλάχιστον προς το παρόν, δίνουν θετικά μηνύματα για τη συνέχιση και ολοκλήρωσή της.

Σχηματικά οι φάσεις, οι ενέργειες και τα αποτελέσματά τους, μπορούν να συνοψισθούν όπως παρακάτω:

Πίνακας 4.1: Διαδικασίες ανάπτυξης του ορεινού χώρου

Φάσεις	Ενέργειες	Αποτελέσματα
1975-1980	Δημιουργία κρατικών φορέων παράκαμψης της κρατικής γραφειοκρατίας για γρήγορη και αποτελεσματική τοπική ανάπτυξη. Πρώτη γενιά αναπτυξιακών εταιριών	Εισαγωγή αναπτυξιακών μοντέλων με σχεδιασμούς προγραμμάτων εξωγενών προς τις ορεινές περιοχές
1980-1990	Δημιουργία της δεύτερης γενιάς αναπτυξιακών εταιριών με τη συμμετοχή τοπικών φορέων. Σχεδιασμός και υλοποίηση πολυδάπανων αναπτυξιακών προγραμμάτων και αυτών που χρησιμοποιούν τεχνολογίες αιχμής.	Σημεία εξάρτησης της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας από τα ξένα κέντρα λήψης αποφάσεων. Δυσκολίες στην ενσωμάτωση των αναπτυξιακών δράσεων σε τοπικό επίπεδο λόγω των ιδιαιτεροτήτων της τοπικής παραδοσιακής κοινωνίας και οικονομίας. Πρώτες προσπάθειες καθιέρωσης μιας αναπτυξιακής πολιτικής.
1990-σήμερα	Εφαρμογή των ΜΟΠ και LEADER. Θεωρία και πράξη της «εκ των κάτω προς τα άνω προσέγγιση». Δημιουργία τρίτης γενιάς αναπτυξιακών εταιριών με ενεργό συμμετοχή των τοπικών φορέων και οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης.	Δυσκολίες στη διασύνδεση των αναπτυξιακών ενεργειών μεταξύ τους κυρίως λόγω της ύπαρξης διοικητικών συνόρων. Μη ισόρροπη ανάπτυξη όλων των τομέων της οικονομίας. Στροφή του ντόπιου πληθυσμού από τα παραδοσιακά συστήματα παραγωγής προς τις νέες οικονομικές δραστηριότητες, με παράλληλη αποδυνάμωση του πρωτογενή τομέα.

Πηγή: Ιδία Επεξεργασία

Παρ' όλες τις διαφοροποιήσεις που θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς ανάμεσά τους και οι τρεις αυτές φάσεις έχουν ένα κοινό στόχο και σκοπό: τη διευκόλυνση της τοπικής ανάπτυξης δια μέσου της συγκρότησης του πληθυσμού στις εστίες του και τη βραχύχρονη ένταξη των χρόνια περιθωριοποιημένων ζωνών στην οικονομία της χώρας. Γιατί, ποιος μπορεί να αρνηθεί ότι θα ήταν δυνατό, το σημαντικότερο κομμάτι της Ελληνικής επικράτειας (πάνω από το 70%) που

καλύπτεται από βουνά και ημιορεινές περιοχές θα μπορούσε να μείνει για πολύ ακόμα απέξω από τις παραγωγικές διαδικασίες και την οικονομική ανάπτυξη του υπόλοιπου της χώρας. Την ίδια στιγμή μάλιστα που και σε κοινωνικό επίπεδο, από τα μέσα τις δεκαετίας του '70, παρατηρήθηκαν και οι «πρώτες προσεγγίσεις του ορεινού χώρου» από τους πρώτους ιθαγενείς που ενώ ζούσαν στα αστικά κέντρα, αποφάσισαν ότι η ανακατασκευή του πατρικού τους σπιτιού στο χωριό θα ήταν δυνατόν να αξιοποιηθεί από την οικογένεια κατά τους καλοκαιρινούς τουλάχιστον μήνες.

Τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν σήμερα οι ορεινές περιοχές είναι πολλά και εξαρτώνται από τις τοπικές ιδιαιτερότητες και ιδιομορφίες η ποικιλία των οποίων αναφέρεται τόσο στους κλιματολογικούς και γεωμορφολογικούς λόγους, όσο και στους ανθρώπινους και τους οικονομικούς. Έτσι, μια ορεινή περιοχή δεν είναι ποτέ ίδια με την άλλη και για αυτό το λόγο υπάρχει ανάγκη τόσο της διαφοροποίησης, όσο και της εφαρμογής διαφορετικής πολιτικής για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που υπάρχουν. Για παράδειγμα, τα ορεινά της Κρήτης, δεν μπορεί να είναι (ούτε καν προς το υψόμετρο) τα ίδια με τα ορεινά της Κεντρικής Ελλάδας, της Βόρειας Ελλάδας ή αυτά των Κυκλάδων και των Ιονίων Νήσων. Για τον ίδιο λόγο, τα ορεινά της Ελλάδας διαφοροποιούνται σημαντικά ως προς τα ορεινά των άλλων Ευρωπαϊκών χωρών και χρήζουν την εφαρμογή διαφορετικής πολιτικής ως προς την εφαρμογή των αναπτυξιακών διαδικασιών.

Όμως η εφαρμογή της ενιαίας Ευρωπαϊκής και Εθνικής αναπτυξιακής πολιτικής για τα βουνά, δημιούργησε περισσότερα προβλήματα από όσα έλυσε, για τον απλούστατο λόγο επειδή η πολιτική αυτή δεν σεβάστηκε τις τοπικές ιδιαιτερότητες και δυναμικές των ορεινών περιοχών. Τα αποτελέσματα της πολιτικής αυτής τα βλέπουμε και σήμερα με μια συνεχιζόμενη αγροτική έξοδο και, κυρίως με μια επιταχυνόμενη με γοργούς ρυθμούς εγκατάλειψη του πρωτογενή τομέα.

Πρέπει βέβαια να πούμε στο σημείο αυτό ότι ο μη σεβασμός των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και δυναμικών δεν έγινε για λόγους σκοπιμότητας αλλά για λόγους άγνοιας, τις περισσότερες φορές των τοπικών αυτών δυναμικών και ιδιαιτεροτήτων των ορεινών περιοχών από τους Ευρωπαίους και Έλληνες σχεδιαστές των αναπτυξιακών προγραμμάτων.

Με το βλέμμα στραμμένο στις αναπτυξιακές προσπάθειες για τα ορεινά, όπως περιγράφονται στον παραπάνω πίνακα, μπορούμε να εντοπίσουμε τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν και να τα χωρίσουμε σε τρεις άξονες(Μπεριάτος Η., 1999) :

- i. Στην έλλειψη διασύνδεσης των αναπτυξιακών ενεργειών σε Δημοτικό, Νομαρχιακό και Περιφερειακό επίπεδο. Οι τοπικοί αναπτυξιακοί φορείς στους οποίους επαφίονται οι προτάσεις, η υλοποίηση και η εφαρμογή των προγραμμάτων, παρουσιάζουν σημαντικές αδυναμίες ως προς τη διασύνδεση των αναπτυξιακών ενεργειών. Για παράδειγμα, είναι γεγονός ότι σήμερα δίνεται μεγάλη έμφαση στον τριτογενή και δευτερογενή τομέα όπου τα κονδύλια είναι ευκολότερο και γρηγορότερο αποσβέσιμα, ενώ ο πρωτογενής που για τις περισσότερες ορεινές περιοχές αποτελεί την κύρια πηγή εισοδήματος, παραμελείτε συστηματικά.
- ii. Ο ισχυρός ανταγωνισμός ανάμεσα στους τομείς της οικονομίας στην ίδια την έδρα των ορεινών περιοχών. Πράγματι, η έμφαση που δίνεται στην μονοτομεακή ανάπτυξη, δημιουργεί ισχυρούς ανταγωνισμούς ανάμεσα στους τομείς της οικονομίας στις ορεινές περιοχές, με άμεσο αποτέλεσμα τη στροφή των ορεινών επενδυτών προς τις «ευκολότερες λύσεις» και την ανισόρροπη ανάπτυξη. Είναι πλέον συνείδηση στους ειδικούς ότι οι ανταγωνισμοί που υπάρχουν σήμερα στους τομείς της οικονομίας στις ορεινές περιοχές και που έχουν «γεννηθεί» από την εφαρμογή των λεγόμενων «αναπτυξιακών προγραμμάτων» είναι πολύ ισχυρότεροι από τους ανταγωνισμούς που υπήρχαν παλαιότερα ανάμεσα στην ορεινή αγροτική παραγωγή και την πεδινή εντατικοποιημένη.
- iii. Η αδυναμία ενσωμάτωσης των αναπτυξιακών ενεργειών σε τοπικό επίπεδο. Πράγματι, πολλά από τα αναπτυξιακά έργα δεν ενσωματώνονται σε τοπικό επίπεδο και δεν αποφέρουν παρά ελάχιστα κέρδη στην τοπική αγορά, ενώ τα κονδύλια που χρειάζονται για τις αναπτυξιακές επενδύσεις είναι σημαντικά. Το σοβαρότατο αυτό θέμα της μη ενσωμάτωσης των αναπτυξιακών ενεργειών σε τοπικό επίπεδο προκύπτει από την άγνοια των τοπικών ιδιαιτεροτήτων και δυναμικών. Για παράδειγμα, δεν έχει τόσο σημασία να αναπτύξουμε τον τουρισμό σε μια ορεινή περιοχή αλλά να γνωρίζουμε σαφώς πόση τουριστική πίεση έχει η συγκεκριμένη περιοχή και πόσο μπορεί να σηκώσει ακόμα. Το αποτέλεσμα είναι η διασπάθιση των Ευρωπαϊκών και Εθνικών κονδυλίων τα οποία πληρώνουν στην ουσία οι πολίτες, με πενιχρά αποτελέσματα.

Όπως προαναφέρθηκε, οι άξονες των προβλημάτων αυτών είναι κοινοί για όλες τις ορεινές περιοχές όπου εφαρμόζονται αναπτυξιακά προγράμματα. Δεν είναι κατά συνέπεια παράδοξο το γεγονός ότι οι μεγαλύτερες δυσκολίες που υπάρχουν ως προς την εφαρμογή των αναπτυξιακών προγραμμάτων (LEADER, INTERREG κλπ.) εντοπίζονται στις περιοχές αυτές.

Προκειμένου να δράσουμε αποτελεσματικά και να επιλύσουμε τα προβλήματα αυτά που αργά ή γρήγορα θα οδηγήσουν σε ένα γενικότερο μαρασμό των ορεινών περιοχών, πρέπει να επιδιώξουμε την συνεργασία. Σε πολλές περιπτώσεις, η συνεργασία αυτή επιδοτείται τόσο από εθνικούς όσο και από Ευρωπαϊκούς πόρους γιατί θεωρείται η ικανή και αναγκαία συνθήκη για να προχωρήσουμε στο σχεδιασμό κατάθεση και υλοποίηση των αναπτυξιακών προγραμμάτων.

4.4 Άξονες Χωροταξικής και Περιβαλλοντικής Πολιτικής για τις Ορεινές Περιοχές

Με βάση την παραπάνω ανάλυση πιστεύουμε ότι θα πρέπει να υπάρξει μια ενιαία και ολοκληρωμένη χωροταξική και περιβαλλοντική πολιτική (σχεδιασμός) για τις ορεινές περιοχές της χώρας. Αυτή η πολιτική θα πρέπει να είναι διαχρονικά συνεχής και συνεπής, λογικά συνεκτική και επιστημονικά καινοτόμα.

Το "ενιαίο" αυτής της πολιτικής αυτής θα διαμορφώνεται μέσω μιας διαδικασίας συντονισμού σε τρεις άξονες τον εκσυγχρονισμό της διαδικασίας διαμόρφωσής της, μέσω της εκμετάλλευσης σύγχρονων μέσων έρευνας και τεκμηρίωσης (τα οποία κάθε άλλο παρά έχουν "χρησιμοποιηθεί" στην περίπτωση των ορεινών περιοχών):

- i. τον αποτελεσματικό συντονισμό των προγραμμάτων δράσης και των εμπλεκόμενων φορέων διαχείρισης
- ii. την ορθολογική αξιοποίηση των πηγών χρηματοδότησης

Η ολοκληρωμένη (γεωγραφικά και κλαδικά) πολιτική θα στηρίζεται σε τρεις άξονες (Μπεριάτος Η., 1996):

- i. την διασφάλιση της "εκ των κάτω" (bottom up) συμμετοχικής διαδικασίας και την ανάπτυξη εταιρικής σχέσης (partnership) μεταξύ των δημόσιων, ιδιωτικών και κοινωνικών επιχειρήσεων
- ii. την δημιουργία και λειτουργία δικτύων και φορέων διαχείρισης των ορεινών όγκων σε Εθνικό, Βαλκανικό Ευρωπαϊκό επίπεδο (όπως αυτό της Balkan Montana ή της Euromontana)
- iii. την ενεργό επικουρικότητα που προϋποθέτει συνάρθρωση (και όχι διαχωρισμό) των αρμοδιοτήτων έτσι ώστε να ξεπερασθεί το κλασικό δίλημμα μεταξύ της κεντρικής και της αποκεντρωμένης διοίκησης, δηλαδή μεταξύ της ανάγκης για ενότητα και της ανάγκης για διαφοροποίηση.

Στόχος μας λοιπόν πρέπει να είναι η συγκέντρωση της στρατηγικής στο κέντρο, αλλά ταυτόχρονα και η αποκέντρωση της διαχείρισης, η επίτευξη δηλαδή της ενότητας μέσω της εκμετάλλευσης των διαφορών.

Εάν δεν στραφούμε προς την κατεύθυνση αυτή, θα συνεχίσουμε να παρατηρούμε φαινόμενα έλλειψης ορθολογισμού, όπως για παράδειγμα την ύπαρξη διαφόρων επιχειρησιακών προγραμμάτων και δράσεων στον ορεινό χώρο, αλλά όχι ενός Εθνικού Προγράμματος για τις Ορεινές Περιοχές. Ένα άλλο παράδειγμα είναι η εμφανής έλλειψη συνδυασμού των Μελετών Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων των διαφόρων έργων και γενικότερα των επενδυτικών δράσεων, με αποτέλεσμα να είναι αδύνατη η εφαρμογή της αρχής για μια “πολιτική περιοχών”.

Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε για τον χωροταξικό σχεδιασμό σήμερα στη χώρα μας, ότι ενώ επίσημα υποτίθεται ότι κινείται στο πλαίσιο των Νόμων 2742/99 και 1650/86, στην πραγματικότητα στηρίζεται και σε μια σειρά άλλων νόμων, όχι χωροταξικού χαρακτήρα με την στενή έννοια, αλλά που αναμφισβήτητα επιδρούν σημαντικά στον χωροταξικό σχεδιασμό (Νόμος 998/79 για την Προστασία των Δασών, Νόμος για την αρχαιολογική και πολιτιστική κληρονομιά 3028/02, Νομοθεσία για τον Αιγιαλό και την Παραλία, κλπ.)

Από το άλλο μέρος, η χρήση της κατάλληλης τεχνολογίας θα πρέπει να έχει ξεχωριστή θέση στην χωροταξική πολιτική για τις ορεινές περιοχές, ενώ η νέα διοικητική δομή της χώρας μας (μεταφορά αρμοδιοτήτων στην περιφέρεια – συνενώσεις ΟΤΑ) αναμένεται να συμβάλλει θετικά σε αυτή την κατεύθυνση.

Η ανάπτυξη και διάχυση της τηλεματικής, παρά τις όποιες επιφυλάξεις θα συμβάλλει στη διάδοση των σύγχρονων υπηρεσιών στους κατοίκους των ορεινών περιοχών, καθώς και σε μια νέα αντίληψη στον σχεδιασμό και την δημιουργία υποδομών, όπως π.χ. στην διαχείριση των απορριμμάτων (σημαντικό πρόβλημα για τις τουριστικά-ανεπτυγμένες ορεινές περιοχές).

Θα πρέπει επίσης να αναπτυχθεί μία τυπολογία περιοχών σε συνάρτηση με τις πολιτικές που θα εφαρμοστούν στις ορεινές περιοχές, οι οποίες αποτελούν εξάλλου πάνω από το 50% της έκτασης της χώρας. Θα μπορούσαμε λοιπόν να διακρίνουμε (Μπεριάτος Η.,- Ψαλτόπουλος Δ., 2003):

- 1) Κατηγορίες ορεινών περιοχών ως προς το βαθμό φυσικότητας και άρα την ένταση της χρήσης / εκμετάλλευσης

- 2) Κατηγορίες ορεινών περιοχών ως προς την περιβαλλοντική κατάσταση (βαθμό υποβάθμισης του περιβάλλοντος)
- 3) Κατηγορίες ορεινών περιοχών ως προς την προσπελασιμότητα και το είδος της μετακίνησης, προς, από και μέσα σε αυτές.

Σε σχέση με το κρίσιμο θέμα του συντονισμού των πολιτικών του ορεινού χώρου κρίνεται σκόπιμη η δημιουργία ενός Εθνικού Φορέα για την προστασία και ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, στον οποίο θα εκπροσωπούνται τα συναρμόδια Υπουργεία (ΥΠΕΧΩΔΕ, Γεωργίας, Ανάπτυξης, κλπ.) και οι εθνικής κλίμακας οργανώσεις (όπως π.χ. η ΠΑΣΕΓΕΣ, η ΚΕΔΚΕ, η ΕΝΑΕ, κλπ.). Ο Φορέας αυτός μπορεί να έχει τη μορφή ενός συλλογικού οργάνου ανώτατου επιπέδου (Εθνική Επιτροπή ή Εθνικό Συμβούλιο), ή ενός Νομικού Προσώπου Δημοσίου ή Ιδιωτικού Δικαίου. Ως τεχνογνωστική στήριξη του οργάνου αυτού θα μπορούσε τουλάχιστον στην αρχική βάση, να χρησιμοποιηθεί ένα Ερευνητικό Ίδρυμα (π.χ. το Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας του ΕΘΙΑΓΕ, ή κάποιος άλλος παρεμφερής φορέας).

Ο βασικός ρόλος και οι αρμοδιότητες του Φορέα αυτού θα είναι, εκτός από τη σύνθεση των πολιτικών και διάφορων Υπουργείων και άλλων κεντρικών Οργανισμών, η παρακολούθηση και ο έλεγχος της εφαρμογής των Αναπτυξιακών Προγραμμάτων στον ορεινό χώρο καθώς και η κατάλληλη αξιολόγησή τους. Ο Φορέας αυτός φυσικά θα μπορεί να συμμετέχει ως ισότιμο μέλος στα Δίκτυα των Φορέων Ορεινών Περιοχών στα Βαλκάνια (Balkan Montana) όσο και στον Ευρωπαϊκό χώρο (Euromontana). Ήδη, η Ευρωπαϊκή Ένωση, στο πλαίσιο του Γ'ΚΠΣ, έθεσε ως προτεραιότητα τις δράσεις στις Ορεινές Περιοχές. Η υλοποίηση των δράσεων αυτών χρειάζεται μια οργανωτική δομή σε κεντρικό επίπεδο, όπως ο προαναφερόμενος φορέας αλλά και ένα πλαίσιο αρχών και κατευθύνσεων σχεδιασμού που μπορεί να γίνει με την θεσμοθέτηση ενός «ειδικού πλαισίου για τον χωροταξικό σχεδιασμό και την αιφόρο ανάπτυξη» όπως αυτό προβλέπεται από το Νόμο 2742/99, δηλαδή μιας οδηγίας για τις ορεινές περιοχές.

Ωστόσο, χρειάζεται να επισημάνουμε ότι η Ελλάδα στερείται μιας εθνικής "Πολιτικής Βουνού", ενιαίας και ολοκληρωμένης, κατάλληλης για τα ελληνικά δεδομένα. Για αυτό και θα πρέπει επείγοντως να την αποκτήσει. Όμως, μία πολιτική, για να μην κινείται στη σφαίρα της μεταφυσικής, θα πρέπει να εκφράζεται μέσα από συγκεκριμένα οργανωτικά σχήματα, όπως το κατάλληλο θεσμικό πλαίσιο, οι αντίστοιχες διοικητικές δομές (φορείς και όργανα) και τα προγράμματα δράσης που είναι και το πλέον ορατό σημείο κάθε πολιτικής. Αλλά για να γίνει αυτό, χρειάζεται ισχυρή οργάνωση και συντονισμός στο Κέντρο (μέσω π.χ. της οδηγίας σχεδιασμού

και του προτεινόμενου οργάνου ή φορέα) και αποτελεσματική διαχείριση στην Περιφέρεια, με την καθοδήγηση και το συντονισμό του Κέντρου.

Τέλος, όπως έχουμε ήδη τονίσει, πέρα από την απαραίτητη ανάπτυξη συμμετοχικών διαδικασιών, θα πρέπει όλοι οι εμπλεκόμενοι φορείς να αναπτύξουν νέες σχέσεις συνεργασίας με τις τοπικές κοινωνίες των ορεινών περιοχών (συνευθύνη στην διαχείριση), αφού δεν πρέπει να ξεχνάμε, ότι οι έστω και λίγοι εναπομείναντες κάτοικοι των περιοχών αυτών είναι οι κύριοι χρήστες του ελληνικού ορεινού χώρου.

4.5 Συνεργασία σε Διεθνές –Εθνικό επίπεδο

Όσον αφορά το θέμα της συνεργασίας, η Ελληνική πλευρά με τους οργανισμούς της τοπικής αυτοδιοίκησης αλλά και τους κρατικούς πρέπει να αναλάβει ιδιαίτερες πρωτοβουλίες επειδή η χώρα μας θεωρείται ως η πλέον ορεινή και μειονεκτική της Ευρώπης. Με λίγα λόγια, πρέπει η χώρα μας να ενισχύσει την διαπραγματευτική της δύναμη προς την κατεύθυνση συγκεκριμένων προτάσεων που πρέπει να υποβάλλει στα αρμόδια όργανα της Ε.Ε. για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών, και αυτό, σε επίπεδο των χωρών της Μεσογείου.

Αναγκαία προϋπόθεση για να πραγματοποιηθούν τα προαναφερθέντα είναι η συνεργασία. Συνεργασία τόσο ανάμεσα στους τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς, όσο και μεταξύ των αναπτυξιακών φορέων και των κρατικών υπηρεσιών, μια που το κράτος είναι αυτό που σε τελική φάση θα διαπραγματευθεί σε Ευρωπαϊκό επίπεδο τις προτάσεις για τυχόν διορθώσεις και αναπροσαρμογή του σχεδιασμού των αναπτυξιακών παρεμβάσεων για τις ορεινές περιοχές.

Για τους τοπικούς αναπτυξιακούς φορείς, στα πλαίσια της συνεργασίας, πρέπει να γίνει κατανοητό ότι ο ορεινός χώρος, πρέπει να αντιμετωπίζεται ενιαία, κατά γεωγραφική ενότητα και πέρα από διοικητικά όρια που δημιουργούν μονομερή αναπτυξιακές παρεμβάσεις. Πέρα αυτού, η συνολική προσπάθεια που αναφέρεται στον ορεινό χώρο πρέπει να λαμβάνει υπόψη της όλους τους τομείς της οικονομίας ώστε να επιτυγχάνεται ισόρροπη ανάπτυξή του.

Για το ίδιο το κράτος και τις υπηρεσίες του, πρέπει να υπάρξει ειδική μέριμνα για την καθιέρωση εξειδικευμένης πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Μια πολιτική που θα έχει σημείο αναφοράς στη συνεργασία των αναπτυξιακών φορέων και στα αποτελέσματα αυτής. Πέρα αυτού, πρέπει ο Εθνικός φορέας να κατανοήσει ότι για τις ορεινές περιοχές υπάρχει ανάγκη να υιοθετηθούν ειδικά ερευνητικά προγράμματα μέτρησης της δυναμικότητάς των, από τη συλλογή

πρωτογενούς υλικού, μια που είναι απόλυτα κατανοητό ότι τα στοιχεία που δίδονται από τη Στατιστική Υπηρεσία δεν ανταποκρίνονται πλήρως στην οικονομική, δημογραφική και κοινωνική πραγματικότητα για τις ορεινές περιοχές.

Στην συνέχεια θα αναφέρουμε πολύ περιληπτικά μερικές αξιόλογες προσπάθειες που έχουν γίνει για την προάσπιση των συμφερόντων των ορεινών περιοχών σε Εθνικό και Διεθνές επίπεδο:

- Στη Γαλλία λειτουργεί από το 1920, η «Γαλλική Ομοσπονδία Ορεινής Οικονομίας», με έδρα το Παρίσι.
- Στην Ιταλία, η Ιταλική Αγροτική Συνομοσπονδία, έχει εκδώσει τον Δεκάλογο του Βουνού. Δέκα δηλαδή απαραίτητα μέτρα που πρέπει να ληφθούν για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου. Επίσης, οι Ιταλοί με το δικό τους πρόγραμμα «Καποδίστριας», που εφαρμόστηκε από το 1991, έχουν θεσπίσει τους λεγόμενους «ορεινούς Δήμους», δηλαδή αυτοδιοικούμενες ορεινές περιοχές που διαχειρίζονται εξολοκλήρου τα αναπτυξιακά τους προγράμματα. Με τον τρόπο αυτό, τα κονδύλια που αναφέρονται στις ορεινές περιοχές, δεν πηγαίνουν αλλού (πεδιάδες, παραλίες κλπ.) αλλά χρησιμοποιούνται για την ανάπτυξη των ορεινών.
- Στο σύνολο των χωρών της Ευρώπης έχει δημιουργηθεί ο Ευρωπαϊκός οργανισμός EUROMONTANA για την αντιμετώπιση του συνόλου των προβλημάτων που διέπουν τον ορεινό χώρο, που έχει έδρα τις Βρυξέλλες. Ο οργανισμός αυτός, εξέδωσε ανακοίνωση ειδικών μεταρρυθμίσεων για την Agenda 2000, προκειμένου να προωθηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τα συμφέροντα των ορεινών πληθυσμών. Είκοσι δύο Ευρωπαϊκές χώρες και 47 οργανισμοί από τις χώρες αυτές, δημιούργησαν την Ευρωπαϊκή οργάνωση EUROMONTANA για να συντονίζει σε Ευρωπαϊκό επίπεδο τους ορεινούς πληθυσμούς και ορεινές περιφέρειες. Δια μέσου του οργανισμού αυτού λαμβάνονται σημαντικές αποφάσεις για την επιβίωση των Ο.Π. της Ευρώπης όπως για παράδειγμα οι αποφάσεις του Trento με την διακήρυξη της συνεργασίας των ορεινών περιοχών με στόχο τη προσφορά ποιοτικών αγροτικών προϊόντων.
- Η Γαλλία, Αυστρία, Ιταλία και Ελβετία έχουν προχωρήσει σε τοπική συνεργασία με απόλυτα θετικά αποτελέσματα με βάση τα κοινά για τις χώρες αυτές, όρη των Άλπεων. (Συνθήκη των Άλπεων)
- Ο Διεθνής Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (Ο.Ο.Σ.Α.) καθιερώνει την «πολυλειτουργικότητα της γεωργίας» ως το μέλλον για την

επιβίωση του αγροτικού κόσμου και ιδιαίτερα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

- Ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ) ανακήρυξε το 2002 ως το «Διεθνές Έτος των Βουνών».
- Στα πλαίσια του «Διεθνούς Έτους του Βουνού», η Ευρωπαϊκή Επιτροπή διενήργησε τον Οκτώβριο του 2002, Διεθνή Επιστημονική Συνάντηση με θέμα: «Η Κοινοτική Πολιτική και το Βουνό». Αξίζει να σημειωθεί ότι με την ενέργεια αυτή, για πρώτη φορά η Ευρωπαϊκή Ένωση «αναγνωρίζει» ότι η ανάπτυξη του βουνού έχει ανάγκη από μια πολιτική που αναγκαστικά πρέπει να φτάνει μέσα από την τροποποίηση της Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.
- Στην Ελβετία, και πρόσφατα στη Ρουμανία έχει δημιουργηθεί η λεγόμενη «ομάδα πίεσης», υπερκομματικό όργανο, αποτελούμενο από βουλευτές που εκλέγονται από ορεινές περιοχές, με σκοπό να ασκούν πιέσεις στις εκάστοτε κυβερνήσεις προκειμένου να υιοθετούνται μέτρα προς όφελος της ορεινής οικονομίας και του ορεινού πληθυσμού.
- Στην μακρινή Ιαπωνία, όπου το πρόβλημα της Αγροτικής εξόδου από τις ορεινές περιοχές έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις ώστε να καταμετρούνται μόλις 4 άτομα/km², έχει δημιουργηθεί Εθνικός οργανισμός για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Ο οργανισμός αυτός διαθέτει και ειδική ομάδα που ονομάζεται «Ομάδα Ευρωπαϊκής Παρατήρησης» προκειμένου να καταγράφει να αναλύει τις προσπάθειες που γίνονται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο για την ανάπτυξη του ορεινού χώρου.

Σε εθνικό επίπεδο, το Ελληνικό κράτος έχει πρόσφατα ευαισθητοποιηθεί προς την κατεύθυνση της προσπάθειας για τη δημιουργία πολιτικής για την ανάπτυξη της ορεινής κοινωνίας και οικονομίας. Πιο συγκεκριμένα:

- Το 1996 το Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας (ΕΘΙΑΓΕ) με την υποστήριξη του Υπ. Γεωργίας, ίδρυσε στο Καρπενήσι Ευρυτανίας το Ινστιτούτο Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας. Δυστυχώς όμως έκτοτε, το Ινστιτούτο αυτό έμεινε σχεδόν χωρίς το απαραίτητο προσωπικό, που θα του επέτρεπε να βοηθήσει στη διερεύνηση των δυνατοτήτων ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και την εργασία αυτή την έχουν αναλάβει ως επί το πλείστον ιδιωτικά γραφεία.
- Υιοθετήθηκε συζήτηση, για πρώτη φορά στη χώρα μας, για τις ορεινές περιοχές στο Συμβούλιο Αγροτικής Πολιτικής (ΣΑΠ) που διοργάνωσε το Υπουργείο Γεωργίας. Αυτή η προσπάθεια δεν συνεχίστηκε.
- Με τις προσπάθειες του Ινστιτούτου Ορεινής Αγροτικής Οικονομίας και της Διεύθυνσης έρευνας του Υπ. Γεωργίας, των Γενικών Γραμματέων κ.κ.

καθιερώθηκε και λειτούργησε από 1999 έως το 2001 η Μόνιμη Ομάδα Εργασίας για την Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών της Ελλάδας (ΜΟΕΑΟΠΕ), που είναι συμβουλευτικό όργανο του Υπουργείου Γεωργίας. Ο σκοπός της ομάδας αυτής ήταν να καταθέσει τις προτάσεις της για τις ορεινές περιοχές για το 3ο ΚΠΣ, πράγμα το οποίο έκανε. Η ομάδα καταργήθηκε 2 χρόνια από την ίδρυση της.

- Επίσης στα πλαίσια της ομάδας αυτής, σχεδιάστηκε η καθιέρωση Συντονιστικού Εθνικού Οργάνου που θα περιλάμβανε όλα τα αρμόδια υπουργεία, αλλά και Πανεπιστημιακούς και ερευνητικούς φορείς για την υιοθέτηση πλέον Εθνικής Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών. Αυτό δεν υλοποιήθηκε λόγω της παύσης αυτής της ομάδας.
- Για πρώτη φορά στη χώρα μας σχεδιάστηκε για το ΚΠΣ ΙΙΙ ειδικό υποπρόγραμμα για τις ορεινές περιοχές με το Ινστιτούτο Περιφ. Ανάπτυξης του Παντείου Πανεπιστημίου και το Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας. Απομένει να δούμε το πόσο το υποπρόγραμμα αυτό θα βοηθήσει αποτελεσματικά και στην πράξη την ανάπτυξη των συγκεκριμένων ορεινών περιοχών που θα εφαρμοστεί αφού ήδη, υπάρχουν τα αρκετά σημαντικά προβλήματα που προαναφέρθηκαν.

4.6 Η αναπτυξιακή πολιτική για τις ορεινές περιοχές σε διεθνές και τοπικό επίπεδο

Αναγνωρίζοντας τη σημασία των ορεινών περιοχών για την επιβίωση του παγκόσμιου οικοσυστήματος, τα προβλήματα υποβάθμισης που αντιμετωπίζουν σήμερα οι ορεινές περιοχές και αναφέρθηκαν πιο πάνω στοχεύοντας στην ισόρροπη ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή, οι φορείς άσκησης πολιτικής σε παγκόσμιο επίπεδο θέτουν αναπτυξιακές πολιτικές για τον ορεινό χώρο σε προτεραιότητα.

Στην Agenda 21, τη συνθήκη που υπογράφηκε ύστερα από τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο το 1992, αφιερώνεται ολόκληρο κεφάλαιο στη "Διαχείριση ευαίσθητων οικοσυστημάτων: Βιώσιμη Ορεινή Ανάπτυξη" (κεφάλαιο 13). Στο έγγραφο αυτό αναγνωρίζεται, η ανάγκη ορθής διαχείρισης των ορεινών πόρων και βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου του ντόπιου πληθυσμού και προτείνονται δύο πεδία δράσης: α) η απόκτηση και η ενίσχυση της γνώσης για την οικολογία και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών οικοσυστημάτων και β) η προώθηση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης των περιοχών που συνιστούν ανεξάρτητες υδρολογικές ενότητες και η προώθηση εναλλακτικών ευκαιριών απασχόλησης. Στο πλαίσιο των δύο πεδίων αυτών προτείνεται:

- Να διενεργηθεί έρευνα για τα εδάφη, τα δάση, τη χρήση ύδατος και τους πόρους (φυτικούς και ζωτικούς), λαμβάνοντας υπόψη υπάρχουσες εργασίες διεθνών και περιφερειακών οργανισμών.
- Να δημιουργηθεί βάση δεδομένων και συστήματα πληροφοριών που θα διευκολύνουν την ολοκληρωμένη διαχείριση και την περιβαλλοντική αποτίμηση των ορεινών οικοσυστημάτων, λαμβάνοντας υπόψη υπάρχουσες εργασίες διεθνών και περιφερειακών οργανισμών.
- Να βελτιωθεί η υπάρχουσα βάση γνώσεων για τους εδαφικούς και υδατικούς πόρους με τις τεχνολογίες και τις πρακτικές διαχείρισης που εφαρμόζονται σε ορεινές περιοχές παγκοσμίως με τη συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων.
- Να δημιουργηθεί δίκτυο πληροφοριών και επικοινωνίας για τις υπάρχουσες οργανώσεις που ασχολούνται με ζητήματα διαχείρισης του ορεινού χώρου.
- Να βελτιωθεί ο συντονισμός των περιφερειακών προσπάθειών προστασίας των ευαίσθητων ορεινών οικοσυστημάτων μέσω των κατάλληλων μηχανισμών, συμπεριλαμβανομένων των περιφερειακών νομικών και άλλων οργάνων.
- Να παραχθούν πληροφορίες και να καθιερωθούν βάσεις δεδομένων και συστήματα πληροφοριών, για να διευκολυνθεί η αξιολόγηση των περιβαλλοντικών κινδύνων και των φυσικών καταστροφών στα ορεινά οικοσυστήματα.

Η βιώσιμη διαχείριση των φυσικών πόρων περιλαμβάνει την ενσωμάτωση του κοινωνικού και περιβαλλοντικού κόστους στην αξία τους (π.χ. από την απώλεια της βιοποικιλότητας, την καταστροφή των πνευματικών πόρων, κ.τ.λ.) και τη διαχείρισή τους από τοπικές ομάδες, έτσι ώστε ένα μέρος των οφελών να διανέμεται στους ντόπιους κατοίκους ως αποζημίωση ή/και ως κέρδος.

Η διαφοροποίηση των ορεινών οικονομιών και η εξασφάλιση αποδοτικών δραστηριοτήτων για τον ντόπιο πληθυσμό εξασφαλίζει την απεξάρτησή τους από τον γεωργικό τομέα ως μοναδικής πηγής εισοδήματος, αναπτύσσοντας εναλλακτικές δραστηριότητες.

Για να επιτευχθούν οι στόχοι της βιώσιμης ανάπτυξης προτείνεται η στροφή σε συμμετοχικά συστήματα σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων, σε πρακτικές ενδογενούς τοπικής ανάπτυξης. Θεωρείται απαραίτητη, επίσης, η ανάπτυξη του κατάλληλου θεσμικού πλαισίου σε διεθνές και εθνικό επίπεδο, η συγκέντρωση στοιχείων για το αναπτυξιακό δυναμικό των ορεινών περιοχών και η χρήση της

δορυφορικής τηλεσκοπικής τεχνολογίας και της πληροφορικής στο σχεδιασμό των ορεινών περιοχών.

Οι εργασίες για την εφαρμογή της Agenda 21 στον τομέα των ορεινών περιοχών συντονίζονται από τον οργανισμό FAO των Ηνωμένων Εθνών, ο οποίος συντάσσει τις εκθέσεις προόδου για λογαριασμό της Επιτροπής των Ηνωμένων Εθνών για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, συμβουλεύει, εκπαιδεύει και παρέχει τεχνική βοήθεια σε ορεινές χώρες και αναπτύσσει συμμετοχικές προσεγγίσεις για τη διατήρηση και αναγέννηση του εδάφους, την κοινοτική δασοκομία και τη διαχείριση των περιοχών οι οποίες συνιστούν ανεξάρτητες υδρολογικές ενότητες.

Η αναπτυξιακή πολιτική της Ευρώπης για τις ορεινές περιοχές αποτελεί τμήμα της πολιτικής για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη του αγροτικού χώρου. Σύμφωνα με το Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου, για τις αγροτικές περιοχές οι οποίες απέχουν σημαντικά από πόλεις, όπως οι ορεινές περιοχές με δύσκολη πρόσβαση, προτείνεται η προώθηση δραστηριοτήτων, όπως ο αγροτουρισμός και η αναψυχή.

Η ευρωπαϊκή πολιτική για τις ορεινές περιοχές στοχεύει στη "βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών" με μη δεσμευτικά κείμενα, γίνεται όμως προσπάθεια για τη χάραξη ενιαίας πολιτικής για τις ευρωπαϊκές ορεινές περιοχές.

Οι γενικοί στόχοι που πρέπει να επιτευχθούν είναι (Παπαδημάτου Α., Ρόκος Δ., 2001):

- σαφή αναγνώριση των ορεινών περιοχών και της ιδιαίτερης φύσης τους,
- σεβασμό και αναγνώριση στην γεωγραφική ενότητα που συνιστά κάθε ορεινή περιοχή, και παρεμπόδιση άλλων διοικητικών κατατμήσεων,
- συγκράτηση πληθυσμού και αντιμετώπιση της μεταναστευτικής τάσης των νέων προς τα έξω,
- δημιουργία ή εκσυγχρονισμό των υποδομών και των ανέσεων που είναι απαραίτητες για την ποιότητα ζωής και την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών,
- συντήρηση και βελτίωση των τοπικών δημοσίων υπηρεσιών, διατήρηση της γεωργικής γης και των βοσκοτόπων και απαραίτητη συντήρηση και εκσυγχρονισμό των γεωργικών δραστηριοτήτων μέσω ειδικής προσέγγισης για την ορεινή γεωργία,
- ανάπτυξη των ενδογενών ενεργειακών πόρων
- διατήρηση των υπαρχόντων βιομηχανικών δραστηριοτήτων και ίδρυση βιομηχανιών που να στηρίζονται στις νέες τεχνολογίες,

- ανάπτυξη του τριτογενούς τομέα, ιδιαίτερα του τουρισμού, ως συμπληρώματος των παραδοσιακά ασκούμενων επαγγελμάτων,
- διατήρηση της ταυτότητας και διασπορά των πολιτισμικών αξιών που χαρακτηρίζουν τις ορεινές περιοχές ως ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα ομογενών ορεινών ενοτήτων.

Η ευρωπαϊκή πολιτική για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών ασκείται μέσω πρωτοβουλιών και προγραμμάτων όπως τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα, το LEADER, κλπ.

4.7 Αναπτυξιακή πολιτική για τις ορεινές περιοχές στην Ελλάδα

Οι αναπτυξιακές επιλογές για τον ελλαδικό ορεινό χώρο προσδιορίζονται στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης (Ν. 2742/1999, αρθ.6) και στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου, που αποτελεί ειδικό τμήμα του Σχεδίου Περιφερειακής Ανάπτυξης 2000-2006. Το Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου (ΣΑΟΧ) προτείνει την "Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών" ως ξεχωριστό υποπρόγραμμα κάθε περιφέρειας (Π.Ε.Π.) και ως τομεακές δράσεις των εθνικών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων.

Οι στρατηγικές κατευθύνσεις ολοκληρωμένης ανάπτυξης των ορεινών περιοχών και των ορεινών όγκων ειδικότερα μέσω του ειδικού χωροταξικού σχεδιασμού, της προσέλκυσης επενδύσεων που συνάδουν με το φυσικολειτουργικό χώρο, της οικονομικής αξιοποίησης των μεγάλων έργων υποδομής που αποκαθιστούν σε εθνική κλίμακα τη μέχρι σήμερα ανισότιμη πρόσβασή τους, της ανάδειξης και προβολής του πλούσιου φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και τέλος της ίδρυσης νέων φορέων διαχείρισης του ορεινού χώρου (Ζαμπέλης Χ., Γαλύρη Θ., 2001).

Σύμφωνα με το Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης η αειφόρος ανάπτυξη των ορεινών περιοχών της χώρας μπορεί να αποτελέσει εργαλείο χωρικών μετασχηματισμών με στόχο την πολυκεντρική οργάνωση του ελληνικού χώρου και την περιφερειακή συνοχή, στο πλαίσιο των παρακάτω γενικών στρατηγικών κατευθύνσεων χωρικής ανάπτυξης:

- Ολοκληρωμένη ανάπτυξη των ορεινών όγκων (δασική, κτηνοτροφική, τουριστική, πολιτιστική, και περιβαλλοντική ανάπτυξη), ανάδειξη και αξιοποίηση των τοπικών συγκριτικών πλεονεκτημάτων και παράλληλη

συμπληρωματική διασύνδεσή τους με τον ευρύτερο οικονομικό-λειτουργικό χώρο κάθε περιφέρειας.

- Διασφάλιση των όρων για υπέρβαση της απομόνωσης του ορεινού όγκου.
- Προσαρμογή της οικονομίας των ορεινών περιοχών στις Κοινοτικές και διεθνείς εξελίξεις, με κατάλληλη αναδιάρθρωση και εκσυγχρονισμό των εκμεταλλεύσεων και των επιχειρήσεων και αποτελεσματική προώθηση και εφαρμογή των νέων τεχνολογιών, της οργανωτικής υποστήριξης και των κινήτρων.
- Αύξηση της ελκυστικότητας των ορεινών περιοχών, ως τόπων προσέλκυσης ανάλογων επενδύσεων και άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων, λαμβάνοντας υπ' όψη τις ανταγωνιστικές συνθήκες, τις προοπτικές και εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση και τις άλλες χώρες του άμεσου και ευρύτερου περιβάλλοντος.
- Διαφύλαξη του τοπίου, των παρθένων δασών και των δασικών εκτάσεων, των περιβαλλοντικών ιδιαιτεροτήτων και των πολιτισμικών πόρων, ως καίρια φυσικά πλεονεκτήματα που χαρακτηρίζουν τους ορεινούς όγκους.
- Αξιοποίηση – δραστηριοποίηση των υφιστάμενων φορέων προστασίας και ανάπτυξης και δημιουργία νέων φορέων διαχείρισης (αυτοδιοίκηση, μη κυβερνητικές οργανώσεις κ.ά.) σε εταιρική βάση, με σκοπό την ενιαία και ολοκληρωμένη διαχείριση των ορεινών περιοχών.

Οι παραπάνω στόχοι πολιτικής βρίσκονται σε αρμονία και με τις αντίστοιχες ευρωπαϊκές πολιτικές χωρικής ανάπτυξης: η γενική επιδίωξη ισόρροπης και βιώσιμης ανάπτυξης στην ευρωπαϊκή κοινότητα με διασφάλιση οικονομικής και κοινωνικής συνοχής, η διατήρηση και συνετή διαχείριση των φυσικών πόρων και τοπίων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, η ισόρροπη ανταγωνιστικότητα του κοινοτικού εδάφους μέσα από πολιτικές ολοκληρωμένης πολυτομεακής ανάπτυξης με ισχυρή χωρική διάσταση, η εξειδικευμένη πολιτική για τον αγροτικό χώρο, κ.ά.

Επιπλέον, στο Σχέδιο Ανάπτυξης 2000-2006 του ΥΠΑΝ, εκτός του εθνικού τομεακού και του διαπεριφερειακού και κατά περιφέρειες Σχεδίου, έχουν περιληφθεί και ειδικά σχέδια για τρεις κατηγορίες χώρου, του αστικού, του νησιωτικού και του ορεινού.

Στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου τονίζεται η μεγάλη ιστορική, οικολογική και αισθητική σημασία του ορεινού χώρου και δίδεται προτεραιότητα σε εφαρμογή πολιτικής με πέντε άξονες δράσεις:

Άξονας 1. Μετασχηματισμός της αγροτικής δραστηριότητας με έμφαση στην ανάπτυξη κατάλληλων μεθόδων και μέσων καλλιέργειας και εκτροφής, συστημάτων πιστοποίησης ποιότητας και αυθεντικότητας, τυποποίησης, εμπορίας, προβολής και τοποθέτησης στην αγορά, στην εμφάνιση στην αγορά προϊόντων παραδοσιακής τεχνογνωσίας που απευθύνονται σε ειδικές καταναλωτικές ανάγκες και αγορές, στην καλύτερη σύνδεση προϊόντων με τον τουρισμό.

Άξονας 2. Εκτατική ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού με διασφάλιση εύκολης πρόσβασης από το εθνικό δίκτυο, ολοκληρωμένων διαδρομών με ποικιλία πόλων περιηγητικής, ψυχαγωγικής ή αθλητικής δράσης, κέντρων πληροφόρησης και καθοδήγησης, κατάλληλου εξοπλισμού και εξυπηρετήσεων, επάρκειας καταλυμάτων, με ένταξη στο περιβάλλον και με υψηλά επίπεδα προτύπων και επαγγελματισμού.

Άξονας 3. Στήριξη της οικοτεχνίας και βιοτεχνίας μικρής κλίμακας, με άρση των αιτιών της μέχρι σήμερα απομόνωσης και του αποκλεισμού, με διευκόλυνση πρόσβασης σε υπηρεσίες οργάνωσης, τεκμηρίωσης, κατάρτισης, δίκτυα συνεργασίας, ενίσχυση με υποδομές και οικονομικά κίνητρα, εμψύχωση για νέες επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, εναρμόνισή της με το χαρακτήρα της πρωτογενούς παραγωγής και τη ζήτηση του τουρισμού των ορεινών περιοχών.

Άξονας 4. Συγκρότηση ορεινών κέντρων ανάπτυξης με βάση κωμοπόλεις που χαρακτηρίζονται από ευχερή σύνδεση με το κύριο οδικό δίκτυο, δυνατότητα παροχής βασικών κοινωφελών και εμπορικών υπηρεσιών στους κατοίκους σε ακτίνα όχι μεγαλύτερη των 30 λεπτών και υπηρεσιών στήριξης των προωθητικών δραστηριοτήτων που είναι σκόπιμο να λειτουργούν ως κόμβοι έναρξης και κατάληξης των ιστορικών διαδρομών και παροχής σχετικών διευκολύνσεων.

Άξονας 5. Δυνατότητες πρόσβασης των εσωτερικών ζωνών στα ορεινά κέντρα με διασφάλιση πλήρους και κατάλληλου δικτύου αλλά και προϋποθέσεων τακτικής συντήρησης, ταχείας επέμβασης για αποκατάσταση ζημιών, εκχιονισμό, κλπ, ώστε να είναι ευχερής και αδιάκοπη η πρόσβαση στα ορεινά κέντρα από τη ζώνη που εξυπηρετούν.

Κεφάλαιο 5

Ανάλυση της περιοχής μελέτης

5.1 Η περιοχή μελέτης

Η περιοχή μελέτης που μας ενδιαφέρει ανήκει σύμφωνα με τον Ν. 2539/97 για τη "Συγκρότηση της Πρωτοβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης" διοικητικά στον Νομό Λάρισας και πιο συγκεκριμένα στο Δήμο Ολύμπου και στη διευρυμένη Κοινότητα Καρυάς.

Χάρτης 1: Επαρχία Ελασσόνας

Πηγή: www.elassona.gr

Σε γενικές γραμμές το κλίμα της περιοχής μπορεί να χαρακτηριστεί μεσογειακού τύπου με ηπειρωτική ευρωπαϊκή επίδραση. Οι κατά τόπους διαφοροποιήσεις που παρουσιάζονται είναι αποτέλεσμα της επίδρασης της θάλασσας του Αιγαίου και του έντονου ανάγλυφου της περιοχής λόγω του ορεινού όγκου του Ολύμπου και των Πιερίων. Ανάλογα με το υψόμετρο το κλίμα μεταβάλλεται πλησιάζοντας το μεσευρωπαϊκό με μικρότερες θερμοκρασίες και περισσότερο κατανεμημένες κατά τις εποχές βροχές.

Το κλίμα γενικά του Ολύμπου επηρεάζεται τόσο από τη γεωγραφική θέση και τον όγκο του βουνού, όσο και από την έκθεση των πλαγιών, το ανάγλυφο του εδάφους και το είδος των πετρωμάτων. Οι κατακερματισμένοι ασβεστόλιθοι και δολομίτες που κυριαρχούν στον Όλυμπο, παρουσιάζουν ένα δίκτυο σχισμών, που έχει σαν αποτέλεσμα τη γρήγορη απορρόφηση του νερού της βροχής και του χιονιού και επιτείνεται με αυτό τον τρόπο η ξηρότητα του κλίματος. Αυτός είναι και ο λόγος που από τα 1200μ. υψόμετρο και πάνω οι πηγές στον Όλυμπο σπανίζουν.

Το τμήμα της περιοχής μελέτης μας χαρακτηρίζεται για τις υψηλές βροχοπτώσεις που αυξάνονται από νότο προς βορρά και από ανατολές προς δυσμάς. Το ύψος της βροχής ανέρχεται από 635mm στις πεδινές περιοχές έως 915mm στις ημιορεινές και ορεινές περιοχές και η κατανομή τους, γενικά για τις πεδινές περιοχές, είναι ικανοποιητική κατά τη διάρκεια του έτους.

5.2 Διοικητική δομή

Ο Δήμος Ολύμπου βρίσκεται στο ΒΑ τμήμα της Επαρχίας Ελασσόνας και έχει πληθυσμό 3588 κατοίκους. Βρίσκεται στην παρολύμπια περιοχή της οποίας η μορφολογία είναι ημιορεινή και ορεινή. Κύριες ασχολίες των κατοίκων είναι η γεωργία και η κτηνοτροφία. Το αιώνιο βουνό και κατοικία των δώδεκα θεών των αρχαίων Ελλήνων, ο Όλυμπος, δίνει το όνομά του στο δήμο.

Χάρτης 2: ΟΤΑ Επαρχία Ελασσόνας

Πηγή: www.elassona.gr

Ο δήμος δημιουργήθηκε με την εφαρμογή του νόμου Καποδίστρια το 1999 και περιέλαβε δώδεκα οικισμούς, την Καλλιθέα που ορίστηκε σαν έδρα του δήμου, το Πετρωτό, την Κοκκινόγη, τον Κοκκινοπηλό, τα Καλύβια, το Λόφο, το Ασπρόχωμα, την Ολυμπιάδα, το Πύθιο, το Φλάμπουρο, τη Σκοπιά και το Σπαρμό.

Χάρτης 3: Δήμος Ολύμπου

Πηγή: www.elassona.gr

Διοικητικά ο Δήμος Ολύμπου αποτελείται από επτά Δημοτικά Διαμερίσματα καθένα από τα οποία έχει το δικό του Τοπικό Συμβούλιο επικεφαλής του οποίου είναι ο Πρόεδρος. Ο Δήμος διοικείται από το Δημοτικό Συμβούλιο.

Η κοινότητα Καρυάς βρίσκεται στο δυτικό τμήμα της Επαρχίας Ελασσόνας ενώ η περιοχή στην οποία εκτείνεται είναι κατά κανόνα ορεινή. Η Καρυά είναι χτισμένη σε υψόμετρο 900 μέτρων και παρά το γεγονός πως βρίσκεται σε σχετικά απομονωμένο σημείο, μπορεί να χαρακτηριστεί σαν ένα από τα πιο ζωντανά χωριά της επαρχίας καθ' όλη τη διάρκεια του έτους.

Οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την κτηνοτροφία η οποία ευνοείται ιδιαίτερα από τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά της περιοχής, η οποία είναι πλούσια σε βοσκοτόπια, αλλά και με τη γεωργία και την υλοτομία στα πλούσια δάση του νότιου Ολύμπου.

Η Κοινότητα Καρυάς έχει πληθυσμό 1086 κατοίκους και αποτελείται από τρία Κοινοτικά Διαμερίσματα στα οποία εκτός από την Καρυά περιλαμβάνονται η Κρυόβρυση και η Σουκαμινέα.

Χάρτης 4: Κοινότητα Καρυάς

Πηγή: www.elassona.gr

Στην περιοχή μελέτης τον μεγαλύτερο πληθυσμό έχει το Δ.Δ. Καρυάς με 833 κατοίκους, ενώ τον μικρότερο το Δ.Δ. Κρυόβρυσης με 82 κατοίκους (στοιχεία απογραφής 2001). Σε ότι αφορά την πυκνότητα των οικισμών, τη μεγαλύτερη πυκνότητα εμφανίζει το Δ.Δ. Καρυάς (1.666 κάτοικοι ανά χιλ. στρέμματα) και τη μικρότερη το Δ.Δ. Κρυόβρυσης (410 κάτοικοι ανά χιλ. στρέμματα) (στοιχεία απογραφής 2001) ενώ η πυκνότητα σε επίπεδο νομού είναι 1449,43 (κάτοικοι ανά χιλ. στρέμματα).

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται ο πληθυσμός, η έκταση και η πυκνότητα των οικισμών για όλα τα δημοτικά διαμερίσματα του Δήμου και της διευρυμένης Κοινότητας της ευρύτερης περιοχής μελέτης σε κατοίκους ανά χιλιάδες στρέμματα, καθώς το αντικείμενο της μελέτης αφορά και την ευρύτερη περιοχή

κυρίως ως προς τις υποδομές τουρισμού, και τις διάφορες θέσεις ενδιαφέροντος (αρχαιολογικοί χώροι, θρησκευτικοί, κ.λπ.).

Πίνακας 5.1: Πληθυσμός, έκταση και πυκνότητα οικισμών στην ευρύτερη περιοχή μελέτης

Δήμος	Δημοτικό Διαμέρισμα	Έτος απογραφής				Εκτάσεις οικισμών (σε χιλ. στρέμματα)	Πυκνότητα οικισμών (κάτοικοι ανά χιλ. στρέμματα)			
		1971	1981	1991	2001		1971	1981	1991	2001
Ολύμπου	Καλλιθέας Ελασσόνας	882	846	830	737	1,2	735	705	691,67	614,17
Ολύμπου	Κοκκινόγειου	413	414	357	326	0,3	1.376,67	1.380	1.190	1.086,67
Ολύμπου	Κοκκινόπηλού	1145	614	764	726	0,5	2.290	1.228	1.528	1452
Ολύμπου	Λόφου	578	386	277	304	1,1	525,45	350,91	251,82	276,36
Ολύμπου	Ολυμπιάδος	682	481	431	398	0,4	1.705	1.202,5	1.077,5	995
Ολύμπου	Πυθίου	857	1260	1113	639	1,0	857	1.260	1.113	639
Ολύμπου	Φλάμπουρου	534	725	638	458	0,6	890	1.208,33	1.063,33	763,33
Καρυάς	Καρυάς	903	750	801	833	0,5	1.806	1.500	1.602	1.666
Καρυάς	Κρυόβρυσης	373	180	323	82	0,2	1.865	900	1.615	410
Καρυάς	Συκαμινέας	289	216	227	171	0,2	1.445	1.080	1.135	855

Πηγή: ΕΣΥΕ

5.3 Δημογραφικά στοιχεία

Για το τμήμα της περιοχής που μελετάμε, που υπάγεται στο Ν. Λάρισας, ο μεγαλύτερος σε πληθυσμό δήμος είναι ο δήμος Ολύμπου, που υπερέχει σημαντικά της διευρυμένης Κοινότητας Καρυάς. Πολυπληθέστερο δημοτικό διαμέρισμα είναι αυτό της Καρυάς. Επίσης, ο παραπάνω δήμος και η διευρυμένη κοινότητα παρουσιάζουν σημαντική μείωση (-29,78%), ενώ σε επίπεδο νομού παρουσιάζεται αύξηση 20,27%.

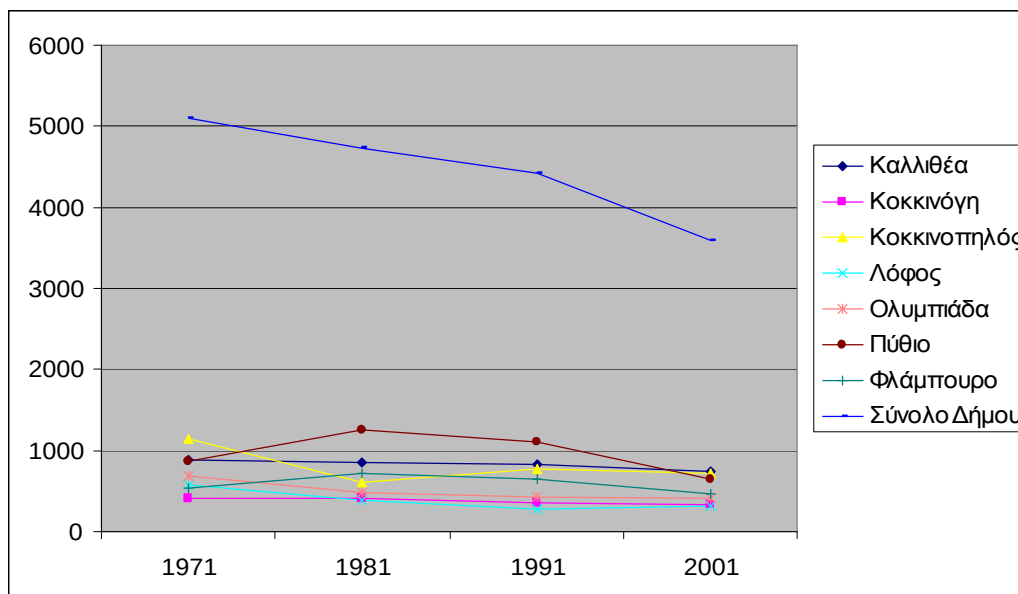
Στον πίνακα που ακολουθεί παρατίθενται τα στοιχεία των πληθυσμών των αντίστοιχων δήμων και των υπαγόμενων σε αυτά δημοτικών διαμερισμάτων, με βάση τα δεδομένα των απογραφών 1971, 1981, 1991 και 2001.

Πίνακας 5.2: Εξέλιξη και μεταβολή του πληθυσμού 1971 - 1981 – 1991 – 2001

Δήμος	Δημοτικό Διαμέρισμα	Έτος απογραφής				Μεταβολές (%)			
		1971	1981	1991	2001	1971-1981	1981-1991	1991-2001	1971-2001
Ολύμπου	Καλλιθέας								
	Ελασσόνας	882	846	830	737	-4,08	-1,89	-11,20	-16,44
Ολύμπου	Κοκκινόγειου	413	414	357	326	0,24	-13,77	-8,68	-21,06
Ολύμπου	Κοκκινοπηλού	1145	614	764	726	-46,37	24,43	-4,97	-36,59
Ολύμπου	Λόφου	578	386	277	304	-33,22	-28,24	9,75	-47,40
Ολύμπου	Ολυμπιάδος	682	481	431	398	-29,47	-10,39	-7,66	-41,64
Ολύμπου	Πυθίου	857	1260	1113	639	47,02	-11,67	-42,59	-25,44
Ολύμπου	Φλάμπουρου	534	725	638	458	35,77	-12,00	-28,21	-14,23
Σύνολο δήμου Ολύμπου		5091	4726	4410	3588	-7,17	-6,69	-18,64	-29,52
Καρυάς	Καρυάς	903	750	801	833	-16,94	6,8	3,99	-7,75
Καρυάς	Κρυόβρυσης	373	180	323	82	-51,74	79,44	-74,61	-78,02
Καρυάς	Συκαμινέας	289	216	227	171	-25,26	5,09	-24,67	-40,83
Σύνολο κοινότητας Καρυάς		1565	1146	1351	1086	-26,77	17,89	-19,62	-30,61
Σύνολο δήμων περιοχής μελέτης νομού Λάρισας		6656	5872	5761	4674	-11,78	-1,89	-18,87	-29,78
Σύνολο νομού Λάρισας		232226	254295	270612	279305	9,50	6,42	3,21	20,27

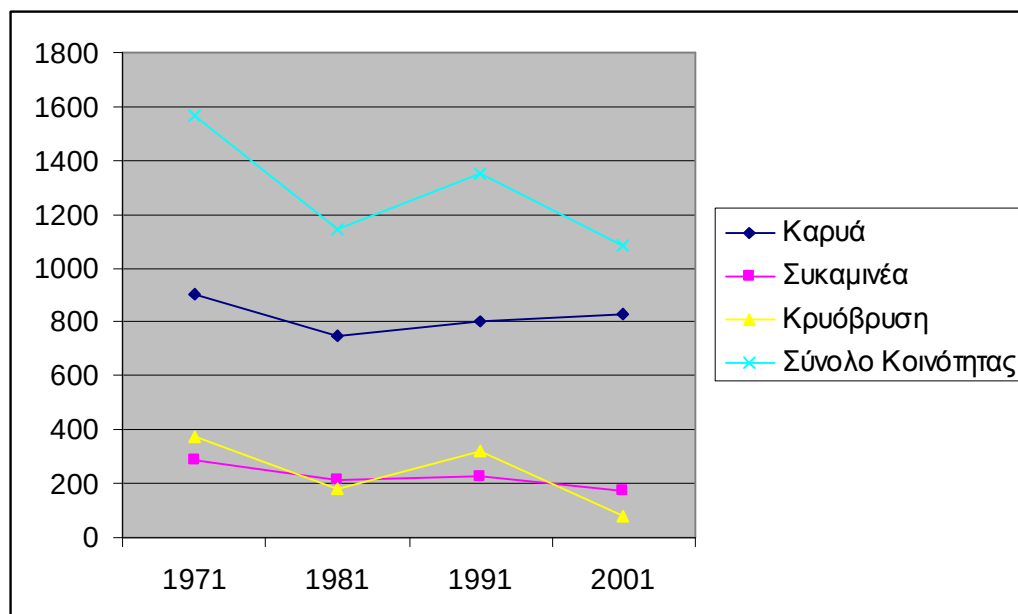
Πηγή: ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 5.1: Πληθυσμιακή διακύμανση του Δήμου Ολύμπου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία βάσει στοιχείων ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 5.2: Πληθυσμιακή διακύμανση της Κοινότητας Καρυάς

Πηγή: Ιδία επεξεργασία βάσει στοιχείων ΕΣΥΕ

5.4 Στοιχεία απασχόλησης

Η απασχόληση του συνολικού ενεργού πληθυσμού της περιοχής για το 1991 ανά τομέα παραγωγής σε κάθε δημοτικό διαμέρισμα ανά νομό κατανέμεται σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 5.3: Απασχόληση Κατά Τομέα Παραγωγής

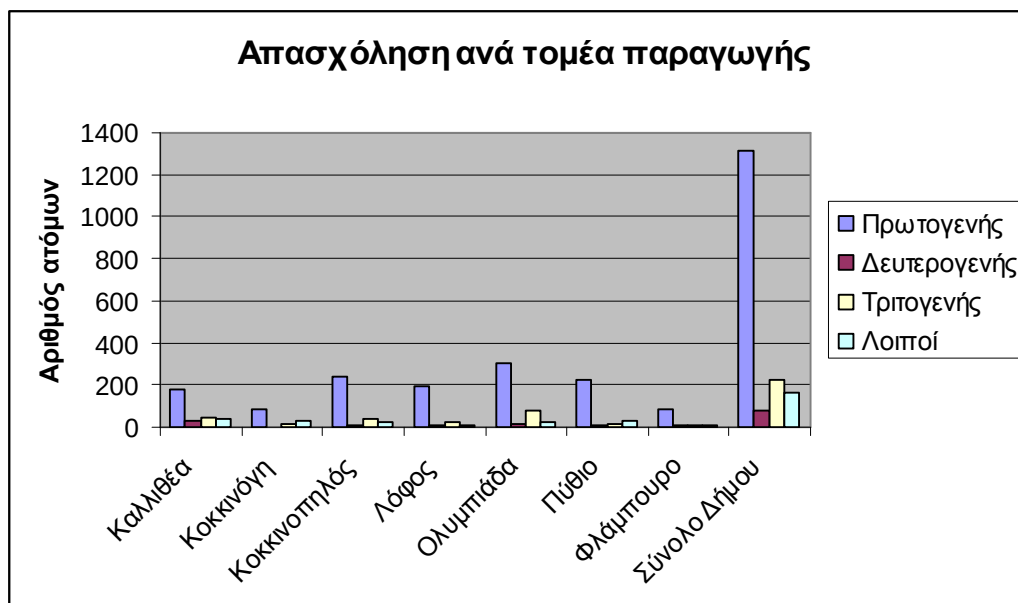
α/α	Δήμος	Δημοτικό Διαμέρισμα	Σύνολο	ΤΟΜΕΙΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ							
				ΠΡΩΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ		ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ		ΤΡΙΤΟΓΕΝΗΣ ΤΟΜΕΑΣ		ΛΟΙΠΟΙ	
				άτομα	Ποσοστό	άτομα	ποσοστό	άτομα	ποσοστό	άτομα	ποσοστό
1	Ολύμπου	Καλλιθέα Ελασσόνας	308	182	59,1%	32	10,4%	46	14,9%	41	13,3%
2		Κοκκινογείου	146	88	60,3%	3	2%	19	13%	29	19,8%
3		Κοκκινοπηλού	329	240	72,9%	9	2,7%	36	10,9%	21	6,4%
4		Ολυμπιάδος	237	193	81.4%	6	2.5%	24	10.1%	10	4.2%
5		Πυθίου	428	301	70.3%	16	3.7%	78	18.2%	20	0.5%
6		Φλάμπουρου	288	227	78,8%	10	3,5%	14	4,9%	30	10,4%
7		Λόφου	115	87	75.6%	4	3.5%	7	6%	11	9.5%
Σύνολο δήμου Ολύμπου			1851	1318	71,2%	80	4,3%	224	12,1%	162	8,7%
8	Καρυάς	Καρυάς	275	176	64%	15	5,45%	50	18,18%	32	11,63%
9		Κρυόβρυσης	130	38	29,23%	15	11,54%	40	30,77%	24	18,46%
10		Συκαμινέας	127	93	73,22%	4	3,15%	14	11,02%	15	11,81%
Σύνολο Κοινότητας Καρυάς			532	307	57,7%	34	6,4%	104	19,5%	71	13,3%
Σύνολο περιοχής			2383	1625	68,2%	114	4,8%	328	13,8%	233	9,8%
Σύνολο Νομού Λάρισας			102.658	31.382	30,6%	14.214	13,8%	27.334	26,6%	19.818	19,3%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Όπως φαίνεται από τον παραπάνω πίνακα τα ποσοστά απασχόλησης του ενεργού πληθυσμού είναι 68,2% στον πρωτογενή τομέα, 4,8% στον δευτερογενή τομέα, 13,8% στον τριτογενή τομέα και 9,7% σε λοιπές εργασίες. Τα ποσοστά εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα είναι διπλάσια από αυτά του νομού, ενώ στον

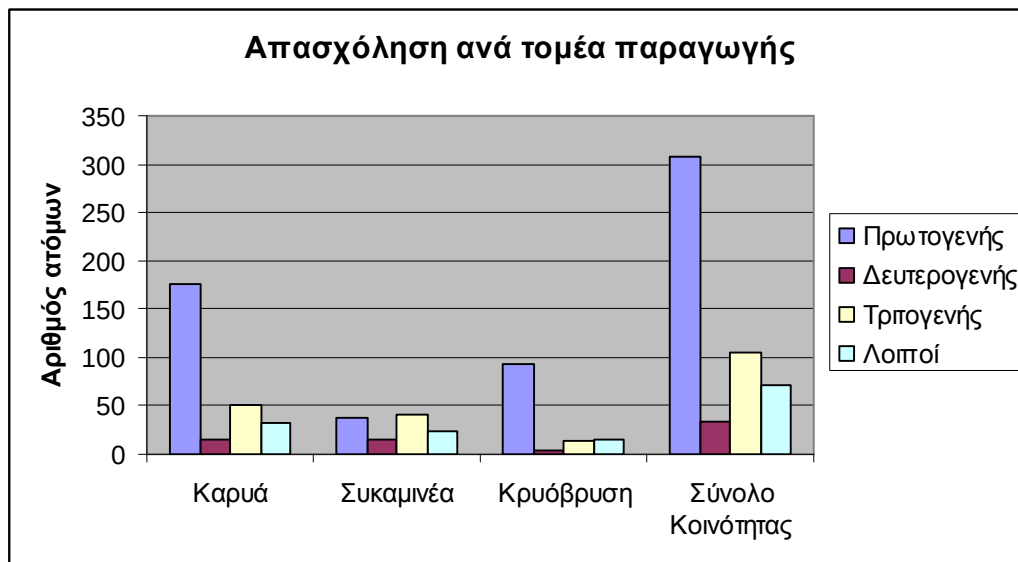
δευτερογενή και τριτογενή τομέα παρουσιάζονται μειωμένα κατά 9% και 13,2% αντίστοιχα.

Διάγραμμα 5.3: Απασχόληση κατά τομέα παραγωγής στο Δήμο Ολύμπου

Πηγή: Ιδία επεξεργασία βάσει στοιχείων ΕΣΥΕ

Διάγραμμα 5.4: Απασχόληση κατά τομέα παραγωγής στην Κοινότητα Καρυάς

Πηγή: Ιδία επεξεργασία βάσει στοιχείων ΕΣΥΕ

Με άλλα λόγια ο δήμος Ολύμπου και η διευρυμένη Κοινότητα Καρυάς είναι αγροτικές περιοχές αφού παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα.

5.5 Χρήσεις γης

Σύμφωνα με την Απογραφή Γεωργίας – Κτηνοτροφίας ΕΣΥΕ, 1991 οι χρήσεις γης αποτυπώνονται ως εξής: καλλιεργούμενες εκτάσεις και εκτάσεις που βρίσκονται σε αγρανάπαυση, βοσκότοποι, δασικές εκτάσεις, εκτάσεις που καταλαμβάνουν οι οικισμοί, οι εκτάσεις που καλύπτονται από νερά και άλλες εκτάσεις. Η κατανομή των εκτάσεων κατά τις βασικές κατηγορίες χρήσεων γης της ΕΣΥΕ και ανά δήμο και κοινότητα της περιοχής μελέτης δίνονται στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας).

Πίνακας 5.4: Χρήσεις γης

Δήμοι	Σύνολο εκτάσεων (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες εκτάσεις και αγρανάπαυσεις	Βοσκότοποι		Δάση	Εκτάσεις καλυπτόμενες από νερά	Εκτάσεις οικισμών (κτίρια, δρόμοι κλπ.)	Άλλες εκτάσεις
			Δημοτική ή κοινοτική	Ιδιωτική κ.α.				
Ολύμπου	303,9	67,7	123,1	24,9	61,3	1,6	5,1	20,4
Καρυάς	158,8	22	67,5	48,8	19,4	0,3	0,9	-
Σύνολο	462,7	89,7	190,6	73,7	80,7	1,9	6	20,4
Ποσοστό (%)		19,4	41,2	15,9	17,4	0,4	1,3	4,4

Πηγή: ΕΣΥΕ

Από τα στοιχεία του πίνακα προκύπτει ότι οι βοσκότοποι αποτελούν με ποσοστό 57,1% την κύρια χρήση γης της περιοχής. Οι καλλιεργούμενες εκτάσεις και τα δάση είναι σχετικά περιορισμένες και καλύπτουν το 19,4% και 17,4% αντίστοιχα της περιοχής, ενώ οι λοιπές χρήσεις γης καταλαμβάνουν πολύ μικρό τμήμα της περιοχής.

Σημειώνεται ότι η περιοχή του Θεσσαλικού Ολύμπου ζει από την κτηνοτροφία και τη γεωργία και η άμεση αναφορά της σε αστικό κέντρο είναι η Ελασσόνα.

Στην περιοχή μελέτης παρατηρείται την τελευταία δεκαετία μία αύξηση των δασικών εκτάσεων, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις αναδασώσεις στους βοσκότοπους και είναι χαρακτηριστικό της ζώνης σύγκρουσης χρήσεων (κτηνοτροφίας – δασοπονίας) που είναι όλο το ημιορεινό και ορεινό τμήμα της περιοχής μελέτης. Γενικά, στην περιοχή μελέτης δεν παρατηρούνται άλλες σημαντικές συγκρούσεις χρήσεων γης.

5.6 Συγκοινωνίες – Μεταφορές

Ο κυριότερος οδικός άξονας της περιοχής είναι ο επαρχιακός δρόμος Ελασσόνας – Καρυάς – Λεπτοκαρυάς αλλά και ο οδικός άξονας Κατερίνης- Άγ. Δημήτριος Ελασσόνας και οι δύο άξονες συνδέουν τους δύο νομούς και είναι διαδρομές με ιδιαίτερη φυσική ομορφιά. Επίσης, ολοκληρώθηκε και ο δρόμος Σπαρμός – Βρυσσοπούλες.

Ιδιαίτερα σημαντική για την περιοχή είναι η διάνοιξη της Παρολύμπιας Οδού που θα συνδέσει όλους τους παρολύμπιους δήμους που σήμερα επικοινωνούν μέσω της Ε.Ο. ή με δρόμους κακής ποιότητας, καταστρώματος και σήμανσης.

Πολύ συχνή είναι η επικοινωνία των οικισμών της περιοχής μελέτης με το Ν. Λάρισας και πιο συγκεκριμένα με την Ελασσόνα μέσω των λεωφορείων του ΚΤΕΛ καθώς τα δρομολόγια είναι ικανοποιητικά και συνδέουν όλους τους οικισμούς της περιοχής με την Ελασσόνα. (ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ., 2001)

5.7 Κοινωνικές υποδομές

Ο νομός Λάρισας ανήκει στην Υγειονομική περιφέρεια Θεσσαλίας. Οι υποδομές υγείας που εδρεύουν στην ευρύτερη περιοχή αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 5.5: Υποδομές Υγείας

Νοσοκομεία	Ν.Γ.Ν. Λάρισας
	Πανεπιστημιακό Νοσοκομείο Λάρισας
Κέντρα Υγείας	Κέντρο Υγείας Ελασσόνας
Περιφερειακά Ιατρεία	Αγροτικό Ιατρείο Πυθίου

Πηγή: Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας

Στην περιοχή υπάρχουν και λειτουργούν οι παρακάτω υπηρεσίες:

1. Αστυνομικό Τμήμα / Σταθμός (Καρυάς, Πυθίου)
2. Πυροσβεστικός σταθμός (Ελασσόνα)
3. Τράπεζες (Ελασσόνα)
4. Υποκατάστημα του ΟΤΕ (Ελασσόνα)
5. Υποκατάστημα των ΕΛΤΑ (Ελασσόνα)
6. Σταθμός υπεραστικών λεωφορείων (Ελασσόνα)

5.8 Αποχέτευση

Στους οικισμούς της περιοχής μελέτης του Ν. Λάρισας η συλλογή ακαθάρτων επαφίεται στον ιδιώτη. Αποδέκτες είναι χείμαρροι και ρέματα. Στο Κοινοτικό Διαμέρισμα Κρυόβρυσης υπάρχει πρόβλημα με τη διάθεση των ακαθάρτων. Μέρος της αποχέτευσης των ομβρίων του Δήμου Ολύμπου γίνεται με αποχετευτικό δίκτυο.

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται οι αποδέκτες των λυμάτων των δήμων της περιοχής, ανά Δημοτικό Διαμέρισμα.

Πίνακας 5.6: Αποδέκτες Συστημάτων Αποχέτευσης

Δήμος Ολύμπου	Αποδέκτης Αποχέτευσης
Κοκκινοπηλού	Ποταμός/ Χείμαρρος
Κοκκινογείου	Ποταμός/ Χείμαρρος
Λόφου	Ποταμός/ Χείμαρρος
Καλλιθέας	Ποταμός/ Χείμαρρος
Πυθίου	Ποταμός/ Χείμαρρος
Ολυμπιάδας	Ποταμός/ Χείμαρρος
Φλάμπουρου	Ποταμός/ Χείμαρρος
Κοινότητα Καρυάς	
Καρυάς	Ρέματα
Συκαμινέας	Ρέματα
Κρυόβρυσης	Ρέματα

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας»

Διαπιστώνουμε ότι στην πλειοψηφία τους τα λύματα των οικισμών της περιοχής καταλήγουν σε ποταμούς ή χείμαρρους.

5.9 Ύδρευση

Σε ότι αφορά τις υποδομές ύδρευσης ο δήμος και η διευρυμένη κοινότητα της περιοχής έχουν σχετική επάρκεια σε ότι αφορά την ύπαρξη δικτύου. Η παλαιότητα των δικτύων κάνει επιτακτική την ανάγκη έργων αντικατάστασής τους, ώστε να εξασφαλιστεί η άρτια λειτουργία τους στο μέλλον.

Πίνακας 5.7: Στοιχεία συστήματος ύδρευσης ανά δήμο

Δημοτικό Διαμέρισμα	Ηλικία	Κάλυψη %	Πηγές	Ανάγκες Παρέμβασης
Δήμος Ολύμπου				
Κοκκινόπηλού	39	100	Φ. πηγές, Γεωτρήσεις	Ανάγκη αντικατάστασης
Κοκκινογείου	27	100	Φ. πηγές, Γεωτρήσεις	-
Λόφου	1	100	Φ. πηγές, Γεωτρήσεις	-
Ολυμπιάδας	35	100	Φ. πηγές, Γεωτρήσεις	Ανάγκη αντικατάστασης
Πυθίου	1	100	Φ. πηγές, Γεωτρήσεις	-
Φλάμπουρου	34	100	Φ. πηγές, Γεωτρήσεις	Ανάγκη αντικατάστασης
Κοινότητα Καρυάς				
Καρυάς	33	100	2 Φ. πηγές	Ανάγκη αντικατάστασης
Συκαμινέας	30	100	2 Γεωτρήσεις	
Κρυόβρυσης	5	100	2 Γεωτρήσεις	-

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης

5.10 Συλλογή και διαχείριση απορριμμάτων

Στον παρακάτω πίνακα αναφέρονται οι τρόποι συλλογής και διαχείρισης των απορριμμάτων στον δήμο και την διευρυμένη κοινότητα της περιοχής μελέτης.

Πίνακας 5.8: Συλλογή και διαχείριση απορριμμάτων της περιοχής μελέτης

Δημοτικό Διαμέρισμα (ΔΔ)	Τρόπος αποκομιδής	Διαχείριση
Δήμος Ολύμπου		
Κοκκινοπηλού	Ιδιώτης	1 χώρος ημιελεγχόμενης διάθεσης και 4 χώροι ανεξέλεγκτης απόρριψης
Κοκκινογείου	Κοινότητα	
Πυθίου	Κοινότητα	
Ολυμπιάδας	Κοινότητα	
Φλάμπουρου	Κοινότητα	
Λόφου	Κοινότητα	
Κοινότητα Καρυάς		
Καρυάς	Ιδιώτης (Μετά τον Μάιο με απορριματοφόρο)	Ημιελεγχόμενη απόρριψη
Συκαμινέας	-	Ημιελεγχόμενη απόρριψη
Κρυόβρυσης	-	Ημιελεγχόμενη απόρριψη

Πηγή: Υπουργείο Εσωτερικών, Δημόσιας Διοίκησης και Αποκέντρωσης, Πρόγραμμα «Ι. Καποδίστριας», Μελέτη Τουριστικής Ανάπτυξης Περιφέρειας Θεσσαλίας: Περιοχή Ολύμπου

5.11 Ιστορικοί – Αρχαιολογικοί χώροι

Με την ευρεία έννοια του όρου ολόκληρος ο Όλυμπος θα έπρεπε να έχει χαρακτηριστεί ως ιστορικός χώρος γιατί συνδέεται με τους Ελληνικούς θρύλους και ιστορία από αρχαιολογικών χρόνων μέχρι σήμερα. Οι αρχαιολογικοί χώροι/θέσεις είναι:

- Όλος ο Θεσσαλικός Όλυμπος έχει κηρυχθεί ως αρχαιολογικός χώρος. (ΦΕΚ 217/Β/24-6-1987)

- Πύθιον

Στην περιοχή της αρχαίας πόλης Πύθιον, στη ΝΔ πλευρά του Ολύμπου, τη θεσσαλική, έχουν βρεθεί οι βάσεις από τον ναό του Πυθίου Απόλλωνα, κάτω από τον λόφο των Αγ. Αποστόλων, σε υψόμετρο 640 μ., καθώς και τα ερείπια αρχαίου τείχους στο γειτονικό ύψωμα Καστρί σε υψόμετρο 950 μ.

- Τοπόλιανη

Στα ΝΔ του Πυθίου, στην τοποθεσία Τοπόλιανη, σε υψόμετρο 580 μ., έχει βρεθεί νεκροταφείο της Μεσοελλαδικής περιόδου (14ος αι. π.Χ.) καθώς και διάφορα αντικείμενα.

- Καρυά

Ερείπια του αρχαίου κυκλικού τείχους που περιβάλλει την κορυφή Παλαιόκαστρο ή Οξυά της Καρυάς, σε υψόμετρο 1440 μ. (Αδάμου Ι., 1994)

5.12 Θέσεις Θρησκευτικού Ενδιαφέροντος

5.12.1 Μοναστήρια – Εξωκλήσια

Μοναστήρια

i. Μονή Αγίας Τριάδας

Βρίσκεται στη Ν-ΝΔ πλευρά του Ολύμπου, σε υψόμετρο 1.020μ., στην πλαγιά της κορυφής Μαγούλες προς τη ρεματιά-χαράδρα του Μαυρατζά-Σπαρμού. Το έτος ίδρυσης της Μονής είναι άγνωστο, γιατί ο παλιός κώδικας του μοναστηριού καταστράφηκε σε πυρκαγιά που έγινε στα τέλη του 18ου αιώνα.

Από τις επιγραφές που έχουν διασωθεί και από το νέο κώδικα της Μονής, βγαίνει το συμπέρασμα ότι η εκκλησία της Αγίας Τριάδας κτίστηκε ή ανακαινίστηκε το 1633 και το παρεκκλήσι του Αγίου Χαράλαμπου το 1755. το μεγάλο μετόχι της Μονής, που ο πάνω όροφος του είχε 60 παράθυρα, κτίστηκε το 1779 και τον επόμενο χρόνο πυρπολήθηκε από τους Τούρκους γιατί είχε γίνει χωρίς την άδεια του Σουλτάνου. Οι χάρτες μέχρι σχεδόν τα μέσα του 20ου αι. ανέφεραν τη Μονή Αγίας Τριάδας στη σημερινή θέση και το Μετόχι Σπαρμού στη θέση του παλιού οικισμού.

Η Μονή Σπαρμού (όπως συνηθίζεται να λέγεται) και Τσιμπίνου που ήταν Σταυροπηγιακή, είχε μεγάλη περιουσία και βοήθησε να ιδρυθεί η ονομαστή Σχολή της Τσαριτσάνης, ενώ πρόσφερε και καταφύγιο στους Κλέφτες και Αρματολούς του Ολύμπου, με αποτέλεσμα να την πυρπολήσουν οι Τούρκοι το 1822. Από την πλούσια βιβλιοθήκη της (βιβλία, χειρόγραφα κ.ά.) και τα αξιόλογα ξυλόγλυπτά της

σώζονται πολύ λίγα σήμερα και φυλάσσονται στη Μονή Ολυμπιώτισσας, καθώς και στη Μητρόπολη της Ελασσόνας.

Η Μονή Αγίας Τριάδας λειτούργησε μέχρι το 1932 που εγκαταλείφθηκε. Ανήκε στην Επισκοπή Πέτρας που καταργήθηκε το 1896. τον Απρίλιο του 1943 μισοκαταστράφηκε από τους Γερμανούς κατακτητές. Σήμερα έχουν ανακαινιστεί όλα τα κτίσματα και από το 2.000 λειτουργεί ως αντρικό μοναστήρι που υπάγεται στη Μητρόπολη Ελασσόνας .

ii. Μονή Κανάλων

Βρίσκεται στη Ν-ΝΑ πλευρά του Ολύμπου, σε υψ. 820μ., στη βόρεια πλευρά της ρεματιάς-χαράδρας Ζιλιάνα, σε μια θέση που δεσπόζει όλης της ρεματιάς μέχρι την έξοδο στη θάλασσα. Παλαιότερα λεγόταν και Παναγία των Καναλιών ή Παναγία Καναλιώτισσα, από τα κανάλια του νερού που υπάρχουν στο οροπέδιο (μεταξύ Ολύμπου και Κάτω Ολύμπου) και καταλήγουν στη Ζιλιάνα.

Η Μονή, της οποίας το έτος ίδρυσης είναι άγνωστο, ήταν αφιερωμένη στη Γέννηση της Θεοτόκου και γιόρταζε στις 8 Σεπτεμβρίου. Κατά την παράδοση, αλλά και από μαρτυρίες του 19ου αιώνα, το μοναστήρι το ίδρυσαν ή ανακαίνισαν οι μοναχοί Δαμιανός και Ιωακείμ, γύρω στον 11ο αιώνα. Η μεγάλη εκκλησία στην αυλή του έχει μία επιγραφή 1883 που είναι το έτος επισκευής της, γιατί σύμφωνα με εντοιχισμένη μαρμαρίνη πλάκα, ο ναός καταστράφηκε το 1881, αλλά και όπως αναφέρει ο Uspenskiy η Μονή προϋπήρχε, αφού το 1638 έγινε ανακαίνιση και το 1689 αγιογράφηση του καθολικού, ενώ σύμφωνα με τον Heuzey λεηλατήθηκε το 1843 από Αλβανούς ληστές (κατά άλλους το 1853).

Στην εξώπορτα της Μονής υπάρχει η επιγραφή «Πατριαρχική Σταυροπηγιακή», στο δε παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου που είναι στην άκρη της αυλής και αναγέρθηκε το 1684 υπήρχαν βυζαντινές επιγραφές, καθώς και η ημερομηνία Νοέμβριος ΑΧΨΣ (1696). Έξω από το μεγάλο περίβολο της Μονής υπάρχει κτιστή θολωτή βρύση, που κατασκευάστηκε μάλλον το 1847.

Η Μονή, που ανήκε στην Επισκοπή Πλαταμώνος που καταργήθηκε το 1899, λειτούργησε μέχρι το 1927, ενώ το 1930 για να μην ερειπωθεί τελείως «ενώθηκε» με τη Μονή Αγίου Διονυσίου στον Όλυμπο. Το 1987 αποσπάστηκε από τη Μητρόπολη Κίτρους και υπήχθη στη Μητρόπολη Ελασσόνας που ανακαίνισε όλα τα κτίσματα και από το 2001 λειτουργεί ως γυναικεία Μονή.

iii. Μονή Κλημάδων

Παλιό μοναστήρι που σήμερα δεν υπάρχει γιατί καταστράφηκε ολοσχερώς από πυρκαγιά το 1833. Η Μονή της Αγίας Τριάδας και του Αγίου Ιερομάρτυρος Ελευθερίου του Κλήμεντος, ή Μονή των Κλημάδων (κατά τους ντόπιους), βρισκόταν στη νότια πλευρά του Ολύμπου, σε υψ. 1.320μ., Β-ΒΑ της Καρυάς και στη θέση που είναι σήμερα το ερημοκκλήσι της Αγίας Τριάδας και του Αγίου Ελευθερίου που κτίστηκε το 1913. Βρίσκεται 100μ. αριστερά του ορεινού δρόμου Καρυάς-Μπιχτέςι και πριν τη ρεματιά Κοκκινόχωμα, σε μια «κρυφή» περιοχή μέσα στο δάσος, όπου υπάρχει και παλιό πηγάδι.

Κατά μία εκδοχή η Μονή ιδρύθηκε το 1640, ενώ κατά την τοπική παράδοση είχε κτιστεί πολύ παλαιότερα. Μετά την ολοσχερή καταστροφή του, το μοναστήρι λειτούργησε στο Μετόχι του που ήταν στο ναό του Αγίου Παντελεήμονα στην Καρυά. Το 1919 συγχωνεύτηκε με τη Μονή Κοιμήσεως Θεοτόκου του Σαρανταπόρου. Το έρημο μοναστήρι πυρπολήθηκε το 1943 μαζί με την Καρυά από τους Γερμανούς κατακτητές.

Εξωκκλήσια

- i. Στην νότια πλευρά, βόρεια της Καρυάς και Σκαμνιάς: Αγία Τριάδα, Άγιος Νεκτάριος, Παναγία η Φανερωμένη (παμπάλαιο μοναστήρι που καταστράφηκε το 12ο-13ο αιώνα).
- ii. Στη Ν-ΝΔ πλευρά, ΝΑ της Κρυόβρυσης: Παναγία (Κοίμηση της Θεοτόκου).
- iii. Στη δυτική πλευρά, ανατολικά του Πυθίου: Αγία Τριάδα, Ανάληψη (μέσα σε σπηλιά) και Τίμιου Σταυρού ή Αγίων Ταξιάρχων (μέσα σε σπηλιά). (ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ.)

5.12.2 Μνημεία

Στον πίνακα που ακολουθεί δίνονται τα μνημεία, η απόφαση χαρακτηρισμού τους καθώς και η θέση τους και η διοικητική υπαγωγή.

Πίνακας 5.9: Χαρακτηρισμένα μνημεία στην περιοχή του Εθνικού Δρυμού

Δήμος	Περιοχή/Θέση	Χαρακτηρισμός	Διοικητική Απόφαση Χαρακτηρισμού
Διευρυμένη Κονότητα Καρυάς	Καρυές	Ιερός Ναός Αγίου Νικολάου. Μονόχωρη ξυλόστεγη βασιλική.	Υπό κήρυξη.
Διευρυμένη Κονότητα Καρυάς	Καρυές	Ιερά Μονή Κανάλων Καρυάς Ολύμπου. Σώζονται τα κτίσματα της Τράπεζας, το παρεκκλήσι του Αγίου Δημητρίου και κελλί μοναχού κοντά στην είσοδο. Ναός αφιερωμένος στη Γέννηση της Θεοτόκου.	ΦΕΚ 373/94 ΥΠΠΟ/Β1/Φ32/5546/70 ΦΕΚ 183/Τβ/16-3-67 ΥΑ 4701/3-3-62
Ολύμπου	Κοκκινόγειο	Μονή Αγ. Αντωνίου (18 αι)	384/Β/24-5-1994
Ολύμπου	Πύθιο	Ναός Προδρόμου (17 αι)	148/Β/4-3-1984
Ολύμπου	Πύθιο	Ναός Παναγίας (17 αι)	170/Β/17-3-1994
Κ. Καρυάς	Συκαμινέα	Ναός Αγ. Τριάδας (18 αι)	373/Β/19-5-1994

Πηγή: ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ.

5.13 Ορειβατικά μονοπάτια

Για την εκτίμηση της φέρουσας ικανότητας και τον σχεδιασμό της διακίνησης και διαχείρισης των επισκεπτών στον Εθνικό Δρυμό απαραίτητο στοιχείο είναι η καταγραφή, αποτύπωση και εκτίμηση της κατάστασης των μονοπατιών (ποιοτικά γνωρίσματα, επικινδυνότητα, προσβασιμότητα, κλπ), αυτών που χρησιμοποιούνται και αυτών που εν δυνάμει θα μπορούσαν να ενταχθούν στο σχέδιο διακίνησης.

Στον χάρτη απεικονίζεται το σύνολο των μονοπατιών του Εθνικού Δρυμού, με τα σημεία στα οποία υπάρχουν οι ειδικές παρατηρήσεις επί των γνωρισμάτων των μονοπατιών.

Στην συνέχεια ακολουθεί αναλυτική περιγραφή των μονοπατιών που βρίσκονται στην περιοχή μελέτης (γνωρίσματα, φωτογραφική τεκμηρίωση και αξιολόγηση της κατάστασης):

1. Χαρβαλόβρυση – Κακάβρακας

Αποτελεί το εθνικό μονοπάτι Ο2 που ξεκινάει από τη Χαρβαλόβρυση (μέχρι τη θέση αυτή υπάρχει βατός χωματόδρομος) και καταλήγει στον Κακάβρακα. Στην έναρξη του μονοπατιού δεν υπάρχει σήμανση παρά μόνο ένας μεταλλικός στύλος. Οι χωματόδρομοι πρόσβασης από τον οικισμό Καρυά στο μονοπάτι (από τη θέση Σέλωμα και από το εκκλησάκι της Παναγιάς) χρειάζονται κάποια βελτίωση γιατί σε κάποια σημεία έχουν βαθιές χαραδρώσεις. Στην έναρξη του μονοπατιού υπάρχει χώρος για στάθμευση 10 και άνω αυτοκινήτων.

Εικόνα 1: Η έναρξη του μονοπατιού

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Από την αρχή του μονοπατιού μέχρι τα 1.700 μ. περίπου η βλάστηση είναι χαμηλή ποώδης που γίνεται όλο και πιο αραιή.

Το πλάτος του μονοπατιού μέχρι τα 2.000μ. είναι 80 εκ. – 1 μ. Οι κλίσεις του είναι περίπου 20 – 25 %, ενώ οι εγκάρσιες κλίσεις του σε ελάχιστα μόνο σημεία είναι προς τα καπάντη. Το έδαφος, κατά βάση, είναι βραχώδες. Η επιφάνεια πατήματος είναι κατά θέσεις αρκετά τραχιά με πετρώδη υλικά μεγάλης διαμέτρου που κυλάνε από τα ανάντη και κατά θέσεις αρκετά ομαλή (σε ελάχιστα σημεία μόνο είναι πολύ ομαλή). Οι κλίσεις των πρηνών δεν είναι ιδιαίτερα μεγάλες και το μονοπάτι δε θεωρείται επικίνδυνο.

Μέχρι το υψόμετρο των 2.000 μ. το μονοπάτι συνεχίζει σε έδαφος βραχώδες (μόνο κατά θέσεις με πολύ μικρές κλίσεις το έδαφος είναι γαιώδες). Σε πολλά σημεία τα όρια του μονοπατιού είναι ασαφή και η καθοδήγηση γίνεται με μεταλλικούς στύλους που υπάρχουν κατά μήκος του. Το πλάτος του είναι περίπου 50 – 60 εκ. Οι

κλίσεις παραμένουν ίδιες. Η θέα γίνεται καλύτερη με το υψόμετρο. Η επιφάνεια πατήματος είναι σχετικά καλή (κατά θέσεις, βέβαια, υπάρχουν πέτρες μεγάλης διαμέτρου – όπου οι κλίσεις των πρανών αυξάνονται).

Εικόνα 2: Κατάσταση του μονοπατιού μέχρι τα 1.700μ

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 3: Κατάσταση του μονοπατιού μετά τα 1.700μ.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Η βλάστηση γίνεται αποκλειστικά χορτολιβαδική μετά τα 2.200 μ. περίπου. Η επιφάνεια πατήματος παραμένει η ίδια και μπορεί να χαρακτηριστεί αρκετά καλή λαμβάνοντας υπόψη το υψόμετρο, τις κλίσεις των πρανών (οι οποίες ποικίλουν και μπορεί να είναι από 40 – 60 %) και το βραχώδες (ξεπλυμένο) έδαφος. Φτάνοντας στην κορυφή Κακάβρακα το μονοπάτι στενεύει λίγο. Η θέα είναι πολύ καλή.

2. Κοκκινοπηλός- θέση Σμέος- Θέση Κανάκη (Ε4)

Το μονοπάτι αποτελεί τμήμα του διεθνούς μονοπατιού Ε4. Πρόκειται για μια πολύ ενδιαφέρουσα διαδρομή με πολλές εναλλαγές στο τοπίο. Το μονοπάτι είναι σε πολύ καλή κατάσταση με πλάτος που συνήθως ξεπερνάει τα 50 εκ. Το έδαφος είναι

κυρίως βραχώδεις και η επιφάνεια πατήματος με αρκετά πετρώδη υλικά μεγάλης διαμέτρου. Μόνο, όμως, στο τμήμα που πηγαίνει μέσα στο ρέμα οι πέτρες είναι ιδιαίτερα ενοχλητικές και υπάρχουν "παγίδες". Οι κλίσεις του μονοπατιού είναι ιδιαίτερα ήπιες, ενώ οι κλίσεις των πρανών είναι διάφορες (από οριζόντιες μέχρι και 100 %).

Κατά μήκος του υπάρχουν πολλές ξερολιθιές που δίνουν ιδιαίτερη αισθητική αξία στη διαδρομή. Η βλάστηση είναι ποικίλη και ανάλογα με το υψόμετρο και την έκθεση αυτή μπορεί να είναι από χορτολιβαδική και χαμηλή ποώδης μέχρι υψηλή δενδρώδης με πολλά είδη. Η θέα ποικίλει ανάλογα με τη θέση.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η είσοδος του μονοπατιού από τον Κοκκινοπλό είναι τελείως αδιαμόρφωτη (έως ανύπαρκτη) γεγονός που δεν αντιπροσωπεύει την αισθητική αξία της διαδρομής.

Σε γενικές γραμμές, το μονοπάτι χρειάζεται μια απλή συντήρηση, κάποιους καθαρισμούς της επιφάνειάς του από πέτρες και ελάχιστες κλαδεύσεις.

Εικόνα 4: Κατάσταση του μονοπατιού μέσα στο ρέμα

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 5: Κατάσταση του μονοπατιού

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

3. Καλύβα Χριστάκη – Σκολιό – Άγ. Αντώνιος

Το μονοπάτι αποτελεί τη συνέχεια του Ε4 (Κοκκινοπηλός-Σμέος-Κανάκη). Στην καλύβα Χριστάκη καταλήγει ο χωματόδρομος από τη διασταύρωση που πηγαίνει προς το αεραθλητικό Κέντρο Ολύμπου.

Σε γενικές γραμμές, είναι σε αρκετά καλή κατάσταση. Το πλάτος του είναι περίπου 40 – 50 εκ. Το έδαφος, σε όλο το μήκος του, είναι βραχώδες. Οι κλίσεις του, από τη Μεγάλη Γούρνα μέχρι το Σ.Β είναι αρκετά απότομες (πάνω από 20 %), ενώ στη συνέχεια μειώνονται. Στο τμήμα αυτό είναι μεγάλες και οι κλίσεις των πρανών, γεγονός που αυξάνει κάπως το βαθμό επικινδυνότητας. Η επιφάνεια πατήματος είναι αρκετά τραχιά, λόγω της πτώσης πετρωδών υλικών από τα ανάντη. Μέχρι το Σ.Β τα όρια του μονοπατιού είναι αρκετά ασαφή. Υπάρχουν, όμως, μεταλλικοί στύλοι κατά διαστήματα, οι οποίοι βοηθούν στην καθοδήγηση. Μετά το Σ.Β. τα όρια του μονοπατιού γίνονται σαφή (μόνο κατά θέσεις χάνεται λίγο το μονοπάτι) και οι κλίσεις του γίνονται πιο ήπιες.

Εικόνα 6: Κατάσταση του μονοπατιού

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

4. Χωματόδρομος Καλύβια – καλύβα Χριστάκη (Μεγάλη Γούρνα)

Δεν αποτελεί μονοπάτι περιπατητικό, αλλά διαδρομή με αυτοκίνητο, η οποία χρησιμοποιείται την τελευταία 5ετία, γι' αυτό και περιγράφεται. Από το τέλος του χωματόδρομου ξεκινάει το μονοπάτι προς Αγ. Αντώνιο και Κορυφές. Η συνολική απόσταση από τον οικισμό Καλύβια μέχρι την καλύβα Χριστάκη (Μεγάλη Γούρνα) είναι 21 χλμ. Τα πρώτα 3,5 χλμ. είναι ασφαλτόστρωση και το υπόλοιπο κομμάτι της διαδρομής είναι χωματόδρομος.

Σε γενικές γραμμές, ο δρόμος είναι σε καλή κατάσταση. Οι κλίσεις του είναι από οριζόντιες μέχρι 10 %. Η πρόσβαση, μέχρι το μέσον του περιίπου, είναι εύκολη με οποιοδήποτε αυτοκίνητο, ενώ για το υπόλοιπο τμήμα του καλό είναι να υπάρχει αγροτικό. Στο μέσο περίπου της διαδρομής οι κλίσεις των πρανών γίνονται επικίνδυνες, το πλάτος του δρόμου μειώνεται στα 3,5 μ. και η επιφάνειά του είναι αρκετά τραχιά. Οι κλίσεις των πρανών μειώνονται μετά τον ελιγμό στη θέση Σμέος, ενώ η επιφάνεια παραμένει τραχιά με αποκορύφωμα ένα σημείο 40 – 50 μ. περίπου, 200 μ. πριν την καλύβα, όπου η πρόσβαση είναι δύσκολη ακόμη και με αγροτικό. Στην καλύβα Χριστάκη υπάρχει μεγάλος χώρος για τη στάθμευση πάνω από 40 αυτοκινήτων.

Εικόνα 7: Ο χωματόδρομος σε υψόμετρο 2.050 μ.

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Εικόνα 8: Η καλύβα Χριστάκη

Πηγή: Προσωπικό αρχείο

Κεφάλαιο 6

SWOT ανάλυση

6.1 Εισαγωγή

Η ανάλυση SWOT είναι ένα εργαλείο στρατηγικού σχεδιασμού το οποίο χρησιμοποιείται για την ανάλυση του εσωτερικού και εξωτερικού περιβάλλοντος μίας επιχείρησης ή μιας περιοχής, όταν οι ιθύνοντες της επιχείρησης ή της περιοχής πρέπει να λάβουν μία απόφαση σε σχέση με τους στόχους που έχουν θέσει ή με σκοπό την επίτευξή τους.

Το αρκτικόλεξο SWOT προκύπτει από τις αγγλικές λέξεις: Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats (αντίστοιχα στα ελληνικά: Πλεονεκτήματα, Μειονεκτήματα, Ευκαιρίες, Απειλές).

6.2 Εφαρμογή της SWOT ανάλυσης

Κατά την ανάλυση SWOT μελετώνται τα πλεονεκτήματα (Strengths) και τα μειονεκτήματα (Weaknesses) μίας περιοχής, καθώς και οι ευκαιρίες (Opportunities) και οι απειλές (Threats) που υπάρχουν.

Τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα αφορούν το εσωτερικό περιβάλλον της περιοχής καθώς προκύπτουν από τους εσωτερικούς πόρους που αυτή κατέχει (π.χ. πλούσιο φυσικό περιβάλλον, παραγωγή τοπικών προϊόντων, τοπίο, γεωγραφική θέση, κλπ.).

Αντιθέτως οι ευκαιρίες και οι απειλές αντανακλούν μεταβλητές του εξωτερικού περιβάλλοντος της περιοχής οι οποίες θα πρέπει να εντοπιστούν, να προσαρμοστούν σε αυτές ή ακόμα και να τις προσαρμόσουν όπου κάτι τέτοιο είναι εφικτό (π.χ. προγράμματα χρηματοδότησης, εναλλακτικές μορφές τουρισμού, κλπ.).

Γενικά, κατά την εφαρμογή της ανάλυσης επιχειρείται να απαντηθούν με όσο το δυνατόν πιο σαφή τρόπο ερωτήματα για την περιοχή όπως:

Πλεονεκτήματα:

- Ποια είναι τα πλεονεκτήματα;
- Ποιοι είναι οι διαθέσιμοι πόροι που είναι μοναδικοί ή έχουν το μικρότερο συγκριτικά κόστος;
- Τι θεωρούν οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες ως ενδογενή δύναμη της περιοχής;

Μειονεκτήματα:

- Τι θα μπορούσε να βελτιωθεί
- Τι θα έπρεπε να αποφευχθεί
- Τι θεωρούν οι τοπικοί οικονομικοί παράγοντες ως ενδογενή αδυναμία;

Ευκαιρίες:

- Ποιες είναι οι καλές ευκαιρίες που προβάλλουν;
- Ποιες είναι οι ενδιαφέρουσες τάσεις που αφορούν την περιοχή;

Απειλές:

- Ποια εμπόδια εμφανίζονται συνήθως;
- Εμφανίζονται αλλαγές στις προδιαγραφές για τα παραδοσιακά προϊόντα;
- Υπάρχουν χρηματοδοτικά προβλήματα;
- Αποτελεί κάποια από τις Αδυναμίες πραγματική απειλή για την περιοχή;

6.3 SWOT ανάλυση για την περιοχή μελέτης

Η εφαρμογή της μεθόδου αυτής στην περιοχή μελέτης οδηγεί στην εξαγωγή σημαντικών συμπερασμάτων σχετικά με τις αναπτυξιακές δράσεις που θα οδηγήσουν στην ορθή αξιοποίηση των πόρων της περιοχής προκειμένου να αναπτυχθεί ήπιος τουρισμός.

6.3.1 Γενικά

Η περιοχή μελέτης δεν αποτελεί κατεξοχήν τουριστικό προορισμό. Παρόλα αυτά, τόσο η φυσική ομορφιά, οι πολιτιστικοί και θρησκευτικοί πόροι που διαθέτει, όσο και η αυξητική τάση των ήπιων μορφών τουρισμού, δίνουν την ευκαιρία στην περιοχή να αναδειχθεί τουριστικά και να επενδύσει στον κλάδο αυτό.

Η διερεύνηση και συστηματοποίηση των πλεονεκτημάτων, των ευκαιριών, των μειονεκτημάτων και των απειλών ανάπτυξης τουριστικών δράσεων στην περιοχή μελέτης αναδεικνύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της περιοχής. Η ανάλυση της υπό μελέτη περιοχής ανέδειξε τα προβλήματα που πρέπει να παρακαμφθούν και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που αξίζει να προβληθούν. Τα χαρακτηριστικά αυτά, που αφορούν σε στοιχεία της περιοχής, παρουσιάζονται στην συνέχεια.

Πίνακας 6.1: SWOT ανάλυση

Στοιχεία εσωτερικού περιβάλλοντος	
Πλεονεκτήματα	Μειονεκτήματα
Πλούσιο φυσικό περιβάλλον και ευνοϊκό κλίμα	Μείωση και γήρανση του πληθυσμού
Τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και οικολογικής σημασίας (Όλυμπος)	Ανεπάρκεια τουριστικών υποδομών και αδυναμία αξιοποίησης των υφιστάμενων
Δυνατότητα διοργάνωσης πολιτιστικών και αθλητικών εκδηλώσεων	Εξάρτηση από την ανάπτυξη της Λάρισας
Προνομακή γεωγραφική θέση (γεινίαση με τον Όλυμπο)	Έλλειψη μηχανισμών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών
Εναλλακτικές μορφές τουρισμού	Έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τις ευκαιρίες που υπάρχουν στην αγορά για γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα και για τον προσανατολισμό της παραγωγής με έμφαση σε προϊόντα ποιότητας (βιολογικά, παραδοσιακά)
Ύπαρξη πλούσιας πολιτιστικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς	
Δυνατότητα παραγωγής ποιοτικών προϊόντων	
Κυνηγητικός προορισμός	
Νέος τουριστικός προορισμός	
Ευκαιρίες	Απειλές
Ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού μέσω προγραμμάτων και αναπτυξιακού νόμου	Απειλές για το περιβάλλον
Αύξηση της ζήτησης για εναλλακτικές μορφές τουρισμού και για νέους μη κορεσμένους προορισμούς	Νέα ΚΑΠ
Προγράμματα Δ'ΚΠΣ και ύπαρξη ειδικών πολιτικών στήριξης	Νέα οικονομία
Θεσμός των αναπτυξιακών εταιριών	
Βελτίωση των δυνατοτήτων πρόσβασης (σύνδεση Σπαρμός- Βρυσσοπούλες)	

6.3.2 Πλεονεκτήματα

Τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζει η περιοχή μελέτης, ως προς τη δυνατότητα ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού, σχετίζονται κυρίως με το φυσικό περιβάλλον και τα γεωγραφικά της χαρακτηριστικά, καθώς και με το γεγονός ότι αποτελεί ένα νέο τουριστικό προορισμό, μη κορεσμένο, με δυναμικό χαρακτήρα ανάπτυξης.

Το φυσικό τοπίο της περιοχής παρουσιάζει ξεχωριστό ενδιαφέρον γιατί συγκεντρώνει μια ποικιλία τοπιών, υψηλής αισθητικής αξίας και αυτό δημιουργεί ιδανικές συνθήκες για την προσέλκυση επισκεπτών και την αξιοποίησή του με την παροχή υπηρεσιών αναψυχής, σε συνδυασμό με το ευνοϊκό κλίμα διαβίωσης. Το έντονο ανάγλυφο καθώς και η ύπαρξη οικοσυστημάτων με πλούσια χλωρίδα και πανίδα αποτελούν έναν νέο πόλο έλξης. Επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τους επισκέπτες αποτελεί και η κορυφή του Μύτικα που αποτελεί την υψηλότερη κορυφή της Ελλάδας.

Ακόμη, θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι εγκαταστάσεις που υπάρχουν για την διοργάνωση αθλητικών δραστηριοτήτων. Τέτοιες εγκαταστάσεις είναι η πίστα moto cross στην Καλλιθέα, η πίστα αεροπτερισμού στα Καλύβια αλλά και το χιονοδρομικό κέντρο στις Βρυσσοπούλες.

Στην περιοχή βρίσκονται πολιτιστικοί, ιστορικοί και θρησκευτικοί πόροι με αξιόλογο ενδιαφέρον. Όπως η Μονή Αγίας Τριάδας και η Μονή Κανάλων καθώς και πλήθος από εξωκλήσια. Επίσης στην περιοχή βρίσκονται χώροι που έχουν χαρακτηριστεί ως αρχαιολογικοί – ιστορικοί όπως η αρχαία πόλη Πύθιον, η Τοπόλιανη αλλά και τα ερείπια αρχαίου τείχους στην Καρυά.

Επίσης, η περιοχή αποτελεί κυνηγητικό προορισμό από φίλους του αθλήματος από όλη την Ελλάδα. Έτσι, τους μήνες που επιτρέπεται το κυνήγι την περιοχή επισκέπτεται ένας μεγάλος αριθμός κυνηγών.

Στην περιοχή οι κάτοικοι ασχολούνται κυρίως με την γεωργία και με την κτηνοτροφία έτσι τους δίνεται η δυνατότητα με την κατάλληλη υποδομή να παράγουν ποιοτικά προϊόντα τα οποία θα διαθέτουν όχι μόνο στην τοπική αγορά αλλά και σε εθνικό επίπεδο.

6.3.3 Μειονεκτήματα

Παρά τα αρκετά πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή μελέτης, χάρη στα οποία μπορεί να καθιερωθεί ως τουριστικός προορισμός, θα πρέπει να δοθεί έμφαση στις

αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπισθούν προκειμένου να αξιοποιηθούν οι διαθέσιμοι πόροι.

Το σημαντικότερο, ίσως μειονέκτημα που προκύπτει από την ανάλυση των χαρακτηριστικών της περιοχής είναι η μείωση που παρατηρείται στον πληθυσμό, εξαιτίας της εσωτερικής μετανάστευσης και ο υψηλός δείκτης γήρανσης του πληθυσμού.

Μία ακόμη αδυναμία της περιοχής είναι η ανεπάρκεια των τουριστικών υποδομών και η σχεδόν ανύπαρκτη ύπαρξη καταλυμάτων που δεν μπορούν να καλύψουν μια ενδεχόμενη αύξηση της τουριστικής κίνησης.

Επίσης, ένας άλλος παράγοντας που δρα ανασταλτικά στην ανάπτυξη της περιοχής είναι η έλλειψη μηχανισμών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των κατοίκων των περιοχών σχετικά με το περιβάλλον αλλά και η έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τις ευκαιρίες που υπάρχουν στην αγορά για γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα και για τον προσανατολισμό της παραγωγής με έμφαση σε προϊόντα ποιότητας (βιολογικά, παραδοσιακά) με απώτερο στόχο την ανάπτυξη της επιχειρηματικότητας.

6.3.4 Ευκαιρίες

Στο εξωτερικό περιβάλλον της υπό μελέτης περιοχής παρουσιάζονται ευκαιρίες οι οποίες πρέπει να τύχουν ιδιαίτερης προσοχής κατά το σχεδιασμό για την ανάπτυξη ήπιου τουρισμού και να αξιοποιηθούν πλήρως προς την κατεύθυνση αυτή.

Περίοπτη θέση ανάμεσα στις ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος κατέχει η ενίσχυση επιχειρήσεων εναλλακτικού τουρισμού, μέσω του αναπτυξιακού νόμου και ευρωπαϊκών προγραμμάτων ή πρωτοβουλιών (π.χ. LEADER). Τα οικονομικά κίνητρα που προσφέρονται αποτελούν το σημαντικότερο μέσο προσέλκυσης ιδιωτικών επενδύσεων και συντελούν στη δημιουργία ενός καλού υπόβαθρου και στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων αγροτουρισμού και εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Τέλος, στην ανάπτυξη της περιοχής συμβάλλουν τα προγράμματα Δ'ΚΠΣ και η ύπαρξη ειδικών πολιτικών στήριξης.

Άλλωστε διεθνώς έχει αυξηθεί τόσο η ζήτηση για εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όσο και το επίπεδο ευημερίας που επιτρέπει σε δυνητικούς επισκέπτες τη μετακίνησή τους προς νέους, ανεξερεύνητους προορισμούς, όπως η περιοχή μελέτης.

Μια ακόμη ευκαιρία του εξωτερικού περιβάλλοντος είναι η δυνατότητα αξιοποίησης της αναπτυξιακής εταιρίας που αναπτύσσεται στην περιοχή (ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ.) και του σημαντικού ρόλου που μπορεί να διαδραματίσει στη βελτίωση των δεικτών της τοπικής τουριστικής ανάπτυξης. Οι αναπτυξιακές εταιρίες συνιστούν φορείς αποκεντρωμένου σχεδιασμού της ανάπτυξης που δίνουν βαρύτητα στον ενδογενή και αυτοτροφοδοτούμενο χαρακτήρα της. Υποστηρίζουν τους τοπικούς φορείς και την αυτοδιοίκηση στον προγραμματισμό αναπτυξιακών έργων, δημιουργούν προϋποθέσεις αναβάθμισης της τοπικής αγοράς εργασίας και διαφοροποιούν τον παραγωγικό ιστό. Διερευνούν τις δυνατότητες προστασίας και αξιοποίησης των τοπικών πόρων και συνδράμουν στη βελτίωση της τεχνικής, κοινωνικής και πολιτιστικής υποδομής της περιοχής εμβέλειάς τους.

Επίσης, τα τελευταία χρόνια όλο και πληθαίνουν οι εξοχικές κατοικίες που χτίζονται στην περιοχή και κυρίως στην κοινότητα Καρυάς από άτομα που κατάγονται από την περιοχή και επιθυμούν να επιστρέψουν αργότερα ή από άτομα που δεν έχουν καταγωγή από την περιοχή απλώς τους αρέσει.

Τέλος η ασφαλοστρωση του δρόμου που οδηγεί από τον Σπαρμό στις Βρυσσοπούλες (ολοκληρώθηκε πριν λίγους μήνες) θα συμβάλει στην αύξηση του τουρισμού στην περιοχή καθώς συνδέει το χιονοδρομικό κέντρο με την υπόλοιπη περιοχή.

6.3.5 Απειλές

Δεν θα πρέπει βέβαια να παραβλεφθούν και οι απειλές του εξωτερικού περιβάλλοντος που είναι απαραίτητο να αντιμετωπιστούν κατά το σχεδιασμό των δράσεων για ήπια τουριστική ανάπτυξη της περιοχής μελέτης.

Οι απειλές προέρχονται κυρίως από την υποβάθμιση και την έλλειψη προστασίας και ευαισθητοποίησης προς το περιβάλλον.

Επίσης, μέσω της νέας ΚΑΠ οι χρηματοδοτήσεις προς τους αγρότες θα μειωθούν αρκετά. Ακόμη, ο αυξανόμενος εμπορικός και επενδυτικός ανταγωνισμός σε ευρωπαϊκό επίπεδο (π.χ. ΟΝΕ, διεύρυνση της ΕΕ προς τα ανατολικά) και διεθνές επίπεδο (π.χ. νέος Γύρος ΠΟΕ, παγκοσμιοποίηση) δημιουργούν αρνητικό κλίμα όσο αφορά την εισαγωγή κεφαλαίων στην περιοχή.

Κεφάλαιο 7

Συμπεράσματα

7.1 Γενικά συμπεράσματα

Ο τουρισμός αποτελεί ένα πολυδιάστατο φαινόμενο που επιδρά στη δομή και το περιβάλλον των περιοχών στις οποίες αναπτύσσεται και επηρεάζει τις βαθύτερες επιθυμίες όλων των ανθρώπων. Ταυτόχρονα, αποτελεί έναν από τους πιο δυναμικούς και ταχύτητα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Η θεωρητική προσέγγιση του τουρισμού προϋποθέτει την ανάλυση εννοιών, παραγόντων και στοιχείων (εσωτερικών ή εξωγενών) που τον επηρεάζουν.

Η θεώρηση του τουρισμού ως σύστημα αποτελείται από τρία επιμέρους στοιχεία: τις εισροές, τις εκροές και τις εσωτερικές διαδικασίες. Οι εξωτερικοί παράγοντες που υπεισέρχονται και επηρεάζουν το τουριστικό σύστημα είναι οι κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες.

Ο τουρισμός, εκτός από ένα αρκετά πολύπλοκο σύστημα, είναι και μια οικονομική δραστηριότητα, οπότε προσδιορίζεται από την τουριστική ζήτηση, την τουριστική προσφορά, το τουριστικό προϊόν και την τουριστική κατανάλωση.

Ο τουρισμός διακρίνεται σε διάφορες κατηγορίες ανάλογα με τους παράγοντες που τον προσδιορίζουν. Οι κατηγορίες αυτές είναι: ο μαζικός, ο ατομικός, ο εσωτερικός, ο εξωτερικός, ο συνεχής και ο εποχιακός.

Οι επιπτώσεις του τουρισμού μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις γενικές κατηγορίες: τις οικονομικές, τις περιβαλλοντικές, τις κοινωνικές και πολιτιστικές επιπτώσεις. Οι παράγοντες που επηρεάζουν την ένταση και την έκταση των επιπτώσεων αυτών σχετίζονται τόσο με τους επισκέπτες που διακινούνται σε μια τουριστική περιοχή, όσο και με τα χαρακτηριστικά της ίδιας της περιοχής – προορισμού.

Για την αξιοποίηση των θετικών και την άμβλυνση των αρνητικών επιπτώσεων που προκαλεί ο τουρισμός σε έναν προορισμό είναι απαραίτητη η άσκηση ολοκληρωμένης αναπτυξιακής πολιτικής με συγκεκριμένους στόχους και περιορισμούς.

Για να καθορισθούν όμως συγκεκριμένες στρατηγικές και μέτρα για την διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης κρίνεται αναγκαίο να αναλυθούν οι έννοιες της βιώσιμης ανάπτυξης και του βιώσιμου – ήπιου τουρισμού. Βιώσιμη ανάπτυξη είναι η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος, χωρίς να αποδυναμώνει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους. Επομένως, και ο βιώσιμος τουρισμός προϋποθέτει ορθολογική χρήση των φυσικών πόρων, σεβασμό της βιοποικιλότητας, ελαχιστοποίηση των δυσμενών οικολογικών, κοινωνικών και πολιτιστικών επιπτώσεων και μεγιστοποίηση των ωφελειών για το περιβάλλον και τις τοπικές κοινωνίες.

Το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που επικρατεί σε διεθνές επίπεδο, τις τελευταίες δεκαετίες, είναι αυτό της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που προσφέρει ικανοποίηση στους τουρίστες, αλλά ταυτόχρονα σέβεται τα οικοσυστήματα, αλλά και τις τοπικές ιδιαιτερότητες των περιοχών όπου αναπτύσσεται.

Σε διεθνές επίπεδο η τουριστική πολιτική ασκείται μέσω του Παγκόσμιου Οργανισμού Τουρισμού και το Παγκόσμιο Συμβούλιο για τον Τουρισμό και τα Ταξίδια ενώ σε εθνικό επίπεδο το Υπουργείο Τουριστικής Ανάπτυξης, ο Ελληνικός Οργανισμός Τουρισμού και ο Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων.

Στην ευρωπαϊκή ένωση δεν ασκείται ενιαία πολιτική για την τουριστική ανάπτυξη. Παρόλα αυτά μέσα άλλων κοινών ευρωπαϊκών πολιτικών χαράζονται και οι στρατηγικές ανάπτυξης του τουρισμού.

Τα εργαλεία και μέσα άσκησης της πολιτικής για τον τουρισμό και το περιβάλλον μπορούν να διακριθούν σε χωροταξικά, οικονομικά και εργαλεία περιβαλλοντικής πολιτικής. Τα εργαλεία αυτά χρησιμοποιούνται και για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη ευαίσθητων χωρικών ενοτήτων, όπως οι ορεινές περιοχές και στοχεύουν στην ισόρροπη ανάπτυξη και την επίτευξη κοινωνικής συνοχής.

Η ευρωπαϊκή πολιτική για την ανάπτυξη ήπιων μορφών τουρισμού σε ορεινές περιοχές ασκείται μέσω πρωτοβουλιών και προγραμμάτων όπως για παράδειγμα το LEADER, ενώ σε εθνικό επίπεδο οι αναπτυξιακές επιλογές για τον ορεινό χώρο

προσδιορίζονται στο Γενικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης και στο Σχέδιο Ανάπτυξης του Ορεινού Χώρου.

7.2 Συμπεράσματα για την περιοχή μελέτης

Από την ανάλυση της περιοχής μελέτης προκύπτει ότι το φυσικό περιβάλλον παρουσιάζει ιδιαίτερο οικολογικό ενδιαφέρον, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της βρίσκεται στον Όλυμπο, το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας, με πλούσια χλωρίδα και πανίδα. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς το αναπτυξιακό μοντέλο της περιοχής οφείλει να βασιστεί σε μεγάλο βαθμό στην αξιοποίηση ακριβώς του πλούσιου φυσικού περιβάλλοντος.

Όσον αφορά τον πληθυσμό της περιοχής τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται σημαντική μείωση (-29,78%), ενώ σε επίπεδο νομού παρουσιάζεται αύξηση 20,27%.

Ο δήμος Ολύμπου και η διευρυμένη Κοινότητα Καρυάς είναι αγροτικές περιοχές καθώς παρουσιάζουν τα μεγαλύτερα ποσοστά απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα. Οι δραστηριότητες του πρωτογενή τομέα που αναπτύσσονται στην περιοχή είναι κυρίως η κτηνοτροφία και η γεωργία. Ο δευτερογενής και τριτογενής τομέας δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένος.

Την μεγαλύτερη έκταση της περιοχής μελέτης καλύπτουν οι βοσκότοποι. Την τελευταία δεκαετία παρατηρείται μία αύξηση των δασικών εκτάσεων, γεγονός που οφείλεται κυρίως στις αναδασώσεις στους βοσκότοπους και είναι χαρακτηριστικό της ζώνης σύγκρουσης χρήσεων (κτηνοτροφίας – δασοπονίας) που είναι όλο το ημιορεινό και ορεινό τμήμα της περιοχής μελέτης.

Οι υπάρχουσες κοινωνικές και τεχνικές υποδομές είναι επαρκείς, αν και επιβάλλεται να ληφθούν μέτρα προστασίας του περιβάλλοντος από τα υγρά και στερεά απόβλητα, καθώς οι υπάρχουσες πρακτικές διαχείρισης δεν είναι ικανοποιητικές. Η ανεπάρκεια των υποδομών για τη διαχείριση υγρών και στερεών αποβλήτων, έχει αρνητικές συνέπειες στο φυσικό περιβάλλον, αλλά και στην προοπτική ανάπτυξης της περιοχής ως πόλο έλξης επισκεπτών και χώρο άσκησης δραστηριοτήτων αναψυχής.

Στην περιοχή μελέτης οι δραστηριότητες του τουρισμού δεν είναι ιδιαίτερα αναπτυγμένες. Για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής απαιτείται η εφαρμογή ολοκληρωμένων αναπτυξιακών πολιτικών ώστε να εξασφαλισθεί μια ισόρροπη χωρικά ανάπτυξη, αλλά και μια ισότιμη σχέση ανάμεσα στο περιβάλλον, την οικονομία και τις πολιτιστικές ιδιαιτερότητες της τοπικής κοινωνίας. Η μικρή

επισκεψιμότητα των ορεινών και δασικών περιοχών οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην έλλειψη προγραμματισμού και οργανωμένης τουριστικής προβολής.

Από την εφαρμογή της SWOT ανάλυσης για την περιοχή μελέτης προκύπτουν τα πλεονεκτήματα και οι αδυναμίες της περιοχής ως προς την δυνατότητα ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού, καθώς και οι ευκαιρίες και οι απειλές του εξωτερικού περιβάλλοντος προς την κατεύθυνση αυτή.

Η πλήρης εκμετάλλευση των εσωτερικών πλεονεκτημάτων, η εξάλειψη ή η μείωση των εσωτερικών αδυναμιών, η αποτελεσματική αξιοποίηση των ευκαιριών που προσφέρει το εξωτερικό περιβάλλον, καθώς και η αντιμετώπιση των εξωτερικών απειλών μπορούν να συμβάλλουν στην πρόταση και υιοθέτηση δράσεων για την ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Στόχος της εφαρμογής της SWOT ανάλυσης, είναι η αναγνώριση των χαρακτηριστικών της περιοχής και η υιοθέτηση αναπτυξιακών πολιτικών που θα μεγιστοποιούν τις ωφέλειες, με τις λιγότερο δυνατές απώλειες.

Τα πλεονεκτήματα και οι ευκαιρίες του εξωτερικού περιβάλλοντος που πρέπει να αξιοποιηθούν, είναι:

- Το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και το ευνοϊκό κλίμα της περιοχής
- Τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και οικολογικής σημασίας (Όλυμπος)
- Η προνομιακή γεωγραφική θέση (γεινίαση με τον Όλυμπο)
- Η ύπαρξη πλούσιας πολιτιστικής και αρχαιολογικής κληρονομιάς
- Η δυνατότητα παραγωγής ποιοτικών προϊόντων
- Κυνηγητικός προορισμός
- Η αύξηση της ζήτησης για εναλλακτικές μορφές τουρισμού μέσω προγραμμάτων και αναπτυξιακού νόμου
- Η αυξανόμενη ζήτηση για β' παραθεριστική κατοικία
- Ο αναπτυξιακός ρόλος των αναπτυξιακών εταιριών που δραστηριοποιούνται στην περιοχή
- Η αύξηση της ζήτησης για εναλλακτικές μορφές τουρισμού και για νέους μη κορεσμένους προορισμούς

Από την άλλη πλευρά θα πρέπει να αντιμετωπιστούν και οι αδυναμίες της περιοχής και οι απειλές του εξωτερικού περιβάλλοντος, όπως:

- Τα δυσμενή κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά (μείωση και γήρανση του πληθυσμού)
- Η ανεπάρκεια των τουριστικών υποδομών και η αδυναμία αξιοποίησης των υφιστάμενων
- Η εξάρτηση της περιοχής από την ανάπτυξη της Λάρισας
- Η έλλειψη μηχανισμών ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης των πολιτών
- Η έλλειψη πληροφόρησης και ενημέρωσης για τις ευκαιρίες που υπάρχουν στην αγορά για γεωργοκτηνοτροφικά προϊόντα και για τον προσανατολισμό της παραγωγής με έμφαση σε προϊόντα ποιότητας (βιολογικά, παραδοσιακά)
- Οι απειλές για το περιβάλλον από την ανάπτυξη
- Τα δεδομένα της νέα ΚΑΠ

Σύμφωνα με τα παραπάνω για την ολοκληρωμένη ανάπτυξη της περιοχής προτείνονται μια σειρά από δράσεις που βασίζεται σε 7 αναπτυξιακούς άξονες. Αυτοί είναι:

Άξονας 1: Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών θεματικού τουρισμού.

Άξονας 2: Ανάδειξη και προστασία των στοιχείων του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της περιοχής.

Άξονας 3: Βελτίωση του οικονομικού περιβάλλοντος και εξασφάλιση ευνοϊκών συνθηκών για επενδύσεις που αφορούν τον τουρισμό.

Άξονας 4: Η προσφορά διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος υψηλής προστιθέμενης αξίας, η ικανοποίηση των επισκεπτών και η βελτίωση της επισκεψιμότητας της περιοχής.

Άξονας 5: Ενίσχυση-κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, ανάπτυξη επιχειρηματικότητας.

Άξονας 6: Αύξηση της ανταγωνιστικότητας της περιοχής μελέτης μέσα από την προβολή και διαφήμιση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της.

Άξονας 7: Προστασία του περιβάλλοντος και τήρηση της φέρουσας ικανότητας

Τέλος, από την εργασία προκύπτει ότι η περιοχή μελέτης διαθέτει όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις για μια ολοκληρωμένη τουριστική ανάπτυξη που θα στηρίζεται στις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Κεφάλαιο 8

Προοπτικές – Προτάσεις για βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη

8.1 Εισαγωγή

Η ολοκληρωμένη διαχείριση των ημιορεινών – ορεινών περιοχών που θα συμβάλλει στην αναζωογόνηση των περιοχών αυτών, στη συγκράτηση του πληθυσμού και στην ισόρροπη περιφερειακή ανάπτυξη δεν μπορεί παρά να είναι αποτέλεσμα αποτελεσματικού σχεδιασμού για το χώρο, στηριζόμενο στην εφαρμογή επιστημονικών προσεγγίσεων και μεθόδων. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού προβάλλουν ως μια αξιόπιστη λύση, καθώς μέσω αυτών οι ορεινές περιοχές συμμετέχουν σε έναν γρήγορα αναπτυσσόμενο κλάδο της οικονομίας, δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας, διαφοροποιούνται οι τοπικές οικονομίες, δημιουργούνται πολλαπλάσια οφέλη και δίνεται προσοχή στη διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομίας. (Murhy A., Williams P.W., 1999)

Ο σχεδιασμός εναλλακτικών μορφών τουρισμού εξασφαλίζει την αποδοτικότητα του εγχειρήματος και την επίτευξη των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων. Ωστόσο, ο τουρισμός, ειδικά σε ευαίσθητες περιοχές όπως οι ορεινές – ημιορεινές, θα πρέπει να αναπτύσσεται διαχρονικά με τέτοια ένταση και σε τέτοια κλίμακα που δεν υποβαθμίζει το φυσικό και κοινωνικό περιβάλλον, ούτε τις παρεχόμενες υπηρεσίες και ούτε θα παρεμποδίζει την εξέλιξη άλλων δραστηριοτήτων ενώ, παράλληλα, θα συμβάλλει στη δίκαια κατανομή των οικονομικών ωφελειών στην τοπική κοινωνία. Η φέρουσα ικανότητα των τόπων υποδοχής τουρισμού σχετίζεται με θέματα χωροθέτησης, κατανομής στο χρόνο και ροής επισκεπτών αλλά και με τις πιθανές επιπτώσεις στην τοπική κοινωνία και τον πολιτισμό. (Butler R.W., 1999)

Σύμφωνα με όσο αναφέρθηκαν πιο πάνω, το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που προτείνεται ως το καταλληλότερο για την περιοχή μελέτης περιλαμβάνει δραστηριότητες που θα προσαρμόζονται στις τοπικές ιδιαιτερότητες και θα ενσωματώνονται στην τοπική οικονομία. Θα αναπτύσσονται με συμπληρωματικό τρόπο στις άλλες οικονομικές δραστηριότητες της περιοχής αξιοποιώντας τους τοπικούς πόρους.

8.2 Μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης

Λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαιτερότητες της περιοχής μελέτης και με στόχο την αξιοποίηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων υπό το πρίσμα της αειφορίας, το μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης που προτείνεται περιλαμβάνει μικρής κλίμακας τουριστικές εγκαταστάσεις, διάσπαρτες στο χώρο. Οι δραστηριότητες που προτείνονται εντάσσονται στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού και σέβονται το φυσικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσονται.

Προτείνεται, λοιπόν, να ενισχυθούν εναλλακτικές μορφές τουρισμού, όπως: ο οικότουρισμός, ο αγροτουρισμός, ο περιπατητικός, ο προσκυνηματικός – θρησκευτικός, ο πολιτιστικός και ο αθλητικός τουρισμός.

8.3 Στόχοι της τουριστικής ανάπτυξης

Αντικειμενικός σκοπός και στόχος του προτεινόμενου μοντέλου για τον τουρισμό είναι η επίτευξη τοπικής ανάπτυξης στην περιοχή μελέτης. Ο στόχος αυτός θα επιτευχθεί μέσα από την τήρηση των αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης, που στη συγκεκριμένη περίπτωση μεταφράζονται σε:

- Μεγιστοποίηση της οικονομικής αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας της μεγέθυνσης του τουρισμού.
- Μεγιστοποίηση των κοινωνικών ωφελειών της τουριστικής ανάπτυξης
- Μεγιστοποίηση της έκτασης και του βαθμού προστασίας και διατήρησης των φυσικών και ανθρωπογενών πόρων.

Ο παραπάνω στρατηγικός στόχος της πολιτικής για τη βιώσιμη τουριστική ανάπτυξη εξειδικεύεται σε 7 άξονες δράσης:

Άξονας 1: Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών θεματικού τουρισμού.

Άξονας 2: Ανάδειξη και προστασία των στοιχείων του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της περιοχής.

Άξονας 3: Βελτίωση του οικονομικού περιβάλλοντος και εξασφάλιση ευνοϊκών συνθηκών για επενδύσεις που αφορούν τον τουρισμό.

Άξονας 4: Η προσφορά διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος υψηλής προστιθέμενης αξίας, η ικανοποίηση των επισκεπτών και η βελτίωση της επισκεψιμότητας της περιοχής.

Άξονας 5: Ενίσχυση-κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, ανάπτυξη επιχειρηματικότητας.

Άξονας 6: Αύξηση της ανταγωνιστικότητας της περιοχής μελέτης μέσα από την προβολή και διαφήμιση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της.

Άξονας 7: Προστασία του περιβάλλοντος και τήρηση της φέρουσας ικανότητας.

8.4 Δράσεις για την επίτευξη βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης

Στη συνέχεια, παρουσιάζονται οι προτεινόμενες δράσεις που στοχεύουν στην πλαισίωση των επτά αναπτυξιακών αξόνων και αφορούν είτε τη βελτίωση της οργανωτικής δομής, είτε τη βελτίωση των υποδομών της περιοχής.

Άξονας 1: Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών θεματικού τουρισμού.

- Κατασκευή παραδοσιακών ξενώνων και λοιπών συμπληρωματικών επιχειρήσεων (χώροι εστίασης, αναψυχής) μικρής κλίμακας, διάσπαρτων στο χώρο.
- Δημιουργία νέων μονοπατιών που θα συνδέουν τους χώρους αναψυχής αλλά και η επαναχάραξη καθώς και η συντήρηση των ήδη υπαρχόντων μονοπατιών.
- Κατασκευή αθλητικών εγκαταστάσεων που δεν παρεμβαίνουν έντονα στο φυσικό περιβάλλον, όπως για παράδειγμα αναρριχητικές πίστες, πίστα ορειβατικού σκί και αντοχής, οργανωμένοι χώροι για σκοποβολή, ιππικές εγκαταστάσεις, ποδηλατικές διαδρομές, χώροι για paintball κλπ.
- Διοργάνωση εκδηλώσεων αθλητικού περιεχομένου.
- Προώθηση θρησκευτικού τουρισμού μέσω των μοναστηριών αλλά και των εξωκλησιών της περιοχής.

Άξονας 2: Ανάδειξη και προστασία των στοιχείων του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της περιοχής.

- Ανάδειξη του ορεινού όγκου του Ολύμπου

- Ανάδειξη των τοπίων φυσικού κάλλους με την άσκηση ήπιας μορφής τεχνικών επεμβάσεων (π.χ. εγκατάσταση καθιστικών και λοιπών υποδομών αναψυχής στο Ξερολάκι)
- Αναπλάσεις και επεμβάσεις στα οικιστικά σύνολα με στόχο τη διατήρηση της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής.
- Διαμόρφωση υπαίθριων χώρων στους οικισμούς και ανάδειξη αξιόλογων στοιχείων.

Άξονας 3: Βελτίωση του οικονομικού περιβάλλοντος και εξασφάλιση ευνοϊκών συνθηκών για επενδύσεις που αφορούν τον τουρισμό.

- Προσέλκυση τουριστικών επενδύσεων μέσω οικονομικών κινήτρων και ενισχύσεων του Αναπτυξιακού Νόμου και κοινοτικών προγραμμάτων, με στόχο την επέκταση, τη διεύρυνση και την αναβάθμιση του τουρισμού.
- Ανάπτυξη συνεργειών-δικτύων μεταξύ όμοιων ή συμπληρωματικών επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα.

Άξονας 4: Η προσφορά διαφοροποιημένου τουριστικού προϊόντος υψηλής προστιθέμενης αξίας, η ικανοποίηση των επισκεπτών και η βελτίωση της επισκεψιμότητας της περιοχής.

- Προσφορά τουριστικών υπηρεσιών υψηλής ποιότητας
- Εφαρμογή συστημάτων διαχείρισης ποιότητας και περιβαλλοντικής διαχείρισης στις τουριστικές επιχειρήσεις σύμφωνα με διεθνή πρότυπα.
- Σχεδιασμός οικοτουριστικών διαδρομών που θα αναδεικνύουν χώρους υψηλής οικολογικής και πολιτιστικής σημασίας.
- Δημιουργία ολοκληρωμένων πακέτων φιλοξενίας και οικοτουριστικών δράσεων που θα απευθύνονται και σε συγκεκριμένες ομάδες τουριστών
- Δημιουργία συνεδριακού κέντρου και μυθολογικού πάρκου
- Σχεδιασμός δράσεων προβολής που θα λειτουργούν προς την κατεύθυνση της ανάδειξης της ιδιαιτερότητας της περιοχής

Άξονας 5: Ενίσχυση και κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, ανάπτυξη επιχειρηματικότητας.

- Κατάρτιση προσωπικού για τις ειδικές μορφές τουρισμού και σύνδεση με την παραγωγική διαδικασία.

- Αναβάθμιση των προσόντων και των δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού στον τομέα του τουρισμού, στην λογική δια βίου μάθησης και σε άμεση συνάρτηση με την αγορά εργασίας.
- Ανάπτυξη επιχειρηματικότητας μέσω προγραμμάτων ενημέρωσης για ευκαιρίες χρηματοδότησης επενδύσεων.
- Διοργάνωση επιμορφωτικών σεμιναρίων για τους εμπλεκόμενους στον τουρισμό.

Άξονας 6: Αύξηση της ανταγωνιστικότητας της περιοχής μελέτης μέσα από την προβολή και διαφήμιση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων.

- Τουριστική προβολή με ηλεκτρονικά μέσα και καινοτόμες ενέργειες.
- Χρήση νέων τεχνολογιών για την δημιουργία κέντρων πληροφόρησης σχετικά με τους φυσικούς, πολιτιστικούς και λοιπούς τουριστικούς πόρους της περιοχής.
- Διαφήμιση και προώθηση υπηρεσιών με όλα τα διαθέσιμα μέσα (διαδίκτυο, τηλεόραση, ραδιόφωνο, αφίσες, κλπ).
- Διαφήμιση παραδοσιακών προϊόντων.
- Έκδοση τουριστικού οδηγού Ολύμπου

Άξονας 7: Προστασία του περιβάλλοντος και τήρηση της φέρουσας ικανότητας.

- Εκπόνηση μελέτης φέρουσας ικανότητας της περιοχής και κατάρτιση ενός σαφούς σχεδίου βιώσιμης εκμετάλλευσης των πόρων της περιοχής.
- Θέσπιση περιβαλλοντικών παραμέτρων-δεικτών για την εκτίμηση και διαρκή παρακολούθηση των επιπτώσεων του τουρισμού στο φυσικό περιβάλλον.
- Λήψη μέτρων πρόληψης και αντιμετώπισης πιθανών επιπτώσεων, όπως η μόλυνση κάθε είδους από την λειτουργία των υποδομών, η όχληση στην πανίδα της περιοχής κάθε είδους τουριστική δραστηριότητα, η μείωση ή υποβάθμιση οποιουδήποτε φυσικού πόρου όπως το νερό, τη χλωρίδα ή την πανίδα και η αλλοίωση του τοπίου από ενδεχόμενες έντονες παρεμβάσεις και μεγάλα έργα.
- Ενίσχυση επενδυτικών σχεδίων για την χρήση από τουριστικές επιχειρήσεις εναλλακτικών και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.
- Εφαρμογή προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης στα σχολεία της περιοχής, αλλά και σε άλλα σχολεία κατά τη διάρκεια εκπαιδευτικών εκδρομών – περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των μαθητών.

Οι άξονες προκύπτουν από την εξαγωγή των συμπερασμάτων για την περιοχή μελέτης. Οι δράσεις που προτείνονται σε κάθε άξονα στηρίζονται κυρίως στην SWOT ανάλυση. Στόχος των προτάσεων είναι η ανάπτυξη της περιοχής ύστερα από προγραμματισμό και σύμφωνα με τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης.

Βιβλιογραφία

1. Αδάμου Ι., 1994 : «Δ΄ Συνέδριο: Ο Όλυμπος στους αιώνες», Ελασσόνα
2. Ανδριώτης Κ., (2005): «Τουριστική Ανάπτυξη και Σχεδιασμός», Αθήνα
3. ΑΝ.ΕΛ.ΚΙΣ., 2001: «Τουριστικός οδηγός περιοχής Ελασσόνας», Ελασσόνα
4. Bazin G., Roux B. et all, (1992): «Les facteurs de resistance a la marginalization dans les zones de montagne et defavorisees Mediterraneennes Communautaires», INRA, Luxemburg
5. Bestard, B.A., Nadal J.R., (2006): «Modeling Environment Attitudes Toward Tourism», Tourism Management, available online at www.sciencedirect.com
6. Blangy, S., Mehta, H., (2006): «Ecotourism and Ecological Restoration», Journal for Nature Conservation, available online at www.sciencedirect.com
7. Butler, R., (1997): «Modelling Tourism Development», στο Wahad, S., Pigram, J. (ed) «Tourism, Development and Growth», Routledge: London
8. Butler, R.W., (1999): «Sustainable tourism: a state-of-the-art review», στο Wahad, S., Pigram, J. (ed) «Tourism, Development and Growth», Routledge: London
9. Γαλάνη – Μουτάφη Β., (2002): «Έρευνες για τον τουρισμό στην Ελλάδα και την Κύπρο», Αθήνα
10. Carraud, M., Servoin, F., (2001): «Le tourism de montagne a l' heure europeenne», Debats, Press Universitaires de Grenoble
11. Commission of the European Communities, (1992): «Towards Sustainability (Fifth Environmental Action Programme)», Brussels
12. Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών – Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας ΤΜΧΠΠΑ (1998), Μελέτη – Έρευνα του Αγροτικού Χώρου, Τελική Έκθεση, Αθήνα
13. Debarbieux, B., (1995): «Tourism et Montagne», Economica, Paris
14. ΕΣΥΕ, (2001): Απογραφή πληθυσμού, διαθέσιμα στο www.statistics.gr
15. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (1999): «Σχέδιο Ανάπτυξης του Κοινοτικού Χώρου: Προς τη χωρική ισόρροπη και αειφόρο ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων και Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Λουξεμβούργο

16. Ευστρατόγλου Σ., (1999): «Η Κοινωνικο-οικονομική ταυτότητα των ορεινών περιοχών και η πρόκληση για την ανάπτυξη τους», Διεθνές Συνέδριο «Η Καθιέρωση Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Τα Βαλκανικά βουνά», Καρπενήσι 16-18 Μαΐου 1997
17. Ζαμπέλης, Χ., Γιαλύρη, Θ., (2001): «Ο χωροταξικός σχεδιασμός ως εργαλείο διαφοροποίησης και αναβάθμισης των ορεινών περιοχών του εθνικού χώρου και δημιουργίας νέας εταιρικής σχέσης πόλης υπαίθρου», 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π., «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου
18. Getz, D., (1992): «Tourism Planning and Destination Life Cycle», Annals of Tourism Research, Vol. 19, pp. 752-770
19. Ιωακειμίδου, Σ., (2003): «Μεθοδολογική Προσέγγιση για την Τουριστική Ανάπτυξη Παραθαλάσσιων Περιοχών», Διδακτορική Διατριβή, Προσωπική Έκδοση: Θεσσαλονίκη
20. Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1257/1999
21. Κατσαρός Δ., (1999): «Ορεινές περιοχές: Μια νέα ανάπτυξη υπάρχει, πολλά όμως ερωτηματικά παραμένουν...», Περιοδική έκδοση του Εθνικού Ιδρύματος Αγροτικής Έρευνας, Τεύχος 9, Ιούλιος-Σεπτέμβριος
22. Κατσαρός Δ., (2000): «LEADER και Ορεινές περιοχές: Συμπληρωματικότητα ή ανταγωνισμός στις αναπτυξιακές δραστηριότητες;» Εθνικό επιστημονικό συνέδριο με θέμα: «Αγροτική Ανάπτυξη» Οργάνωση HELEXPO στα πλαίσια της AGROTICA 2000, Θεσσαλονίκη 28-29 Ιανουαρίου
23. Κокκώσης, Χ., Παρπαΐρης, Α., (1994): «Φέρουσα Ικανότητα: Καταλύτης για τη Διαμόρφωση Αρμονικών Σχέσεων Τουρισμού και Περιβάλλοντος», Εισήγηση στην ημερίδα του ΤΕΕ, Τουρισμός και Περιβάλλον: Επιλογές για Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αθήνα, 11 Μαΐου 1994
24. Κокκώσης, Χ., Τσάρτας Π., (2001): «Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον», Κριτική: Αθήνα
25. Jansen-Verbeke, M.(1997): «Urban Tourism: Managing Resources and Visitors», στο Wahad, S., Pigram, J. (ed) «Tourism, Development and Growth», Routledge: London
26. Μιχαηλίδου, Ε., Ρόκος, Δ., (2003): «Πολιτική γης για την Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη των ορεινών περιοχών στους τομείς της γεωργίας, κτηνοτροφίας και δασοπονίας», 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π., «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου

27. Μπεριάτος, Η., (1996): «Η Σημασία του Χωροταξικού Σχεδιασμού στην Προστασία και Ανάπτυξη των Ορεινών Περιοχών», Πρώτο Διεθνές Συνέδριο για την Προστασία και Οικοανάπτυξη του Ορεινού Χώρου, Mountain Wilderness, Τρίκαλα 5-7 Απριλίου 1996
28. Μπεριάτος, Η., (1999): « Χωροταξία και Ορεινός Χώρος: Για μια βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών» Διεθνές Συνέδριο « Η Καθιέρωση Πολιτικής για την ανάπτυξη των ορεινών περιοχών: Τα Βαλκανικά Βουνά», Καρπενήσι 16-18 Μαΐου
29. Μπεριάτος Η., Ψαλτόπουλος Δ., (2003): «Περιβάλλον και ανάπτυξη υπαίθρου», Αθήνα
30. Mathieson, A., Wall, G., (1982): «Tourism: Economic, Phhysical and Social Impacts», Longman: London, στο Ιωακειμίδου, Σ. (2003), ο.π.
31. Morrison, A.M., Mill, R. Ch., (1998): «The Tourism System: As Introduction Text», Kendall-Hunt Company: New York
32. Murhy A., Williams P.W., (1999): «Attracting Japanese Tourists Into the Rural Hinterland: Implications for Rural Development and Planning», Tourism Management, No 20, pp:487-499
33. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, ΤΜΧΠΠΑ-ANKA Α.Ε (1996): «Κοινή Ευρωπαϊκή Χωροταξική και Αναπτυξιακή Πολιτική των Ορεινών Περιοχών του Νότου», Πρ'οταση για το Πρόγραμμα TERRA
34. Παπαδημάτου, Α., Ρόκος, Δ., (2001): «Βιώσιμη και Αξιοβίωτη Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές της Ελλάδος και του Κόσμου», 3^ο Διεπιστημονικό Διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π., «Η Ολοκληρωμένη Ανάπτυξη στις Ορεινές Περιοχές. Θεωρία και Πράξη», Συνεδριακό Κέντρο Μετσόβου, 7-10 Ιουνίου
35. Pearce, D., (1991), Tourism Today: A Geographical Analysis, Longman: London
36. Pineda, F.D., Brebbia C.A., (2004): «Sustainable Toyrism», Witpress: London
37. Ροδολάκης, Ν., Ιωακειμίδου, Σ., (2008): «Πολεοδομία, Χωροταξία και Βιώσιμη Ανάπτυξη», Διδακτικές Σημειώσεις, ΠΜΣ Προστασία Περιβάλλοντος και Βιώσιμη Ανάπτυξη, ΑΠΘ: Θεσσαλονίκη.
38. Stynes, D. J., (2006): «Economic Impacts of Tourism», διαθέσιμο στο www.msu.edu/course, Ιούλιος
39. ΥΠΕΧΩΔΕ, (1995): «Χωροταξικός Σχεδιασμός. Ιστορική Εξέλιξη και Προοπτικές», Αθήνα

40. ΥΤΑΝ, (2008): «Συνθετικό Κείμενο για τον Σχεδιασμό των Παρεμβάσεων της Προγραμματικής Περιόδου 2007-13 στον Τομέα του Τουρισμού», διαθέσιμο στο www.eot.gr
41. United Nations (1992): «Sustainable Mountain Development», Conference of Environment and Development, Agenda 21, Chapter 13, Managing fragile Ecosystems
42. Χατζηνικολάου, Ε., (2002): «Το Δίκαιο των Καταλυμάτων και των Λοιπών Τουριστικών Εγκαταστάσεων», Προπομπός: Αθήνα
43. Vanhove, N., (1997): «Mass Tourism. Benefits and Costs», στο Wahad, S., Pigram, J. (ed) «Tourism, Development and Growth», Routledge: London

Πηγές στο Διαδίκτυο

1. www.elassona.gr, Αύγουστος 2008
2. www.eot.gr, Αύγουστος 2008
3. www.europa.eu, Σεπτέμβριος 2008
4. www.minenv.gr, Αύγουστος 2008
5. www.euromontan.org, Σεπτέμβριος 2008
6. www.mountainpeople.org, Σεπτέμβριος 2008
7. www.naturcert.com, Αύγουστος 2008
8. www.sete.gr, Αύγουστος 2008
9. www.statistics.gr, Αύγουστος 2008
10. www.traveltax.msu.edu, Αύγουστος 2008
11. www.unep.fr, Αύγουστος 2008
12. www.world-tourism.org, Αύγουστος 2008
13. www.wttc.org, Αύγουστος 2008